

M. KOLFF.

Historisch-Staatsregterlijk Onderzoek

OVER

DE DIJKPLIGTIGHEID IN GELDERLAND.

HISTORISCH-STAATSREGTERLIJK ONDERZOEK

OVER

DE DIJKPLIGTIGHEID IN GELDERLAND.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. F. A. W. MIQUEL,

GEWOON HOOGLEERAAR IN DE WIS- EN NATUURKUNDIGE FACULTEIT,

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER REGTSGELEERDE FACULTEIT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in het Romeinsch en Hedendaagsch Regt,

AAN DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

op Woensdag den 29sten Junij 1870, des namiddags ten 3 uur,

TE VERDEDIGEN

DOOR

MARIUS KOLFF,

geboren te *Deil*.

TIEL,

A. VAN LOON.

1870.

Aan mijn Oom

GEORGE JUSTINUS KOLFF,

NOTARIS TE HERWIJNEN.

INHOUD.

I.

Het bedijkingsstelsel.

De groote rivieren, die ons land in alle rigtingen doorstroomen, worden omzoomd door vruchtbare streken, die omringd zijn door dijken, aangelegd met het doel om bij hoogen stand van het water het instroomen er van te beletten.

Of die streken door 't aanleggen van dijken in vruchtbaarheid gewonnen hebben, is eene quaestie, die door verschillende deskundigen niet eenstemmig wordt beslist.

De waterbouwkundige van Velsen o. a. zegt in zijne „rivierverhandeling" van de eerste bedijkers sprekende: „zij hebben hunne landen en districten als in kelders rondom afgesloten, op eene wijze alsof dat zoo eeuwig

zonder verandering zou kunnen blijven; niet opmerkende, dat die landen te voren door de afkomende slik des winters waren bedekt, ververscht en gemest en dat zij tevens met de rivier opgegroeid en van tijd tot tijd mede hooger geworden waren" en de heer B. te Gempt in wiens werkje 1) wij deze aanhaling vinden, voegt er bij „hoe dan ook het stelsel van indijking nog altijd, gehandhaafd wordt ..... het is en blijft een tegennatuurlijk stelsel, aandruischende tegen de door den alleen wijzen Schepper verordende, hoogst weldadige wetten der natuur," terwijl Bilderdijk 2) uitroept: „gelukkig Holland zoo men nooit gegraven en zelfs nooit gedijkt had."

Het vermelde gevoelen aangaande 't nut van het bedijkingsstelsel vindt evenwel bestrijders, zoo zelfs, dat sommigen 't maken van dijken tot beschutting tegen 't water zoo natuurlijk vinden, dat ze het nalaten daarvan voor onzinnig zouden uitgekreten hebben, zooals bijv. B. Huijdecoper 3), die sprekende over de eerste leermeesters der Hollanders in de kunst om dijken te leggen, zegt, dat hij de vraag hiernaar be-

---

1) Rivierpolders in Nederland, hunne gebreken en middelen tot herstel, door B. te Gempt. Haarlem 1857.

2) Geschiedenis des Vaderlands, I 24.

3) Te vinden bij Westerhoff, 2 hoofdstukken uit de geschiedenis van ons dijkwezen. Groningen 1865.

schouwt „als weinig meer om 't lijf hebbende, dan de vraag, wie hun 't eerst heeft wijs gemaakt, dat water goed is om brand te blusschen", terwijl een ander 1), wanneer hij melding maakt van een gezegde, dat luidt, „Holland is honderd jaar te vroeg bedijkt," er bij voegt, „verum si pericula, et frequentes inundationes et commoda, quae onus largiter compensant respiciamus, imperito vulgo proverbium illud relinquendum est."

Na deze twee lijnregt tegenover elkander staande gevoelens vermeld te hebben, willen wij aan een tusschenstelsel, dat voor den oppervlakkigen beschouwer veel aanlokkelijks heeft, ook eene kleine plaats gunnen. De eerste bedijkingen waren een gevolg van de noodzakelijkheid. De menschen in lagere streken ontvlugtten 't water op hoogten, doch ze wilden niet alleen zelven veilig zijn, ze wilden ook hunne akkers voor 't water beschutten. Daartoe maakten ze lage dijken of eigenlijk slechts kaden, die tot op een zekere hoogte 't water tegenhielden. Zoodra dit boven 't peil steeg, liepen de dijken over en werden de omdijkte landen door 't vette rivierwater bedekt. Alles ging nu langs den natuurlijken weg: ongelukken kwamen niet voor, zoogenaamde wielen of kolken werden niet geslagen, huizen niet omvergestroomd, boomen niet ontworteld.

1) Trotz. Theses Iuris publici, pag. 265.

Het veld en 't lage land werden heinde en ver met water bedekt, doch het luttele ongerief hieruit ontstaan, werd rijkelijk opgewogen voor 't voordeel, dat ten slotte der landeigenaren deel werd. Zoodra de rivier weêr tot hare normale hoogte was teruggekeerd, werd het water, 't zij langs natuurlijken, 't zij langs kunstmatigen weg, van de velden verwijderd, en de groene akkers van 't vorig jaar waren bijna onkenbaar geworden. Gras was haast niet te zien, allerwege zag men niets dan eene vaalachtig grijze zelfstandigheid, die 'toog onaangenaam aandeed: doch de landman trok er voordeel van, want die vale stof was eene uitstekende meststof, die de stroomen van verre en van nabij met zich voeren en wanneer er eenige mindere snelheid in hun vaart komt, laten zakken. Maar de lust om 't meerdere te verkrijgen deed ook het mindere verloren gaan. Niet meer te vreden met prachtige weiden, wilde men tevens den akkerbouw op grooter schaal gaan drijven. Men vergat dat als men 't slib buiten sloot, de weiden in productive kracht en in waarde zouden gaan verminderen, hoewel 't nog onzeker was of de akkerbouw 't gewenschte voordeel zou opleveren. Eerst was alle ingepolderd land van dezelfde hoedanigheid als thans de uiterwaarden, telken jare werd het — en met kwistige hand — gemest; doch nu? Hoe dit echter zijn moge: men wilde 's winters van

dat water bevrijd blijven, ten einde 't ongerief te ontgaan gedurende eenigen tijd in zijne woning als op een eiland opgesloten te blijven, ten einde wintergraan, winterzaad en dergelijken te kunnen verbouwen. En wat deed men nu? Men maakte de kaden al hooger en hooger, zoodat eindelijk 't water niet meer langs gewonen weg binnen de polders kon stroomen, maar zich met geweld een weg moest banen, wanneer, zooals maar al te dikwijls gebeurde, de rivier het onmogelijk meer tusschen de dijken kon bevatten.

Wat gaf men vroeger om ijsdammen? men kende ze niet, en men kon ze niet kennen, want zoodra kwam het water niet boven een zeker peil, of het liep over de dijken, die niet zoo hoog waren, dat het stroomen van 't water van hun kruin tot aan hun voet eenige treurige gevolgen had.

Toen men de lage dijken ging verhoogen en verzwaren, keerde men zooals gezegd is, 't vette water buiten en allerlei ongewenschte gevolgen deden zich langzamerhand kennen, o. a. in plaats van vet rivierwater, werden de velden zeer dikwijls overdekt door 't schrale kwelwater, 1) dat even nadeelig voor de landerijen is als 't andere voordeelig. In plaats van langzame en geleidelijke overstrooming, kreeg men plotselinge en

1) Waarover, zie te Gempt.

noodlottige doorbraken, vergezeld met ijsgang en eindelijk verbazende kosten aan de waterkeeringen. Wanneer des winters bij 't ontdooijen der bevroren stroomen veel „bovenwater", zooals men zegt, afkomt, en 't afdrijvende ijs, dewijl de groote massa geen uitweg vindt, zich ophoopt, zoodat een stevige dam zich vastzet, dan is een doorbraak haast onvermijdelijk, en een van de dijken, die de oevers der rivier omzoomen, moet wijken. Dan is het de quaestie, wie de zwaarste, de hoogste, de beste dijken heeft; eene quaestie waar wel nog andere omstandigheden als bijv. wind, rigting van stroom enz. bijkomen, doch de hoofdzaak is: wie heeft de beste dijken? Wat is nu 't geval? Men wil betere hebben dan zijn overbuur, die op zijn beurt 't zelfde wil, en 't gevolg is, dat bij gedurige verhoogingen en verzwaringen toch altijd één overwinnaar moet blijven en de kosten niet alleen tot verbetering, maar vooral die tot onderhoud der dijken, ontzettend drukkend worden.

„Zou er nu" wordt al ligt gevraagd „geen middel zijn om aan al die bezwaren te gemoet te komen? Om minder kwel- en zoo noodig meer rivierwater in de polders te krijgen? om minder last van doorbraken te hebben en meer geleidelijke instroomingen te verkrijgen? om 't voor de toekomst onnoodig te maken de dijken nog meer te verzwaren?" doch wij zullen er

ons niet aan wagen deze vragen te beantwoorden en de beslissing liever aan meer bevoegden overlaten. Alleen willen wij hierbij, om tot het derde stelsel te komen, het gevoelen van een der zake deskundige vermelden. Het is de heer J. D. graaf van Rechteren van Ahnem 1). De onmogelijkheid inziende om de rivieren altijd binnen de dijken besloten te houden, is de bedoeling van den heer van Rechteren, een middel aan de hand te doen, waardoor zoo weinig nadeel en betrekkelijk zooveel voordeel mogelijk van eventuele overstroomingen zou worden getrokken. Hij doet drie middelen aan de hand en sub. 3 pag. 16 zegt hij: „er moeten op alle plaatsen waar het doenlijk is, strijkende overlaten worden aangelegd" en dit middel beschouwt hij als het beste om zooveel verbetering mogelijk te verkrijgen, op eene wijze, die door den, door hem aangehaalden, waterbouwkundige Goudriaan, met overtuiging als de meest geschikte werd beschouwd. We willen er nog even de aandacht op vestigen, dat de voordeelen, die de heer van Rechteren van dit stelsel verwacht velen zijn; maar liever laten we hem zelf spreken: „Indien men" zegt hij 2)

---

1) Schets van een ontwerp, strekkende tot beveiliging der rivierpolders tegen doorbraak in de dijken, door J. D. van Rechteren van Ahnem. 's Hage 1861.

2) L. l. pag. 29.

„indien men in de polders op rozen rustte, zouden zekerlijk geene veranderingen wenschelijk zijn, maar het tegendeel van dien is waar, het zijn veeleer scherpe doornen, zooals boven reeds werd beschreven."

„Wanneer eenmaal het voorgestelde stelsel geheel in werking zal wezen, dan zijn doorbraken, in de overblijvende dijkvakken menschelijker wijze gesproken, ondenkbaar, want door middel der menigvuldige overlaten, vindt het water, bij overmatigen toevoer van boven of door een ijsdam opgestuwd, overal waar die zich ook zet, niet ver van den dam verwijderd, een gebaanden weg om zijdelings af te stroomen.

„Het zal onmogelijk zijn, dat de rivieren, dien hoogen stand bereiken waarop men ze meermalen ook bij open water heeft zien rijzen, vermits, zoodra de rivier boven het peil der overlaten stijgt, het water zich over uitgebreide landstreken langzaam zal verspreiden. Aan de verschrikkelijke rampen welke het gevolg zijn der doorbraken zal voor goed een eind gemaakt wezen. De veiligheid van menschen, have en vee, welke thans 's winters op het spel staat, zal verzekerd zijn:" en verder van het rivierwater sprekend, dat dan door die overlaten de polders binnen zal stroomen, en dat een vette slib achterlaat, zegt hij „telkens wanneer die overlaten, immers eenigzins beduidend

werken, zal die vette slib op de landen worden gebracht 1).

Wij zijn van oordeel dat een plan, waarvan de verwezenlijking zulke groote winsten aanbiedt, allezins waardig is in ernstige overweging te worden genomen 2) en wanneer het blijkt, dat door den aangewezen weg de voorgespiegelde voordeelen zullen bereikt worden, in toepassing te worden gebracht.

1) Zie hierover ook Mr. F. N. M. Eyck van Zuilichem, Gedachten over den toestand onzer rivierpolders. Utrecht 1861.

2) Zie hierbij ook Jhr. Mr. P. A. M. V. O. van Rijckevorssel, Bijdrage tot de kennis der Hoogheemraadschappen en Waterschappen in de provincie Utrecht, pag. 10.

II.

Eerste dijken en dijkregten.

Hoe het echter met het al of niet nuttige van de verschillende systemen staan moge: sedert 1861, toen de heer van Rechteren zijne brochure uitgaf, is er geene verandering in de wijze van bedijken gekomen, en schijnt ook vooreerst niet te zullen komen, en 't zij men 't bestaande stelsel afkeure of prijze, de dijken zijn er, en met ontzag moeten we opzien naar hen, die de colossale waterwerken durfden ondernemen.

Wie dit waren, is evenzeer een punt van verschil, daar sommigen 1) beweren, dat reeds voor den tijd der Romeinen enkele dijken in ons land gelegd waren.

Anderen beweren, dat de Romeinen ons de kunst

1) Sim. van Leeuwen, Bat. III 1685. dl. I, Hoofdst. I, pag. 3. Van Wijn, dissertatio hist. iur. inaug. Lugd. Bat. 1764. I § 4,

om ze aan te leggen hebben geleerd, en dat van toen af langzamerhand onze rivieren zijn bedijkt, terwijl weêr anderen meenen, dat eerst na de tiende eeuw de dijken bij ons zijn aangelegd, doch wij willen ons met een onderzoek over deze vraag niet bezig houden, en alleen hem, die er belang in stelt verwijzen naar de verschillende schrijvers, die haar min of meer uitvoerig behandeld hebben 1).

Wij gelooven dat reeds over de 10e eeuw langzamerhand een begin is gemaakt met bedijken en de

beiden aangehaald bij Mr. J. Roëll, op pag. 5 van zijn hist. staatsr. onderz. naar het algemeen en bijzonder bestuur van den waterstaat in Nederland van 1795—1848. Utrecht 1866.

1) Van Spaen, Oordeelkundige inleiding tot de historie van Gelderland, III pag. 25 sqq.

Elink Sterk, Oud en nieuw. Nasporingen en opmerkingen ter zake van de Heemraadschappen enz., pag. 8

Van Rijckevorssel t. a. p. pag. 12.

Jhr. J. J. de Geer, Bijdragen tot de geschiedenis en oudheden der provincie Utrecht. Eerste gedeelte, pag. 54.

Dr. Westerhoff, Twee hoofdstukken uit de geschiedenis van ons dijkwezen. Groningen. 1865.

Fokke Sjoerds, Algem. besch. van Oud- en Nieuw Friesland, 1765.

I. P. Arend, Algem. gesch. des Vaderlands.

J. Roëll, dissert. pag. 7.

Trotz, Theses Iuris publici, pag. 265.

Van Velsen, Rivierkundige verhandeling.

Dr. Acker Stratingh, Aloude staat en geschiedenis onzes Vad. Groningen 1846, en dezelfde: twee hoofdstukken uit de geschiedenis van ons dijkwezen herzien Groningen 1866.

G. A. Snouck Hurgronje, de iuri circa aggerum aquarumque curam in insula Walacriae constituto. Traject. ad Rhen. 1837., pag. 8.

wijze waarop, meenen wij dat de heer mr. J. Hora Siccama in zijne uitstekende verhandeling 1) zeer juist beschreven heeft. „Eerst had men 't water" zoo schrijft hij „op de heuvelen ontweken, en waar deze gemist werden, den grond in navolging opgehoogd. Welligt brachten opgestuwde oeverboorden, tot het bedenken van doorloopende verhoogingen, waarmede de stroomen werden gekeerd. Zoodanige verhoogingen werden ook als wegen aangelegd op den vochtigen grond en in trapswijzen voortgang vervaardigd om de landen van water vrij te waren."

„Men beveiligde zijne akkers met kaden; de dorpen verkregen zomerdijken, met ringdijken werden gemeenten omgeven. Bij toenemende middelen, konden de winterdijken en vervolgens ook de zeedijken worden aangevangen en naarmate de bezinkzels vruchten beloofden, het „met ten water gemeen gelegen lant" afgezonderd, de aangewassen grond voor zee en rivieren beschut, de loop der stroomen geleid worden en verzekerd."

Gelijke voorstelling van den oorsprong der eerste waterkeeringen vindt men bij den heer Is. An. Nyhoff 2) die als reden, dat in den beginne geen algemeene be-

---

1) Mr. J. Hora Siccama, Neêrlands grond en beschaving in verband beschouwd, pag. 33.

2) Is. An. Nyhoff, Statistieke beschrijving van Gelderland. Zie ook Mr. L. A. J. W. baron Sloet, Bijdragen tot de kennis van Gelderland. pag. 227.

dijking in Gelderland kon plaats hebben, opgeeft het bestaan der menigte heerlijkheden; doch al ware Gelderland niet in zoovele groote deelen verdeeld geweest, 't ligt o. i. in den aard der zaak, dat vóór de bedijking in 't groot begon, ieder zooveel mogelijk voor zijn eigen belang zorgde: ieder dus die eigenaar was van landerijen, die van tijd tot tijd overlast van 't water hadden, beveiligde ze met kaden en dammen, zooveel hij kon, en toen men eindelijk bemerkte, dat eene bedijking op groote schaal, met gezamenlijke krachten tot stand gebracht, veel goedkooper zou zijn, toen kunnen die heerlijkheden soms wel een beletsel geweest zijn: doch voor men dacht aan eene bedijking in het groot, had men eerst (wie weet gedurende hoe langen tijd?) de proef moeten nemen met eene op minder uitgebreide schaal.

Het toezigt, het onderhoud van die kaden en dijken was eerst natuurlijk privatie iuris, en toen de belanghebbenden — en teregt — inzagen, dat vele handen ligt werk maken, en zij zich vereenigden om een dijk te leggen, waarvan zij pro rata parte de kosten dragen moesten of liever waarin elk het onderhoud van een bepaald vak ten zijnen laste kreeg, bleef het privati iuris 1);

---

1) Zie hierover Westerhoff, l.l. pag. 84. Mr. A. G. Brouwer, Brief aan den hoogleeraar Thorbecke, enz. Gorinchem 1843, pag. 5 en 9.

doch toen de territoriale magt onzer graven gevestigd was, en het ten duidelijkste bleek, dat het aanleggen van waterwerken door den een vaak nadeel aan den ander veroorzaakte, onderwierpen de graven of hertogen de dijken van eene geheele streek aan hun beheer en toezigt en kwamen groote dijkvereenigingen tot stand 1), die van den vorst dijkbrieven en dergelijken kregen, waarin voor nieuw aan te leggen dijken, voorwaarden vervat waren, waarop dit mogt geschieden, en voor reeds bestaande, regels waarnaar 't opzigt en beheer er over zou worden uitgeoefend.

Van toen af zien we meerder licht over dijkzaken opgaan, en 't valt ons in 't oog, hoe de graaf en later de hertog dezen belangrijken tak van staatszorg ter harte namen. Verschillende dijkbrieven worden gegeven en nieuwe dijken en waterwerken aangelegd. De eerste bedijking 2) in Gelderland, tot welke de Graaf zijne toestemming verleende, is die van Maas en Waal 3)

Mr. J. R. Thorbecke, Brief aan een lid der staten van Gelderland over de magt der prov. staten, 1843, pag. 40 en anderen.

1) Is. An. Nyhoff, Statistieke beschrijving van Gelderland, pag. 74.

2) Groot Geldersch plakkaatboek, App. col. 8.

3) Wij begrijpen niet hoe Mr. Brouwer in zijn brief, pag. 19, zeggen kan, dat Maas en Waal toen reeds bedijkt was, als reden aanvoerende dat hij in de oorkonde niets vindt, dat naar 't aanleggen van een dijk zweemt, de woorden toch luiden: „'t gemeyne lant tusschen Maes en Wael, beyde in der Graeffschap ende in den Ryck, begeert beyde dat lant te *bedycken ende te weteren.*

in 1321. In 1356 zien we, dat Reinald III, aan die van Putten en Nijkerk verlof geeft om een gemeenen dijk te leggen over Erckemede 1).

Niet alleen echter tot aanleggen van nieuwe dijken werd verlof, en over deze bepalingen gegeven, verordeningen werden gemaakt aangaande 't beheer, het herstel, het in orde houden en keuren der reeds bestaande. Zoo vinden we voor den Tielerwaard, die reeds aan den Waalkant bedijkt was voor 1270 2) en voor den Bommelerwaard, die het was vóór 1276 eene dijkorde van 't jaar 1307, doch de inhoud er van is onbekend.

In 1328 geeft Reinald van Gelder aan die van Nieuwbroek op de Veluwe verlof „dat sy oir beecken vnd oir waeteren aen eynde van die nyebroeck voorgenoempt dycken vnde leyden sullen op oire cost en op oiren arbeit 3)".

Aan de Betuwe werd den 11en Dec. 1327 door graaf

1) Gr. Geld. Pl.b., app. col. 158.

2) Mr. Is. An. Nyhoff, Gedenkw. uit de geschiedenis van Gelderland, I pag. 9. Aangaande den Tielerwaard is Nyhoff met zich zelf in tegenspraak, want terwijl hij in zijne Statistieke beschrijving van Gelderland zegt, dat de graaf in 1307 aan de inwoners van den Tielerwaard vergunde een' dijk te leggen, zegt hij in zijne Gedenkwaardigheden, dat die waard reeds vóór 1270 was bedijkt. In zijn eerste werk noemt hij als zijn zegsman van Spaen, in het tweede heeft hij geput uit van Leeuwen, Chron. Tiel.

3) Nyhoff, Gedenkw. I. Oorkonde, pag. 237.

Reinald een land- en dijkregt gegeven 1) waarvan wij den inhoud kennen, en dat, volgens de juiste opmerking van den heer Nyhoff, een vroeger dijkregt veronderstelt, wanneer 't luidt: „voert die scouwe op den dycken en in der weteringe sal bliven staen in alle den recht, *dat si hier to comen is.*"

Met een paar woorden meldden wij dat de inhoud der dijkorde voor Tieler- en Bommelerwaard in 1307 2) gegeven, niet bekend is; er schijnt nergens een exemplaar meer van te bestaan, althans in het archief van Tielerwaard vonden wij een handschrift tot opschrift hebbende: „*Historie van de dijkregten, waterloozingen, binnenkaden en wegen in Tieler- en Bommelerwaarden*" en waaronder stond: *Z.-Bommel den* 30^{en} *Mei* 1773. *Geresumeerd* 1 *November* 1773, *(was get.)* J. Cox, waarvan § 15 het volgende bevatte: „dat de oudste dijkbrieven van A° 1307 aan Tieler- en Bommelerwaarden gegeven apparent verloren, immers daarvan na alle aangewende moeiten geen afschriften te vinden of te bekomen zijn, maar men weet uit een van de registers

---

1) Gr. Geld. Plb. app. 27—30. Is. An. Nyhoff, Gedenkw. I. Oork. p. 226.

2) Zie van Spaen, Inleiding tot de historie van Gelderland, III. pag. 345. Uit Sloet, Bijdragen tot de kennis van Gelderland, schijnt te blijken dat in 1327 aan den Tielerwaard ook een dijkregt is gegeven.

van stukken en munimenten aan de rekenkamer van Gelderland berustende, dat aldaar te vinden is een brief, waarbij graaf Reinald aan Boemel en Boemelerwaard een dijkgraaf met zes heemraden heeft geaccordeerd, A° 1307." Sedert 1783 schijnt nog nergens de inhoud er van gevonden te zijn, althans wij hebben vruchteloos getracht er mede bekend te worden.

Deze dijkregten namen evenwel de onregelmatigheden, die tot dusverre bestaan hadden, niet geheel weg, want niet alleen waren ze voor de verschillende districten van 's graven gebied ongelijk, daar elk zijn eigen dijkregt had, maar in de districten zelf waren nog weêr polders, die een afzonderlijk regt hadden. Dit was een gevolg van het bestaan der heerlijkheden. De heeren van sommigen dezer waren beleend met hooge en lage jurisdictie en behielden, daar de graaf hunne verkregen regten niet wilde schenden, hunne afzonderlijke schouwen, zoodat o. a. in 1409 toen Bommelerwaard reeds lang in 't bezit van een dijkregt was, de heeren van Ammerzoden en van Rossum, aan hunne respectieve heerlijkheden, afzonderlijke keuren gaven 1).

1) Historie der dijkregten m. s. Wij lezen hier dat toen graaf Floris van Holland, A° 1277, aan den Alblasserwaard een dijkregt gaf, hij met de heeren, die hooge jurisdictie hadden een

Toch was de hervorming in 't begin der 14e eeuw in dit opzigt tot stand gekomen van uitstekend gewigt; omdat nu in dijkzaken vaste regels waren en alles niet meer geregeld werd door onderlinge overeenkomsten, want het bestel over den waterstaat is uit den aard niet privaatregterlijk. Het is in 't wezen een deel der landsregeering 1).

Van oudsher werd aan de strikte handhaving der dijkregten het grootste gewigt gehecht. Niet alleen de ingelanden waren gehouden aan de bepalingen, die ze bevatten, te gehoorzamen, eene schending van hunne regten ook in dit opzigt van overheidswege, zouden ze niet dan ongaarne geduld hebben. Wij vinden zelfs een voorbeeld, dat ettelijke edelen met een aantal steden, „in 't jaer onss Heren dusent vyerhondert sess ende dertich" een verbond sloten om aan een iegelijk in den lande van Gelre en Zutphen *leen-*, *land-*, *stad-* en *dijkregt* te verzekeren, en elkander tegen de willekeurige daden des hertogs bij te staan. Voorzeker wel

---

vergelijk trof: dat nl. het dijkregt algemeen geldig zou zijn, doch dat een of meer Heemraden uit hunne heerlijkheden moest worden aangesteld en de rest uit de ambachts of lage heerlijkheden.

1) Mr. J. R. Thorbecke, Brief aan een lid der provinciale staten van Gelderland over de magt der provinciale staten. Leijden 1843, pag. 42.

Over de juridictie en de heerlijkheden leze men van Spaen, Inleiding enz. III. pag. 331.

een bewijs, dat hunne dijkregten hun niet minder ter harte gingen, dan een van de andere en dat slechts overmagt hen kon doen berusten in willekeurige veranderingen 1).

1) Gr. Geldersch Plb. app. col. 182. Is. An. Nyhoff, Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland. IV. pag. 138. P. Nyhoff, Inventaris van het oud Archief der gemeente Arnhem, pag. 84.

III.

De verdeeling volgens den regel „mergen mergen gelyck."

Tot nu toe hebben we ons bezig gehouden met aan te toonen, hoe de zorg voor dijkzaken, langzamerhand een deel werd van het landsheerlijk bestuur. We zagen hoe het aanleggen van nieuwe dijken gebeurde na verlof van den graaf, en hoe voor reeds bestaande bedijkingen, keuren werden gemaakt. Vóór dat algemeene keuren voor de dijken gegeven waren, zagen we, hoe eerst ieder voor zich zelven zorgde, hoe langzamerhand meerderen zich vereenigden om gemeenschappelijk, met minder kosten, doelmatiger waterwerken tot stand te brengen, en eindelijk hoe de graven het oppertoezigt over deze tot zich trokken.

Toen men de dijken maakte in vereeniging met

anderen, werden natuurlijk eerst overeenkomsten getroffen over 't herstellen zoowel als aanleggen der werken, en nu betaalde ieder pro rato van zijn bedijkt land, of wel hij kreeg een stuk dijk om te onderhouden, geëvenredigd aan 't nut, dat hij van de bedijking trok. Die onderlinge overeenkomsten werden bij de dijkbrieven later in vele opzigten slechts bevestigd, want de billijkheid kon niets anders mede brengen, daar toch niemand te klagen heeft, wanneer de wet hem bevestigt in regten en verpligtingen, die hij vroeger vrijwillig heeft verkregen en op zich genomen.

Men vindt drie hoofdpunten in de dijkbrieven geregeld: 1° verleening van het regt om een dijk of wetering aan te leggen; 2° wetgeving over de dijkpligtigheid; 3° regeling van 't bestuur 1).

De wetgeving over de dijkpligtigheid willen we meer bepaald tot een punt van onderzoek maken.

Toen de dijken pas aangelegd waren, en dat wel zonder toestemming van den graaf, had ieder zijn eigen dijk, of wanneer hij gemeenschappelijk met anderen landerijen bedijkt had, zijn gedeelte te onderhouden niet alleen, maar zelfs in geval van doorbraak de aan zijn vak veroorzaakte schade te herstellen.

---

1) Zie Mr. Thorbecke, Brief pag. 46.

Elke hoeve had, zooals men dat heette, haar deel in *goeden of kwaden* dijk 1).

De dijkbrieven onderscheiden tweeërlei soort van dijkpligtigheid en wel de gewone en buitengewone. Bij 't behandelen van ons onderwerp zullen we het verschil tusschen beiden in het oog trachten te houden, waartoe de gelegenheid ons ruimschoots zal openstaan, daar ook in de dijkbrieven altijd tusschen beide verschil wordt gemaakt.

De hoofdregel, dien wij bij alle keuren op den voorgrond zien treden, is, dat alle bedijkt land in evenredigheid van zijne grootte belast werd, 't geen men uitdrukte door „mergen mergen gelyck."

We vinden dit aanstonds in den brief door Reinald in 1321 2) aan Maas en Waal gegeven, in den brief aan die van Nieuwbroek op de Veluwe door denzelfden verleend 3) waar 't heet, „voirt willen wy, dat allen luyden die baten mach dien dick aen der Isselen, onsen landen dycken, mergen mergen gelycke."

De eerste dijkbrieven verdeelen dus den dijklast over 't geheele bedijkte land, en er kan, naar ons oordeel, geen quaestie zijn hoe den regel, mergen mergen gelyck, op te nemen. In tegenstelling van

1) M. S. Historie der dijkregten, enz.
2) Gr. Geld. Plb. app. 8.
3) Nyhoff, Gedenkw. I. Oork. pag. 237.

den heer Thieme 1), die gelooft, dat niet alleen de hoeveelheid, maar ook de hoedanigheid der bedijkte landen in aanmerking dient genomen te worden, gelooven wij, dat wanneer men spreekt van „mergen mergen gelyck" slechts op de hoeveelheid wordt gedoeld. Ons dunkt, de heer Thieme is niet moeilijk te weêrleggen, wanneer hij zegt: „attamen ex ipsis comitum edictis de re aggerali directe probare quidem non possumus, in applicanda regula illa: „mergen mergen gelyck," cum fundorum quantitate, simul et horum qualitatis rationem fuisse habitam," juist omdat hij 't uit de stukken en brieven, die op de zaak betrekking hebben, niet kan bewijzen, zijn wij van oordeel, dat alleen de oppervlakte der landerijen wordt bedoeld. Waar moest het trouwens ook heen? moest alle land getaxeerd worden? of moest men 't eene blok met het andere vergelijken? Het eerste is bijna ondoenlijk, het tweede geeft slechts een hoogst onnaauwkeurigen maatstaf aan de hand. Nergens vinden we dan ook bepaald, wie als schatters der landerijen moesten optreden. Dat er, zooals de heer Thieme in dezelfde par. verhaalt, in Utrecht, Holland en Friesland plakkaten voorkomen, waarbij bepaald is, dat

---

1) H. C. A. Thieme, Disp. hist. iuris publici de imperantis circa aggeres in Gelria iure. Arnhem 1843.

in die provincien op de qualiteit der gronden moet gelet worden, bewijst voor Gelderland niets en zonder eenige nadere bepalingen gevoegd bij 't gewone „mergen mergen gelyck," gelooven wij met den heer Is. An. Nyhoff 1) en den heer Thooft 2) dat alleen de morgen talen in aanmerking komen.

Den regel „mergen mergen gelyck" vinden we dus in de 14e eeuw in alle dijkbrieven, doch wel te verstaan alleen in diegene, bij welke de landsheer zijne toestemming verleende tot het leggen van nieuwe dijken, want vergeefsche moeite is het, hem ook te zoeken in die dijk- en landregten, die slechts bepalingen bevatten aangaande reeds vroegere gelegde bedijkingen. En hoe zou dat ook? Wanneer de vroeger gelegde dijken hun ontstaan te danken hadden aan eene overkomst tusschen de belanghebbenden, en ieder van deze bij die oveenkomst zijn vak dijk te onderhouden gekregen had, kon, vóór dat de graaf zijne dijkregten gaf, eene groote verandering hebben plaats gegrepen: bijv. een dijk wordt aangelegd en in 't contract wordt aan *A* en *B* ieder een stuk er van toegewezen. *A* is vol zorg om zijn vak in goeden toestand te houden, om het in alle opzigten te doen beantwoorden aan

1) Is. An. Nyhoff, Gedenkw. I. Oork. pag. 237, aanteekening.

2) J. G. Thooft, Specimen. Historico-juridicum de oneribus aggerum in Gelria, Lugd. Bat. 1847.

het doel niet alleen, maar hij heeft kosten gemaakt om zelfs voor 't toekomende weinig of geen reparatie aan zijn dijkvak te hebben. *B* daarentegen, maakt er zich op de goedkoopste manier af, hij zorgt alleen dat zijn dijk aan de keur voldoet, maar daar laat hij het bij. Het volgend jaar heeft *A* geen of bijna geen kosten. *B* daarentegen krijgt elk jaar dezelfde, ja bij ongunstige jaren hoogere uitgaven voor 't onderhoud van zijn dijk. Zou 't nu billijk zijn op nieuw te gaan verdeelen, het vroeger aangegane contract te verbreken? Wij gelooven 't tegendeel en meenen dat geen dijkbrief de sporen draagt, dat het wel zou geschied zijn, want noch in den landbrief voor de Betuwe 1) van 1327, noch in het dijkregt voor den Tielerwaard van 1399 2) noch in den transfix hiervan van 1409, noch in 't dijkregt van Bommelerwaard van 1409 3), noch ergens elders in een van de dijkbrieven, die slechts bepalingen over reeds sedert lang gelegde dijken bevatten, vinden wij eenige melding van onzen regel.

En toch zou men oppervlakkig meenen bij den hoogleeraar Thorbecke 4) twee voorbeelden aangehaald

1) Gr. Geld. Plb. I. app. 27.

2) Ibidem col. 62.

3) Ibidem col. 94.

4) Brief van een lid der staten van Gelderland.

tezien nl. het bevel van hertog Reinald van 1414 1) tot nieuwe omschrijving der dijkpligtigen der Arkemeen en den Lingebrief van hertog Arnold 1456 2).

Er is dunkt ons, eene goede oplossing, die aan de tegenstrijdigheid, die zoodoende ontstaan is, een einde kan maken. De heer Thorbecke beweert op pag. 50 dat „de dijkpligtigheid in stede van uit vrijwillige verbindtenis te ontspringen, is eene publieke last, die aan de bezitters wordt opgelegd." Om dit te bewijzen worden beide brieven aangehaald. Maar wat is de quaestie?

In 1356 was, na toestemming van hertog Reinald, de dijk te Erkemede gelegd, en hoewel we in den brief, waarbij de toestemming werd gegeven, wel vinden hoe de dijk moet hersteld worden, wanneer „daer een waede schoerde," het schijnt dat men gemeend heeft, dat voor 't gewone onderhoud de regel „mergen mergen gelijck" van zelf sprak en dus niet behoefde vermeld te worden. Wat is nu 't geval? Er hebben schijnbaar misbruiken plaats, er komen klagten ten minste Reinald IV zegt in 1414, dat hem aangebracht is dat „sommige luyden binnen de voerschreven dyck geërfd solden syn, die genen dyck en hebben, dat den anderen, die daer dycke hebben bezweerlycke

1) Gr. Geld Plb. app. col. 162.
2) Ibidem col. 113 sqq.

te dycken ende to halden," dat hem „onredelijk dunct te syn," en om de onredelijkheid, die 't gevolg is van vroeger misbruik, te doen ophouden, stelt de hertog „veertien geërfde luyden" aan, die door dijkgraaf en heemraden beëedigd woeten worden, en aan welke wordt opgedragen te onderzoeken, wie van den dijk het genot hebben, zonder mede te deelen in de kosten, die 't onderhoud voortdurende met zich brengt.

„Ind" gaat hij voort „ind soe wat erfnisse die voerschreven veerthien kennen dat genen dyck en heeft, ind des dycks mede genieten, den erf voerschreven soelen sy hoeren dycke slaen ind geven, na roeden und mergentalen, gelyck dat andere erfgenaemen hoeren dyck ontfangen hebben, die onder die schouwe van Erckemede voerschreven gelegen syn." Het is dunkt ons duidelijk, dat Reinald IV eene onbillijkheid heeft willen herstellen, die door eene nalatigheid van Reinald III was ontstaan. Hij kon dat naar alle regt, want toen zal ook de billijkheid wel hebben voorgeschreven, „nemo cum damno alterius locupletior fieri debet 1)."

Wat het tweede voorbeeld, door den heer Thorbecke aangehaald, betreft, het is evenmin in strijd met ons beweren, dat de landsheer bij 't geven van

1) De stukken betreffende de Arkemede, zie men in P. Nyhoff, Inventaris van het oud Archief der gemeente Arnhem, pag. 27.

dijkbrieven over reeds vroeger aangelegde werken, in de verdeeling der kosten van 't gewone onderhoud geen veranderingen bracht. Het is de Lingebrief van hertog Arnold van 1456. Wat was hier het geval? De Linge, die reeds toen diende tot een afwateringskanaal voor de meeste polders tusschen Rijn en Waal was volgens eene klagt der belanghebbende, „verdruecht ind verlant'' zoodat ze niet meer aan het beoogde doel beantwoordde.

Er moest in voorzien worden en daarom gaf de hertog een brief, waarbij de wijze geregeld werd, waarop de Linge in beteren toestand moest gebracht worden. Het was dus een geheel nieuw werk, dat ontworpen werd, geen gewoon onderhoud, maar eene buitengewone radicale verandering: van eene verdroogde en verlande wetering moest eene binnenrivier gemaakt worden van behoorlijke diepte: ze moest worden zes roeden breed drijvens, met twee roeden opslag aan elke zijde. Deze verandering was uit den aard der zaak kostbaar: wat was nu natuurlijker dan dat de polders, die er voordeel uit trokken, naar evenredigheid van dat voordeel deelden in de kosten. Het is dus niet mogelijk in de bepalingen van dezen brief 1) eenige

1) Gr. Geld. Plb. app. 113.

verandering der vroeger gemaakte overeenkomst te ontdekken.

Bovendien schijnt het ons wel wat al te gewaagd, overal waar wij eene verdeeling aantreffen, die niet volgens den bekenden regel heeft plaats gehad, te denken aan misbruiken. Het is wel zeer gemakkelijk, zoodra men eene onregelmatigheid bespeurt te zeggen „misbruiken! louter misbruiken!" doch is het aan te nemen, dat, waar de dijkbrieven telkens zulke strenge bepalingen bevatten, dijkgraaf en heemraden, die eindelooze misbruiken door de vingers zouden gezien hebben? Om als de heer van Rijckevorsel 1), zonder bewijs, te zeggen dat de oudste bronnen van het dijkregt leeren, dat er reeds vroeg vrijstellingen of vermindering voor sommige landerijen verkregen werd, gaat o. i. niet aan. Niet dat we daarom beweren, dat nimmer onregt heeft plaats gehad, in tegendeel; doch zoo lang we alles volgens de dijkregten verklaren kunnen, willen we liever onze voorouders de kroon der eere laten behouden.

1) T. a. p., pag. 78.

IV.

Buitengewoon onderhoud.

Dit voor zoo ver het gewone onderhoud der dijken betreft: wat het buitengewone aangaat, met betrekking hierop, zien we door de dijkbrieven groote veranderingen ontstaan.

Vroeger moest elk dijkpligtig erf of hoeve zorgen, dat de dijk aan de keur voldeed, hetzij slechts gewone herstellingen of ook buitengewone reparatiën te doen waren, als daar zijn na een doorbraak of grove beschadiging door ijsgang 1). De kosten waren in zulke gevallen haast niet te dragen, terwijl zonder grove onbillijkheid hierin verandering kon worden gebracht.

---

1) Meermalen aangehaald handschrift § 3

Immers wanneer men bepaalde, dat de gezamenlijke ingelandon de kosten tot herstel van doorbraken zouden dragen, was dit eene bepaling, die voor den een even goed was als voor den ander: ieders dijkvak stond meer of minder aan doorbraken bloot, en wanneer dan sommigen a posteriori ook klagen mogten, dat ze gedwongen waren, de herstelling van een anders dijk mede te bekostigen, dan was deze klagt toch in zoover ongegrond, dat er tegen over stond dat als hun dijkvak bezweken was, anderen met hen de kosten zouden gedragen hebben. Waren zij dus genoodzaakt eene kleine som te betalen aan vreemden dijk, de kans dat in geval van onverhoopte doorbraak van hunnen dijk, anderen op hun beurt tot herstel moesten bijdragen, stond daar tegenover.

Er is nog meer, dat voor den maatregel pleit, om buitengewone kosten aan de dijken door de belanghebbenden gezamenlijk te doen dragen. Wanneer de kosten voor het te herstellen dijkvak voor één geërfde eens te groot waren, wat dan? Als men al zijne goederen verkocht had en de opbrengst nog niet voldoende bleek, om de uitgaven te bestrijden, wanneer al de in vroeger eeuwen gebruikelijke maatregelen, om zoo zeker mogelijk te zijn van herstel van doorbraken, onvoldoende bleken, dan kon men daarom toch den dijk maar niet laten liggen, en 't water een

vrijen doortogt naar de polders laten. Hersteld moet de breuk worden, en wie moeten dan ten slotte betalen? natuurlijk de belanghebbenden, dat zijn de geërfden. Het was dus veel beter zoo spoedig mogelijk maatregelen te nemen, om in geval van nood te dienen, en niet te wachten tot de een of ander, die onvermogend was, om zijn dijk te herstellen eerst van zijne bezittingen beroofd zou zijn. En dat dit vaak het geval zou geweest zijn, behoeft waarlijk geen betoog, ieder, die weet wat 't kost een doorgebroken dijk weer in orde te brengen, zal dit wel dadelijk inzien.

Teregt vinden we dus in de meeste dijkbrieven bepalingen daaromtrent. We vinden er in den brief door Willem van Gulick hertog van Gelder in 1383 aan de Over-Betuwe geschonken 1). Wanneer, „des dycks ennich waedigh wordt, mit ongevalle syn lenghde verloer," dan bepaalt de hertog, dat eerst voorbereidende maatregelen moeten genomen worden, en wel eene kade gelegd. Als die kade naar genoegen der heemraden gemaakt is, dan moeten dijkgraaf en heemraden aan elk kerspel in de Betuwe, een gedeelte van den nieuw op te maken dijk aanwijzen, met bevel, dat het werk binnen een bepaalden tijd moet worden opgeleverd, op dezelfde boeten alsof het hun

---

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 30.

eigen dijk ware „ende als die dyck opgemaeckt waer, weder als hy gekoert ende geschiert was soe solde dien dyck weder staen op mannen ende erven als hy te voren stont, sonder ymants wederseggen, sonder argelist."

In den landbrief in 1439 door hertog Arnold aan de Neder-Betuwe 1) gegeven, vinden we minder uitvoerige, doch even duidelijke bepalingen over 't herstel van doorgebroken dijken. Wanneer nl. door „ongevalligheden" zoo als 't luidt „ennige dyckenbroecken, schoirden of waedigh worden, in wat manieren dat herkommen mucht, die gebraecken, geschoirden, waedighen dycken, willen wy, dat dat gemeyne erve in onse dyck-schouwe van Neder-Betuwe vol weder op doen maicken sal" met dezelfde billijke nadere bepaling, die wij telkens aantreffen, er bij, dat na 't herstel de dijk, weder „wesen en liggen sal op ten erven ende aenschot daer hy voir op lach."

De dijkbrief op Veluwen door Eduard van Gelder in 1370 2) gegeven, bepaalt reeds: „die wade sal dat land opbrengen margen margen gelyck."

Eén brief huldigt nog het oude stelsel. Het is de brief door hertog Arnold in 1447 aan Tiel en Zandwijk 3)

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 48.
2) Ibidem col. 158.
3) Ibidem col. 58.

gegeven, die uiterst strenge bepalingen bevat. Zoo mogt niemand een doorgebroken dijk laten liggen, op straffe van zijn burgerregt te verliezen, tenzij hij zoo arm ware, dat hij onmogelijk de kosten tot herstel kon dragen, in welk geval hij voor den regter en twee schepenen van Tiel en Zandwijk moest zweren, „mit gestaeffden eede, dat hy van kenlycken noot, ind van gerecht armoede, geen macht en heeft, den doerbraecken of waedighen dycken weder te doen maecken nae 's Heemraets koere." In dat geval kon hij den dijk laten liggen, mits afstand doende van alles, wat hij binnen den gerigte van Tiel en Zandwijk bezat.

In het dijkregt van Tielerwaard in 1409 1) door hertog Reinald gegeven, en dat van Bommelerwaard 2) van hetzelfde jaar, vinden we op nieuw bepalingen, dat dijkbreuken op gezamenlijke kosten moeten hersteld worden. De Tielerwaard was verdeeld in twee zoogenaamde „eeningen" of hooge gerigten, die van Tuil en Deil 3). Viel nu een dijkbreuk voor in de „eeninge" van Deil dan droegen alle geërfden uit die

---

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 65.

2) Ibidem col. 93.

3) Over deze eeningen leze men van Spaen, Inleiding enz. III. pag. 285 en 337 sqq., die gelooft dat het woord zijn naam ontleent, daaraan dat het is eene vereeniging van een aantal dorpen, in tegenstelling van anderen, die meenen dat het komt van *eynung of einigung* (keur of boete) of nog anderen, die den oorsprong zoeken in *ewingo, einwigo, enwig* (tweekamp. duellum).

„eeninge" „mergen mergen gelyck," en de kosten tot herstel, en evenzoo die van Tuil wanneer 't ongeluk hunne „eeninge" trof. Viel in Bommelerwaard een breuk voor, dan betaalden ook daar de ingelanden pro rato van hun grondbezit.

Genoeg om de verandering ten dien opzigte door de dijkbrieven tot stand gebracht, te doen uitkomen, om te doen zien, hoe op deze wijze werd voorkomen, dat voor een enkel individu een dijkbreuk gevolgen hebbe, die hem voor goed te gronde rigten. Toch blijft de dijkpligtigheid een ontzettend zware last, die ongemeen op de bezwaarden drukte, doch toen men eenmaal de dijken had, moesten die, al ware 't dan ook met groote opofferingen der ingelanden, onderhouden worden, wilde men niet met elken hoogen waterstand onderloopen en zoodoende het doel, met den aanleg der waterkeeringen beoogd, missen. Bovendien, toen men eenmaal bedijkt had, was het veel moeilijker van het ingestroomde water bevrijd te worden. Vroeger toch, vond dit overal, wanneer de rivier vallende was, een weg daarheen; was na den aanleg der dijken in dezelve een gat gebroken, dan vond het ingevloeide water, alleen door dit gat weer een uitweg, tenzij men, 't geen al weer kosten waren, op andere plaatsen den dijk wilde doorsteken en zoodoende het uitstroomen van het vloedwater bevorderen.

Ook met het oog op eene herstelling van eene „waede,” op eene wijze zooals dit voor den enkel ingelande onmogelijk zijn zou, is het, naar onze meening, zeer te prijzen, dat men alle belanghebbenden in de kosten liet dragen. Het is toch bewezen, dat een doorbraak op eene kostbare wijze moet gemaakt worden wil de geheele waterkeering aan het doel beantwoorden; het doorbreken van den dijk toonde ten duidelijkste aan, dat het punt, waarop dit gebeurde of minder goed op orde was gehouden, of meer van het ijs of water te lijden had. Nu wordt alles met nieuwe aarde gemaakt, en het is toch duidelijk, dat deze grond, eenigen tijd noodig heeft om vast op elkaar te gaan zitten, zoodat het herstelde gedeelte hooger moet worden opgemaakt, wil het later met den dijk gelijk komen. Bovendien is in den regel het aanbrengen van aarde alleen niet voldoende, om den te herstellen breuk, zoo te maken, dat hij even dienstig is tegen het water, als de oude dijk, zoodat meestal nog andere stoffen dienen aangebracht te worden. En toen men eenmaal de dijken had, en het gevaar voor overstrooming herhaaldelijk bestond, moest men toch zorgen, ze zoo veel mogelijk aan het doel te doen beantwoorden. Waarlijk de belangstelling in alles wat dijkzaken betreft, zal niemand verwonderen, die de noodlottige dagen van 1855 en 1861, van nabij heeft aanschouwd; en dat vroeger

een doorbraak niet minder rampzalige gevolgen had, zullen we niet behoeven te zeggen; wat wordt ons toch eerder geleerd, dan de geschiedenis van den St. Elisabeths vloed, dan de gebeurtenissen van 18 November 1421?

Gebeurtenissen, die een schrijver 1) eene halve eeuw later deden uitroepen „o quantus dolor, et quanta incolarum lamenta fuerunt'' en „quis humanus est, et istis non conturbetur miseriis? bene redituati et divitias tunc magnas quasi possidentes (de mane cum exsurgerent) omnibus se nudatos invenerunt, aggeres ubique confracti sunt et sine morte, quod durissimum est, mortem incolae dolenter invenerunt;"

Elke eeuw biedt ons dergelijke schrikwekkende gebeurtenissen aan, en het zou een onbegonnen werk zijn, wanneer we de beschrijvingen, van tijd tot tijd van watervloeden gegeven, al ware het slechts kort, wilden nagaan. Genoeg, dat we er slechts even de aandacht op gevestigd hebben, dat de zorg voor de dijken — toen zij er nl. eenmaal waren — eene levensquaestie voor de polders is geworden.

1) Philippus de Leyden, Tractatus iuridico-politici, pag. 210. De eerste uitgave van dit werk verscheen in folio te Leyden, 1516. De tweede in 8°. te Amsterdam, 1701.

V.

Tienden en huizen.

Niet alleen landerijen waren belast, maar, zooals trouwens billijk is, ook tienden moesten hun haar deel dragen in de kosten der waterwerken. Slechts tweemaal vonden wij dit uitdrukkelijk vermeld en wel in de Lingebrieven in 1456 en 1459 door hertog Arnold 1) verleend. Deze beide brieven worden ook door den heer Thieme 2) aangehaald, wanneer hij wil betoogen, dat tienden in den regel dijkpligtig waren. Om echter het geheele betoog, op twee plakkaten te laten rusten, schijnt ons wel wat gewaagd, zoo er

---

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 115 en 135.

2) H. C. A. Thieme, De imperantis circa aggeres en Gelria iure, Arnhem 1843.

niet iets voor pleitte dat o. i. alle aanhalingen overbodig maakt.

Telkens ontmoeten we in de landregten en dijkbrieven 't verbod om landerijen anders te vervreemden of te verdeelen dan met den dijk er bij behoorende. Wat zijn tienden in werkelijkheid anders dan een gedeelte van den eigendom; het tiende gedeelte? De eigenaar van tiendpligtig land geniet immers maar negen tienden. Deze kan hij vervreemden, verkoopen, ad libitum; in welke handen de eigendom van het land zich ook bevindt, de tiendheffer behoud zijn regt. Zou nu iemand, één tiende gedeelte van zijn land kunnen vervreemden zonder den dijk er toe behoorende? dat strijdt immers met den aangehaalden en later te behandelen regel.

En gesteld dat de eigenaar zijn land vervreemdde met voorbehoud van regt van tiendheffing; dan vervreemdt hij toch slechts een gedeelte, dat is negen tiende, zoodat het perceel toen hij eigenaar was, een tiende gedeelte meer waarde had, dan nu een ander, onder beding van tiendheffing, den eigendom heeft verkregen.

In allen gevalle zou men in beide gevallen niet kunnen zeggen dat gehoorzaamd is aan het verbod om landerijen anders te vervreemden of te verdeelen, dan met den dijk er bij behoorende.

Werd reeds voor de algemeene verdeeling van den dijkslast, van een perceel tiend geheven, dan was het zelfs, wanneer de verdeeling „mergen mergen gelyck" gedaan was, onbillijk ook den tiend dijkpligtig te maken. Zoo werd immers het land dubbel belast. Eerst droeg de eigenaar van tien morgen land toch voor tien deelen in de kosten van 't onderhoud des dijks. Hij betaalde evenveel als een ander, die tien morgen tiendvrij bezat. Wanneer nu de tiend nog eens voor een morgen werd belast, dan kwam ten laste van tien morgen tiendpligtig land evenveel dijk, als voor elf morgen, waarvan geen tienden werden geheven en het gevolg zou zoodoende zijn dat een regel, die eene regelmatige verdeeling van den last beoogde, eene onregelmatige in het leven riep.

Over de vraag of ook huizen dijkpligtig waren heerscht groot verschil van gevoelen. De heer Brouwer 1) beweert, dat uit de geschiedenis blijkt, dat huizen altijd verschoond waren van dijkpligtigheid, waarvoor hij als reden aangeeft, dat de huizen in den regel op hoogten of terpen werden gebouwd, zoodat ze in geen geval overlast van het water konden hebben, en dus ook geen nut van de dijken trokken,

1) Mr. A. G. Brouwer, Proeve ten betoog der dringende behoefte van dijk- en polderzaken aan eene grondwettige herstelling. Z.-Bommel 1842.

doch dit beweren wordt dadelijk ontzenuwd door den heer Thieme 1), die aan den kundigen schrijver der proeve den brief tegenwerpt, door hertog Arnold in 1447 aan Tiel en Zandwijk 2) gegeven, waarin met zoovele woorden te lezen staat: „oft saecke weere, dat alsulcke dycken verloren bleven liggen ind geheert worden, mit oeren onraet, als recht is, dat dan die huysen, hoffsteden tymmer ind thyns, die alsoe mede beboedelt weren als vurschreven is daer niet vry aff en sullen wesen". Dit is trouwens de eenige plaats, waar van huizen gesproken wordt, en de hertog bepaalt nu uitdrukkelijk, dat voor 't vervolg „alle huysen, hoffsteden, tymmer ind thyns, gelegen in onsen vurgenoemde Gerichte van Tiel ind van Zandwyk, then eeuwigen dagen toe vry sullen wesen ind blyven aan allen dycken, ind van allen onraet van dycken uitgescheyden als vurschreven is, sonder yemants wederseggen".

De heer Thooft 3) merkt op dat na dit plakkaat dus geen huizen met dijk bezwaard zijn, en de heer Thieme dit toegevende noemt dit eene onbillijke be-

1) Thieme, Dissert.

2) Gr. Geld. Plb. app. col. 58. Zoowel de heer Thooft als de heer Thieme, stellen dit plakkaat abusivelijk op 1477.

3) J. G. Thooft, Specimen. historico-iuridicum de oneribus aggerum en Gelria. Lugd.-Bat. 1847, pag. 35.

paling 1). Zijne redenering komt hoofdzakelijk neer op het volgende. Ieder, die gebaat wordt door den dijk, moet bijdragen tot zijn onderhoud: huizen worden evenzeer als de landerijen waarop ze gebouwd zijn, door dijken beschut: derhalve huizen dienen te deelen in de lasten, die 't onderhoud der dijken noodzakelijk met zich brengt.

„Absurdum" zegt hij pag. 35 van zijn proefschrift, „videri possit si quis dicat aedes aggerum munitione non indigere, verum enimvero si agris terrisque aggerum defensione ab aquis opus sit, neque minus quae terris agrisque illis inaedificata sint, tuitionem ob aequoris vi requirunt, quia solo pereunte etiam id quod inaedificatum est necessario perire debet".

De heer Thooft 2), deze redenering wederleggende, ziet vooral voor den tijd, toen de verschillende dijkbrieven gegeven zijn, het nut der dijken voor bebouwde eigendommen niet in. De bewoners der polders toch bouwden in den regel op kunstmatig aangelegde heuvels, opdat hun huis „vloedvrij" zooals het

---

1) Men gelieve op te merken, dat de heer Thieme veel over heeft voor de aequalitas; zoowel hier als bij 't verklaren van den regel „mergen mergen gelyck" laat hij er zijn betoog op rusten. Hij verliest echter maar al te zeer uit het oog dat, zonder wettelijke bepaling de aequalitas onvoldoende is, regten te geven of verpligtingen op te leggen.

2) Diss. pag. 37.

in deze streken heet, zijn zou. Wanneer nu een huis zoo hoog gelegen is, dat bij eventuële doorbraak 't water er toch geen nadeel aan doen kan, dan is den eigenaar qua talis de toestand der dijken tamelijk onverschillig: 't moge wel wat lastig zijn, dat men zijne woning slechts met schuiten kan bereiken: in den regel zien de bewoners van het platte land om wat kosten en uitgaven te sparen, niet tegen een weinig ongerief op. De heer Thooft ziet — en wij gelooven zeer teregt — ook in den regel „mergen mergen gelyck" eene reden om te beweren dat huizen niet dijkpligtig waren. Er werd slechts gezien naar de oppervlakte en geenszins naar hetgeen de grond in zich bevatte, of 't geen er op gebouwd was.

Bij 't reeds vermelde kan, naar ons oordeel, nog 't volgende worden aangevoerd. Het land, dat dijkpligtig is, blijft in wezen, tenzij, 't geen nogthans uiterst zelden voorkwam, bij gelegenheid van doorbraken of anderzins een gedeelte wegscheurde of wegspoelde. Geheel anders is dit met bebouwde eigendommen. Men kan nu een huis bouwen en over een jaar het weer wegbreken. Was nu dit huis gedurende een jaar tijds met het onderhoud van een vak dijk bezwaard, ten wiens laste moest dit dan komen na het sloopen van het gebouw? ten laste van den eigenaar van het weggebroken huis? maar dat ware onbillijk.

Hij is belast om dat hij een huis had, doch cessante causa cessat effectus. Ten laste van anderen? maar van wien dan? Wij kunnen ons niemand denken, die bezwaard zou moeten worden, om dat het een ander geliefde zijn huis te sloopen. „Maar" voert men mogelijk aan, „dan ten laste van den waard," doch dat zou een makkelijke manier zijn om den waard of de „eeninge" langzamerhand veel dijk te laten onderhouden, en 't onderhoud kwam dan toch op de gezamenlijke ingelanden neder.

Doch mogelijk zegt iemand, „dan zou ik om dit te voorkomen bepalen, dat huizen niet moge worden afgebroken." Mooije redenering, voorwaar! Iemand te dwingen een huis te onderhouden, dat hem nergens toedient, zoodoende zou hem een dubbele last op de schouders worden gelegd, eerst nl. om zijn huis en ten tweede om voor dat huis nog dijk te moeten in orde houden. Doch als dat huis dan eens afbrandde of door 't geweld van wind of water vernietigd werd? hem dan maar weer dwingen een nieuw te bouwen? Grooter schending van de vrijheid om over zijne eigendommen te kunnen beschikken is ons niet denkbaar. Maar gesteld dat de wet bepaalde, dat in geval van vernietiging van zijn met dijk bezwaard huis, iemand kon worden gedwongen het weer op te bouwen, en hij wilde niet, wat dan? Moet men hem dan maar

gijselen en zijn goederen door 't boezemregt hem ontnemen, of bij ongenoegzaamheid van deze, landerijen van anderen, die met de zijne vroeger tot denzelfden boezem behoord hadden? Ons dunkt, zoo iets ware haast ondenkbaar en wij zouden het niet gewaagd hebben de mogelijkheid te veronderstellen van zulk eene wijze van handelen, zoo ons het Geldersch plakkaatboek 1) niet een voorbeeld aan de hand gaf, dat bewijst dat het geen wij voor onmogelijk rekenen, toch wel eens gebeurd is.

Zekere Willem Bloem toch, had na eene dijkverlating in 1706 als geinteresseerde eenige verlaten dijken te Tuil op zich genomen, waarbij hij tevens door inboezeming het land, dat er bij hoorde, benevens het huis te Tuil kreeg.

Het ongeluk evenwel wilde, dat hij zooveel kosten aan zijne dijken moest maken dat hij totaal geruineerd werd, daar zooals het luidt „door de gedurige water jaeren alsmede dat enige van dien tot het maecken der dycken zijn uitgestooken, niet sufficient hare laste van verpondinge 2), als anders, mitsgaeders het maecken

1) Gr. Geld. Plb. III. col. 215.

2) Zie over deze: Informacie up den staet, faculteyt ende gelegentheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daernae te reguleren de nyeuwe schiltaele gedaen in den jaere MDXIV. Uitgegeven van wege de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, 1866.

der dycken te kunnen opbrengen, versoeckende derhalven dat hij Willem Bloem, het voornoemde dyckplichtig huis van Tuyl mochte verkopen en af breecken, te meer vermits het selve huis reets seer oudt en bouwvallig gedevaliseert was geworden". We vinden dus hier een voorbeeld, dat verlof moest gevraagd worden om een huis, dat met dijk bezwaard was te mogen sloopen. En welke oplossing is hiervoor? onzes inziens slechts deze, dat bij het aangaan van de overeenkomst tot bedijking dit huis is belast geworden en dat de voorwaarden van het contract verboden het te sloopen, opdat de gezamenlijke contractanten niet werden bezwaard door de daad van een hunner. Zoodoende zou het verbod alleen drukken op dat huis of die huizen, die er van de beginne af mede bezwaard waren, en behoeft men 't geenzins als algemeenen regel te beschouwen.

Gesteld evenwel dat het onderhoud van een dijk, waarmede vroeger een thans gesloopt huis besmet was kwam ten laste van den waard, dan is er nog eene moeilijkheid en wel: waar telkens den dijk, om de nieuw gebouwde huizen mede te belasten, van daan te halen? Er wordt een huis gebouwd dat met dijk „besmet" dient te worden, welk vak dijk zal men daartoe nemen? Een vak, dat reeds stond ten laste van den eigenaar van het nieuwe gebouw? dan zou

niemand er mede gebaat zijn en slechts noodelooze verandering geschied. Maar wiens vak dan? Mogelijk een verlaten dijkvak en 't zou dus ten voordeele strekken van hem die na onderzoek door de „sevengevers" 1) blijkt daarmee belast te moeten worden; doch dat strijdt met de geheele procedure 2) ingeval een dijk verlaten is, te volgen, en zou deze geheel overbodig maken, daar er natuurlijk betrekkelijk zelden dijken verlaten en betrekkelijk dikwijls nieuwe huizen gebouwd worden.

Doch zoodoende zou niet iedereen evenzeer van het belasten van een nieuw huis met dijk profiteren, en wanneer de last, „mergen mergen gelyck" wordt omgeslagen, dient de ontheffing van dien last ook „mergen mergen gelyck" te gaan. En zou dit niet ondoenlijk zijn?

Om deze bezwaren te vermijden, gelooven wij dat voor de bepaling, dat huizen niet dijkpligtig zijn veel aan te voeren is, te meer daar ieder er in den regel even veel van profiteert. Immers ieder moet wonen, en nu moge men beweren, dat dan toch de bewoner van eene buitenplaats er meer voordeel van heeft, dan de eenvoudige landman, die slechts een schamele woning ter beschutting tegen weer en wind heeft, daar staat

---

1) en 2) worden hierna behandeld.

tegenover, dat de eerste in den regel eigenaar is van landerijen, die met dijk belast zijn, terwijl de tweede dikwijls geen duim gronds den zijne kan noemen, zoodat hij geheel van elk onderhoud van dijken ontheven is. Gesteld evenwel, hij hebbe dan al een of twee morgen land in eigendom, en onderhoudt zijn gedeelte in den dijk, zou dan toch dikwijls, ja meestal de vermogende grondeigenaar in verhouding tot de totale waarde zijner vaste goederen, niet meer betalen dan de minvermogende. Neen — juist in tegenstelling van den heer Thieme, vinden wij dat alles pleit om huizen niet met dijk te bezwaren, want, om kort te gaan, mogt soms de billijkheid in enkele gevallen meêbrengen, dat het stelsel, sedert 1447 in zwang gekomen, het minder goede is, in 't algemeen heeft het alles voor en snijdt den weg af aan ontelbare moeilijkheden.

Bij 't bespreken der dijkpligtigheid, zal 't ieder wel in 't oog gevallen zijn, dat alleen bedijkt land draagt in de kosten der dijken, en verwonderd zal ieder zijn, die weet dat ook uiterwaarden soms met dijk belast zijn. Wij gelooven, dat hiervoor slechts eene uitlegging te geven is, die de ongerijmdheid, uit deze omstandigheid voortvloeijende, eenigzins uit den weg ruimt.

De eerste dijken zullen waarschijnlijk wel niet zeer regelmatig gelegd zijn; ieder legde een dam zooals hij dat zelf wilde, later vereenigde men zich om geza-

menlijk, des te beter werk te krijgen. Langzamerhand deden zich groote gebreken kennen in de bestaande bedijking, zoodat bijv. de dijken op sommige plaatsen veel te digt bij elkaâr lagen of een punt van den draaijenden dijk, niet bestand was tegen 't geweld van den stroom. Wat lag in zulk een geval voor de hand? niets anders dan den dijk, over eene bepaalde lengte te verleggen, om hem terug te leggen, om de hoeken en punten zooveel mogelijk af te snijden. Wat was 't gevolg daarvan? dat vroeger binnendijks gelegen land, buitendijks kwam en zoodoende uiterwaard werd. Dat land was vroeger dijkpligtig en 't bleef dijkpligtig, ook later toen het van de waterkeering geen nut meer trok.

Zulk een teruggelegden dijk noemde men eene inlage en in onderscheidene plakkaten vinden wij er melding van gemaakt. In de dijkbrieven voor Tieler- en Bommelerwaard 1) van 1409 vinden we, dat wanneer drie of meer geërfden om eene inlage verzochten, dijkgraaf en heemraden toe moesten staan, haar te leggen, terwijl in den dijkbrief voor de Arkemeen van 1356 2) bepaald wordt dat in het geval „die dyck van Ercke tot Nekervelt-weert niet wael en laege, soe magh die

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 61 en 93.
2) Ibidem. col. 158.

dieck-greve, ind die Hemel-raeden een inlaege leggen tot des landts beste."

Ook later vinden wij van dergelijke veranderingen melding gemaakt. De geschiedschrijver 1) meldt ons dat men, in 1799 na den doorbraak aan de Haarsteeg, „bedagt was op de middelen om de doorbraak zelve te herstellen; er was gelegenheid van rondomme daarbij te komen, en het terrein te bezigtigen: in den jare 1795, wanneer in dezen dijk ter zelfder plaatse drie doorbraken, kort bij elkander waren, had men reeds het plan gevormd, om den geheelen draai van den dijk aan het *Vergereind* af te snijden, en een *inlaagdijk te leggen*, die meer dan een derde korter konde zijn, als de afgesneden dijk, en waardoor dan tevens *alle* drie de doorbraken van dien tijd buiten geweest zouden zijn."

---

1) Cornelis Zillesen, Beschrijving van den watersnood van 't jaar 1799 enz. Amsterdam, pag. 199.

Zie ook M. S. Stuart, Vaderlandsche historie. II. pag. 197.

IV.

Boeten gesteld op 't niet voldoen aan de keuren.

Na onderzocht te hebben, wie gehouden waren voor 't gewone en buitengewone onderhoud der waterkeeringen te zorgen, willen we met enkele woorden vermelden, de straffen, die op 't onvoldoende in orde houden van den dijk waren gesteld. Deze waren meestal in de land en dijkbrieven bepaald, terwijl ze opgelegd werden door dijkgraaf en heemraden 1). Veelal waren het geldboeten, en hij, die beboet was, bleef tevens gehouden, voor den winter te zorgen, dat zijn dijkvak in orde was. Die zijne boeten niet betaalde kon door 't regt van „peyndinghe" of panding 2), worden ge-

1) Zie Thooft, II. pag. 39. Thieme, II. pag. 64.
2) Waarover: Zie Thooft en Thieme, II.

dwongen. Wanneer voor den winter d. i. met den laatsten schouw, een dijkvak niet aan de keur voldeed, moest de dijkgraaf 't herstel opdragen, aan hen, die 't op eene publieke aanbesteding hadden aangenomen: de kosten moest hij tevens voorschieten, maar hij was geregtigd, bij panding het dubbele terug te vorderen, van hem, die aan zijne verpligtingen niet had voldaan.

In den landbrief, door graaf Reinald in 1321 aan Maas en Waal gegeven 1), vinden we, dat als een dijkgraaf een dijk afkeurt bij de laatste schouw, dan zal hij hem doen „dycken en maicken, ende wat hy daer in leet, dat magh hy twee voet uitpeynden aen dengenen des die dyck is.'' De landbrief, door denzelfden in 1327, aan de Over- en Neder-Betuwe 2) gegeven, bevat dezelfde bepaling. Bij dien landbrief waren voor de Betuwe twee rigters aangesteld, met bepaling dat „elck Rigter sal wesen beyde Rigter ende dyckgreef in synen Ampt.'' Wanneer nu de rigter zelf den dijk van een ander liet opmaken „so sal hy'' luidt het „den kost, die hem dat kost, tweevolt weder nemen ende opboeren bij den Heemraeden.''

Het dijkregt voor den Tielerwaard in 1399 door

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 8.
2) Ibidem. col. 27.

Willem van Gulick afgekondigd 1) en dat voor Bommelerwaard in 1406 door hertog Reinald 2) verleend, hebben eenigzins andere bepalingen.

Wanneer een dijkvak bij de eerste schouw bekeurd is, dan moet de dijkgraaf, driemaal vragen of iemand borg wil blijven, dat de dijk zal gemaakt worden. Wordt zoo iemand gevonden, dan is de boete „vijf oude vleemsche groet." Wil niemand er zich toe leenen, dan moeten de heemraden, het herstel „om den minsten penninck" aanbesteden, doch de arbeiders mogen niet meer verdienen dan „ses alde vleemsche groeten" daags.

Die bij de tweede schouw zijn dijk niet gemaakt heeft, verbeurd: 1° een gouden Engelschen Nobel; 2° wordt het dijkvak aanbesteed even als na de eerste schouw en 3° gaan op kosten van hem, die na de eerste schouw borg is gebleven voor 't maken van den dijk, de dijkgraaf en heemraden, naar 't naastbijzijnde dorp, blijven daar tot dat de dijk in orde is en genieten daarvoor, de dijkgraaf vijftien, en elke heemraad zeven en een halven groot daags. Het wordt dan zaak den dijk zoo spoedig mogelijk gemaakt te hebben. De derde schouw, de zoogenaamde „schauwe van den tuy-

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 61.
2) Ibidem. col. 91.

nen ende van ruwaeren," wordt gevoerd Dingsdag's na St. Martyns-dag. Wie dan „syn dyck niet getuynt noch geruwaert heeft" verbeurd weer vijf groot, het werk wordt op nieuw op de gewone wijze aanbesteed, terwijl weêr, even als na de tweede schouw dijkgraaf en heemraden, in 't naastbijzijnd dorp gaan.

In den dijkbrief op Veluwen van 't jaar 1370 1) bepaalt hertog Eduard, dat drie schouwen telken jare gevoerd moeten worden. Ieder moet op boete van twee schellingen bij de eerste schouw op zijn dijk komen of iemand van zijnentwege gezonden hebben om te hooren, hoe de dijk moet gemaakt worden. Die bij de tweede schouw bevonden wordt aan zijne verpligtingen ten opzigte van zijn vak niet voldaan te hebben, betaalt twee schellingen boete en moet zorgen binnen veertien nachten den dijk in orde te hebben, op straffe van 't dubbele. Na de derde schouw mogen de dijkgraaf en de heemraden bij bekeuring den nalatige eene boete, waarvan het bedrag aan hen wordt overgelaten 2), opleggen, en mag de dijkgraaf hem nog eenigen tijd laten om zelf voor zijn dijkvak te zorgen, terwijl hij, wanneer die tijd verstreken is, zonder dat de bekeurde er gebruik van gemaakt heeft,

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 153.

2) Dit heette den „willkoir" opleggen.

den dijk besteden mag „ten naesten, dat hy kan en mach, sonder aen synen knechte ende aen synen schryver", vervolgens weer in eene herberg rijden „ind peynden voir wilkoir ind kost ind voir allen onraet die daer opgegaen waere."

Genoeg om aan te toonen, dat de graven en hertogen van Gelder niet alleen voorschriften gaven voor het in orde houden van dijken, maar dat ze aan dijkgraven en heemraden ook de magt verleenden, om zoo noodig onwilligen en nalatigen te dwingen 't hunne bij te brengen om werken, waarbij 't algemeen belang in zoo hooge mate betrokken is, in stand te houden. Het zou gemakkelijk zijn, nog meer voorbeelden hiervan bij te brengen. De tot nog toe aangehaalde schijnen ons echter voldoende.

VII.

Verbod om landerijen anders te verdeelen of te vervreemden dan met den dijk er bij behoorende en de werking der verjaring.

Het blijkt uit den regel „mergen mergen gelyck,” dat men van den beginne af aan getracht heeft, den dijklast zooveel mogelijk te laten rusten op alle erven, binnen de polders gelegen.

Een gevolg hiervan is het verbod om landerijen anders te verdeelen of te vervreemden, dan met den dijk er toe behoorende, door den heer Thorbecke 1) eene kenmerkende instelling van onze oude dijkregten genoemd. Dit verbod ligt in den aard der zaak. Im-

1) Mr. J. R. Thorbecke, Brief aan een lid der prov. staten van Gelderland, pag. 55.

mers — om het voorbeeld van den heer Thieme 1) te nemen — wanneer iemand zijn land kon vervreemden zonder den dijk, dan zou hij al zijne landerijen kunnen te gelde maken, en om een hoogeren prijs te kunnen bedingen, bepalen, dat hij den dijk aan zich hield. Hij zou dan ten slotte het land kunnen uitgaan en zeggen, „als de ingelanden willen dat de dijk gemaakt wordt, moeten zij maar zien, dat zij het gedaan krijgen." Hoe konden de belanghebbenden nu hun dijk op orde houden? den eigenaar van den dijk konden zij niet dwingen, omdat hij buiten 's lands was. Wat bleef hun dan nog over? niets anders dan zelf voor 't herstel der verwaarloosde vakken te zorgen, want dat iemand baatzuchtig genoeg geweest was, om, ten einde zich zelf te bevoordeelen het algemeen belang zoo schandelijk te kort te doen, was toch voor de geërfden geen reden om nu maar, Gods water over Gods akker te laten loopen. Hun belang zou in dit geval vorderen, dat ze om grootere schade te voorkomen, gemeenschappelijk het herstel van zulke dijkvakken op zich namen, doch om zulke opligterijen te voorkomen, was immers 't gemakkelijkst te bepalen, dat 't verboden was landerijen te verdeelen of te vervreemden anders dan met den dijk er bij behoorende.

---

1) Thieme, Diss. pag. 37.

Maar we hebben niet eens noodig ons te beroepen op de mogelijkheid van bedrog, die men moest voorkomen: er is nog meer. Den regel „mergen mergen gelyck" wilde men zooveel mogelijk handhaven, en waardoor kon men dat beter, dan door een verbod als dit? waardoor kon de evenredigheid beter gehandhaafd blijven? Ons dunkt men kan onze bepaling beschouwen als een gevolg van den algemeenen regel, terwijl bovendien de aard der dijkpligtigheid niets anders toelaat. De definitiën, die zoowel de heer Thieme 1) als de heer Thooft 2) van dijkpligtigheid geven, doen dit duidelijk in 't oog springen. Als de heer Thieme zegt: „onus aggerale est onus reale omnibus cuiusdam districtus aggeralis ingelandis, sine respectu personae, pro ratione qualitatis et quantitatis bonorum incumbens," en de heer Thooft in zijne qualificatie zegt, „est onus reale quod proprie fundis, non personis imponitur," dan blijkt daaruit ten duidelijkste, dat de dijkpligtigheid een last is, die op het erf zelf rust en met de personen niets te maken heeft. Het is een onus reale, een last die onafscheidbaar op de zaak rust. In wiens handen ze ook komt, altijd blijft de *eigenaar* verpligt om een bepaald vak dijk te onderhouden: kortom de last is

1) Thieme, Dissert. pag. 15.
2) Thooft Dissert. pag. 2.

onafscheidbaar van het bepaalde stuk grond, en van elk deel daarvan. Wanneer men tien morgen land heeft, dan kan men niet zeggen „ik zal er negen van vervreemden, en dan kan de tiende zorgen voor 't onderhoud, waarmede 't geheele perceel belast is:" neen, elke voet gronds heeft zijn dijk, waarvan hij niet kan gescheiden worden. De dijkpligtigheid rust op het geheel, est in toto et in qualibet parte. Dat de graven en hertogen dit ook ingezien hebben, blijkt ons uit de weinige plaatsen in de verschillende dijkregten, waarin ze uitdrukkelijk — wat o. i. onnoodig was, — het behandelde verbod hebben opgenomen. We vonden er slechts enkele voorbeelden van. In het dijkregt van Tielerwaard van 1399, en dat van Bommelerwaard van 1409, beiden reeds meermalen aangehaald vinden we de volgende bepaling: „voert oft iemandt erve verkoght hadde, sonder dyck daer dyck opgeheert weer, soe willen wy dat onze schepen dien man syn verhael wysen gelyck oft hem met schepen brieven afgewesen weer." Bij deze beide voorbeelden voegen wij nog een derde. In de nye notulen 1) van 1580

1) Nye notulen op 't versoeck der Ridderschappen van Tyelre en Bommelreweerden, Beest en Renoyen by den Prince van Orangien tot een eeuwigh Landrecht geconfirmeert. Ende in der bancke van Tuyl den 19e January 1580 gepubliceert. Gr. Geld. Plb. app. col. 107.

Ook elders vindt men bepalingen bijv. van Ryckevorsel

lezen we, dat voor het vervolg bij verkoop van landerijen, de verkooper op zal moeten geven, met welke servituten, dijken, tijnsen zijn goed is bezwaard, op straffe van geldboeten „voorbehalden den kooper effenwael zijne actie van waerschappe."

Vraagt men waarom slechts op zoo weinige plaatsen bepalingen als de behandelde voorkomen? dan antwoorden wij: „wel eenvoudig omdat de regel „mergen mergen gelyck" noch de aard der dijkpligtigheid eene andere bepaling toelaten."

Een vrij algemeen aangenomen gevoelen is ook dat de verjaring niet van dijkpligtigheid bevrijdt 1). Hierover treffen we geen regtstreeksche bepalingen in de verschillende plakkaten aan. Toch vinden we gedurig uitdrukkingen, waaruit we het kunnen opmaken. Telkens bijv. vinden we de bepaling, dat de ingelanden verpligt zijn, „den dyck of waterganck ewigh ende erflyck te halden." We hebben evenwel nog meer bewijzen: In 1356 gaf hertog Reinald III aan die van Putten en Nijkerk, zijne toestemming tot het aanleggen van een dijk: den zoogenaamden dijk op Ercke-

---

vermeldt, pag. 19, van zijn werk een schouwbrief van 1323, waarin bepaald wordt: „en van desen dage voort soo wat land dat nu dyk houdt, dat en sal men niet vry vercopen, ten zel besmet bliven mit ten dyc die 't nu heeft."

1) Thorbecke, Brief pag. 55. Thieme, Diss. pag. 49. Brouwer, Proeve pag. 58. De laatste staat een ander gevoelen voor.

mede. Zooals we vroeger zagen, hadden blijkbaar bij de verdeeling van 't onderhoud van dien dijk groote misbruiken plaats gehad, waren sommige landerijen overmatig met dijk belast, anderen totaal, of ten minste bijna, onbelast. Om de onbillijkheid, die hierin gelegen was, te doen ophouden en den last uit het onderhoud des dijks voortspruitende, zoo gelijkmatig mogelijk te doen drukken, gaf Reinald IV in 1414, dus 58 jaren later, aan de geërfden van Erkemede een anderen brief, waarbij eene nieuwe verdeeling des dijks plaats had, zoodat „wat erfnisse .... genen dyck en heeft, ind des dyck mede genieten," mede moest belast worden „nae roeden en mergentale." Ons dunkt wanneer 58 jaren nog niet voldoende waren om iemand te bevrijden van een last, waarvan hij gedurende al dien tijd verschoond was, is dat wel een bewijs, dat verjaring niet bevrijden kon.

Wettelijke bepalingen over de werking der verjaring ten opzigte der dijkpligtigheid, waren naar ons bescheiden gevoelen geheel overbodig en wel om de volgende reden.

Wanneer dijkgraaf en heemraden hun pligt deden werden alle dijken jaarlijks driemaal geschouwd. We hebben gezien, hoe streng de straffen waren op 't niet in orde houden der dijken gesteld. Zoodra een dijkvak niet zóó was onderhouden, als bij de ciering was voor-

geschreven, werden die boeten opgelegd en de eigenaar moest bovendien nog aan zijn dijk de noodige herstellingen aanbrengen: Bij elke bekeuring was de verjaring gestuit. Had geene bekeuring plaats, dan moest de dijkpligtige — als ik een persoon eens zoo noemen mag — noodzakelijk het een of ander aan dat vak gedaan hebben, zoodat in dat geval de verjaring ook niet kon worden ingeroepen: en gesteld het bijna ondenkbare geval, dat een vak dijks, gedurende den tijd, tot verjaring vereischt, geen onderhoud noodig had; gesteld dat geen distels, doornen of iets van dien aard op te ruimen geweest waren, dan kon toch de verjaring niet worden ingeroepen, want het dijkvak was niet bekeurd en werd geecenseerd in orde te zijn gehouden: hier kon zeker geen verjaring worden ingeroepen nisi quid in contrarium actum sit, en ware dit het geval, dan zou immers onmiddelijk de bekeuring gevolgd zijn.

Doch wanneer iemand gedurende den tot verjaring gevorderden tijd, verkeerdelijk een anders dijkvak had in orde gehouden, dan werd toch hij voor 't vervolg belast met het onderhoud en de eigenlijk verpligte daarvan bevrijd? Ook dit wagen wij, zelfs zonder eenig wettelijk verbod dien aangaande te ontkennen.

Ten eerste toch is dijkpligtigheid een last, die op een erf rust en die met personen niets te maken heeft:

hij rust op 't land, en al maakt een ander, dan de eigenaar van het dijkpligtige land, den dijk, dat doet er niets toe, zoodra die ander er mee uitscheidt is de eigenaar van 't land de verpligte en ten tweede vloeit, dunkt ons, uit het verbod om landerijen anders te verdeelen of te vervreemden dan met den dijk er bij behoorende, ook voort dat verjaring niet bevrijdt. Wanneer dat immers wel 't geval was, zou 't ieder openstaan het verbod te ontduiken.

Stel A heeft een perceel land met dijk bezwaard. Hij verkoopt dit aan B, met den dijk, die er bij behoort, want — zonder dijk mag hij 't niet vervreemden. Hij wil evenwel meer hebben dan zijn bezwaard perceel waard is en zegt tegen B: „eigenlijk mag ik u mijn land zonder den dijk, die er bij behoort niet verkoopen, doch geef mij maar wat meer dan de waarde, dan zullen we zien of 't niet mogelijk is, u wel het land te bezorgen, doch u niet te bezwaren met den dijk. Ik zal gedurende zoo langen tijd uw vak in orde houden, dat ik door verjaring in de verpligting ben er in 't vervolg voor te zorgen, zoodoende hebt gij geen last van den dijk". Wanneer B nu een eenigzins rekbaar geweten heeft, en hem het voorstel van A bevalt, zal hij er in treden; te meer daar de wet zelf hem regt geeft om te handelen zooals hij doet. Als de bepaalde tijd verstreken is, zal A

den dijk te onderhouden hebben en B eigenaar van het land zijn; het land is dus vervreemd zonder den dijk er bij behoorende en dat mag niet. Zou 't eene nu niet voortvloeijen uit het andere? ons dunkt wel.

Eindelijk kunnen we nog bewijzen dat verjaring niet bevrijdt uit het boezemregt 1), doch daarover te zijner plaats.

---

1) Zie hier Mr. van Ryckevorsel, t. a. p. pag. 20.

VIII.

Dijkverlating en boezemregt.

We hebben tot hiertoe ruimschoots de gelegenheid gehad te doen uitkomen, hoe streng er de hand werd aangehouden, dat ieder zijn dijk in orde hield, en hoe groote straffen gesteld waren op 't niet voldoen aan de keuren, door de bevoegde magt, over deze vastgesteld. Dat iemand moeilijk door het verpligt onderhoud van een dijk totaal geruineerd kon worden, zagen we, toen we aantoonden, hoe buitengewone kosten aan de dijken werden gedragen door de gezamenlijke geerfden. Onmogelijk was 't echter niet, dat de opbrengst van iemands goederen, de kosten aan de dijken, waarmede ze bezwaard waren, niet kon bestrijken. Dit kwam vooral later voor, toen met de

5

ontwikkeling van den stand der vrije landbouwende ingezetenen, gepaard ging verdeeling der grootere land-eigendommen, die in de XIIIe eeuw nog veelal in handen van bijzondere personen waren 1).

Wanneer de uitgaven voor de dijkvakken, de opbrengst der landerijen, die er mede bezwaard waren, overtroffen, dan lag het in den aard der zaak, dat de grondbezitters liever hun land misten, dan het ten kosten van opoffering te behouden. Er moest dus wat op gevonden worden, want anders lag het voor de hand, dat de overmatig gedrukte zijn tilbaar goed te gelde en zich zelven uit de voeten maakte. Uiterst streng waren de bepalingen, die voor zulke gevallen gemaakt waren. De eigenaar van dijkpligtig land, mogt zijn dijk niet laten liggen dan ten koste van al het vast goed, dat hij in het district, waarin zijn belast perceel lag, bezat. Een paar voorbeelden waaruit dit duidelijk blijkt. Vroeger hebben we reeds gezien hoe streng het dijkregt was door hertog Arnold in 1447 aan Tiel en Zandwijk gegeven 2). We vinden er dat, wanneer iemand zijne dijken niet kan maken, hij voor den regter openlijk moet zweren, dat hij niet bij magte is de noodige herstellingen te bekostigen; eerst dan

1) Mr. A. G. Brouwer, Brief aan de hoogleeraar Thorbecke. Gorinchem 1843, pag. 84.

2) Gr. Geld. Plb. app. col. 58.

mag hij zijn dijk laten liggen, en kan zijn burgerregt behouden, evenwel niet dan onder bepaling dat „alle guets reede ind onrede, dat die mensche heeft liggende in den voorgenoemde Gerichte die die verloren dijcken laest syn weren, dat sal nochthans voer ind then yrsten wesen ende bliven in den vurgenoemden dycken ind in synen onraet, sonder yemants wederseggen".

De dijkbrief op Veluwen 1) bevat eene even strenge doch nog vreemder bepaling; wanneer iemand daar zijn dijk wil verlaten, dan moet hij eveneens zweren, dat hij geen goed meer overhoudt, binnen „allen den landen, dair die dijck gelegen is", terwijl hij op den dijk bij den heemraad komen moet „in enen bloten rocke bloets hoefts ind barvoets, mit enen stro zele gegordet, hebbende enen spade in synre handt", om dezen eed te doen.

Van dit laatste vereischte ontleent dit regt zijne benaming: het regt van spasteking. Ongelukkig waren zij, die van dit regt moesten gebruik maken, want zooals beide aangehaalde voorbeelden aanduiden, ze hielden niets over van al hunne goederen in den waard, waar hun besmet land gelegen was.

Toch waren wettelijke bepalingen noodzakelijk, en ze komen dan ook telkens voor. De spasteking was

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 153.

een bewijs, dat men liever al zijne goederen kwijt was dan belast te zijn met het onderhoud van den dijk. Met de spade deed men afstand van grondbezit 1)".

„Soo doen ook dijk-graef ende heemraden aan de waert levering van 't land dat dijkpligtig is, ende 't zelve niet konnende voldoen van alle 't lant denselven eygenaer binnen die Waerdt toebehoorende 't welk genoemt wert regt van spa-stekingen, zegt de geleerde de Groot 2) en om den aard der spasteking duidelijk te maken zegt hij op eene andere plaats, waar hij onder de wijzen waarop eigendom verloren gaat „verlatinge" opnoemt „dog dijkpligtige landen mag men niet te buyten gaen, sonder ook alles te buyten te gaen dat men heeft in deselve polder 3)".

Dat men dus onder zekere omstandigheden en bepalingen zijn dijken kan laten liggen is duidelijk, doch tevens zal het iedereen klaar zijn, dat dikwijls de kosten aan de dijken, gekapitaliseerd buitengewoon de opbrengsten der verlaten landerijen, konden overtreffen. Wie moest nu de schade daarvan lijden? Dat de dijken omdat een bepaald vak verlaten was, daarom toch

---

1) Dr. M. J. Noordewier, Neder-Duitsche Regtsoudheden. Utrecht 1853. Van Ryckevorsel, t. a. p. pag. 17.

2) Hugo de Groot, Inleydinge tot de Hollandsche Regts-Geleertheyt, II. 5. § ult.

3) De Groot, Ibidem II. 32. 3.

moesten in orde worden gehouden, zal wel niet gezegd behoeven te worden. In geen geval moest aan het water een vrije loop naar binnen de polders openstaan. Het lag nu voor de hand dat de verlaten dijken in 't vervolg moesten onderhouden en opgemaakt worden ten kosten van den geheelen waard, ten koste der gezamenlijke ingelanden. Doch dit was niet zoo, stonden de kosten aan de dijken gelijk met de opbrengst der verlaten erven, dan kon de waard zonder er iets bij toe te geven, de dijkvakken in 't vervolg voor zijne rekening nemen, doch wanneer de uitgaven de inkomsten overtroffen, dan moest het bijzonder belang voor 't algemeene wijken en maakte men gebruik van het zoogenoemde regt van inboezeming of boezemregt.

De bepalingen die hierover in de oude dijkbrieven voorkomen munten uit door........ onduidelijkheid, en den loop der procedure zoowel als de strekking van 't regt kunnen we slechts bij gissing bepalen. En de oorsprong van het regt? Dien gelooven wij, met den heer Brouwer, dat we moeten zoeken in het maatschapsregt. Toen we den oorsprong der bedijkingen nagingen, hebben we gezien hoe in den beginne, toen nog geen toestemming van den landsheer gevraagd werd, onderlinge overeenkomst der geerfden de eenige bron was, waaruit de colossale waterwerken hun ontstaan ontleenden. Later toen, om dijken te mogen

leggen, verlof van den vorst moest gevraagd worden, was onderlinge overeenkomst der ingelanden de oorzaak, dat die permissie gevraagd werd. De vorst gaf zijne toestemming onder zekere bedingen; voor 't overige liet hij belanghebbenden vrij nadere bepalingen te maken. We gaven als onze meening te kennen, dat de gezamenlijke contractanten vroeger verschillende perceelen aanwezen, die dan na onderling goedvinden bezwaard werden met het onderhoud der bepaalde vakken dijk: we zagen, dat later wanneer de graaf of hertog zijne toestemming tot bedijken had verleend, de dijklast, „mergen mergen gelyck" werd omgeslagen.

Het is evenwel duidelijk, dat wanneer de opbrengst van zoodanig bezwaard perceel niet voldoende was om de kosten, benoodigd voor 't onderhoud van het dijkvak te bestrijden, daarom toch de eigenaar er van verpligt bleef om uit de opbrengst zijner overige goederen het noodige onderhoud en herstel te betalen.

Hij was als 't ware medevennoot eener maatschap: zijn land was met het onderhoud van een bepaald gedeelte dijks belast, doch zoodra de opbrengst van zijn erf te kort schoot, moest hij met zijne overige bezittingen bijspringen. „De eigenaar eener hoeve was in de maatschappij tot bedijking deelhebber voor zijne

gansche hoeve 1)". In den regel was elk perceel verantwoordelijk gesteld voor het maken van een bepaald vak dijk, bij het vervreemden van zulk een perceel werd de nieuwe eigenaar op zijn beurt, met het in orde houden van dat dijkvak belast, en voor 't geval de opbrengst van zijn aangekocht perceel daartoe niet toereikend was, ook in zijne overige bezittingen daarvoor verantwoordelijk. Waren deze echter gezamenlijk onvoldoende, dan mogten daardoor de mede contractanten van den oorspronkelijken eigenaar niet worden benadeeld, zij hadden met den lateren eigenaar eigenlijk niets te maken „buiten hunne toestemming, kon door de daad van een der contractanten het onderpand niet verminderd worden, dat de overigen of liever het geheele zedelijk ligchaam voor zijne verpligting, dat is hier voor zijne dijkpligtigheid had in zijn geheel aandeel d. i. hier voor zijn geheel hof, in zijne geheele hoeve 2)".

Wanneer nu een perceel land met zulk een kostbaar dijkvak besmet was, dat de eigenaar liever al zijne bezittingen in den ban deszelfden dijkstoels gelegen, liet varen, m. a. w. dat hij liever van het regt van spasteking gebruikt maakte, dan nog langer bezwaard te zijn met zulk een drukkenden last; en de

---

1) Mr. Brouwer, Brief aan den hoogleeraar Thorbecke Gorinchem 1843, pag. 84.

2) Brouwer, Brief aan den hoogleeraar Thorbecke, pag 84.

opbrengst der landerijen was niet zoo groot, dat het onderhoud des verlaten dijks er uit kon bestreden worden, zoodat de gezamenlijke geërfden er schade bij zouden lijden, wanneer dit ten hunnen laste kwam, wat moest dan geschieden om dit te vermijden? Onze meening is, dat de aard der maatschap niets anders mede kan brengen, dan wet ook de heer Brouwer als zijn gevoelen doet kennen. Er moest worden onderzocht welke erven bij het aanleggen van den dijk, met het overmatig bezwaarde, aan denzelfden heer hadden toegekomen, een gevolg daarvan „dat men wel een derde voor zijn aandeel kan aannemen in eene maatschap, maar niet als vennoot van het geheel vennootschap" 1). Had men zoodanige perceelen gevonden dan moesten deze, overschillig aan welken eigenaar ze behoorden, gebracht worden bij de verlaten percelen, en zoo lang werd, ingeval het noodig was, onderzocht tot dat het zeker was of dat er geen land, dat tot den dijk in betrekking stond, meer was of dat men zooveel had ingeboezemd, dat de kosten aan de dijken te maken, ruimschoots uit de verlaten en ingeboezemde landerijen konden gedekt worden: dat de gezamenlijke contractanten geen schade van 't verlaten van den dijk konden lijden. Wanneer deze voor-

---

1) Brouwer, Bijdragen tot het onderzoek naar de Regtsbeginselen omtrent dijk- en polderzaken. Gorinchem 1843, pag. 16.

stelling juist is, en wij kunnen ons de vroegere en vooral de latere voorschriften en wel: het gereformeerde dyck-recht van Tielre- en Bommelreweerd over het boezemregt in aanmerking genomen, moeilijk eene eene andere maken, dan is het duidelijk, dat het veld open stond aan allerlei chicanes, want wanneer bijv. twee perceelen, die evenzeer in de termen vielen om ingeboezemd te worden, aan verschillende eigenaars behoorden en er was slechts behoefte aan één, welk moest dan genomen worden? We vinden hierover geene bepalingen en 't schijnt overgelaten te zijn aan 't goedvinden van de zoogenaamde zevengevers, die bij elke inboezeming eene groote rol spelen.

We zullen de bepalingen over deze in de verschillende dijkbrieven te vinden, eens nagaan, welligt is het niet ondienstig om de voorstelling op te helderen, die we gegeven hebben over het boezemregt, door den hoogleeraar Thorbecke 1) even als het verbod om goederen anders te verdeelen of te vervreemden dan met den dijk er toe behoorend, en dat verjaring niet bevrijdt, eene kenmerkende instelling van onze oude dijkregten genoemd.

Wanneer dijkverlating had plaats gehad, waren de zevengevers belast met het onderzoek naar de lande-

1) Thorbecke, Brief aan een lid der staten van Gelderland, pag. 84.

rijen, die in de termen vielen, om, zooals men dit noemde, ingeboezemd te worden; ze moesten zoo luidt de text der plakkaten, „den dyck geven ende heeren." Van zelf wist men, of men als zevengever zou moeten optreden, daar altijd als zoodanig moesten genomen worden, zeven eigenaars van landerijen, waarvan vier hun dijk boven en drie beneden het verlaten dijkvak hadden liggen. Doch 't was niet altijd voldoende, dat men door de ligging zijner dijken de aangewezen persoon was: iemand te verpligten tot iets, waarbij zooveel van de goede trouw afhing en waarbij zulk een uitgebreid veld openstond aan allerlei misbruiken en vervalschingen, was gemakkelijk, doch men moest zooveel mogelijk elke aanleiding vermijden tot verkeerde praktijken, men moest in de personen zelven zooveel waarborgen mogelijk bezitten voor eerlijkheid en goede trouw. Er waren dan ook bepalingen voor gegeven, die den graad van bloedverwantschap vaststelden, waarin de zevengevers elkander bestaan mogten: meestal niet nader dan den vierden graad.

Uit een onverdeelden boedel mogt slechts één als gever optreden.

Zoo vinden we in den landbrief door hertog Reinald in het jaar 1410 aan de Neder-Betuwe 1) gegeven,

---

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 46.

het volgende: „voirt soe en sal niemandt 't samen soevende off geveren wesen van dyck off van onraedt der dyck, die naerre mag syn dan twee brueder kinder of hoe veel 't samen seten in gemeynen budel, die niet jaer ende dagh gescheyden hedden geweest, mit dyck ende mit erve, daer en solde niet meer dan een soeven wesen."

Niemand mag tevens volgens dezen brief zevengever wezen, tenzij hij zijn land jaar en dag bezeten heeft, terwijl het ook ontzegd is aan eene vrouw, „sy en sal eerst even momber hebben ende werven nae onsen landtrecht der Lande voerschreven ende dan sal sy met oeren momber 't samen sweeren ende geven voer enen man als een ander recht soevende sonder arch." Niet altijd behoefde — om de nadere bepalingen over hem eens na te gaan — de zevengever in persoon op den dijk komen; er waren gevallen, dat hij zich kon laten vervangen. Zoo bepaalden de dijkbrieven voor Tielerwaard 1) van 1409 en voor Bommelerwaard 2) van hetzelfde jaar, dat, wanneer een grondeigenaar door ziekte, of omdat hij uitlandig was of gevangen zat, belet was, om als zevengever op den dijk te komen, een zijner „regten erven upten dyck" komen moest, om de plaats des verhinderden in te nemen.

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 65.

2) Ibidem. col. 93.

Een enkelen keer ontmoeten wij een dubbel getal gevers, namelijk in de dijkbrieven voor de Veluwe van 1370 en 1470 1), waar van veertien mannen wordt gesproken.

Dat het niet aangenaam was als zevengever te moeten optreden, ligt voor de hand: in den regel toch moest men een stuk land aanwijzen, dat aan een ander werd ontnomen, men moest hem dus verarmen, en kwam door de noodzakelijkheid hiervan, vaak in onaangename omstandigheden. Om nu de landeigenaars aan den eenen kant niet al te afkeerig te doen zijn, als zevengever op te treden, waren belooningen voor hen ingesteld, terwijl we aan den anderen kant voor hem, die weigerde of nalatig was straffen bepaald vinden. In den landbrief voor het rijk van Nymegen 2) vinden we dat de zevengevers die „rittermatige luden of geschickte frunden der steden" zijn „elck een oert golt des daegs" zullen genieten. Op andere plaatsen schijnt zelfs de gewoonte een al te hoog salaris ingevoerd te hebben, althans de landbrief voor Maas en Waal van 1532 3) zegt, dat overmits bij 't geven van dijken al te groote kosten gemaakt zijn, voor 't vervolg het loon der zevengevers zou bepaald wezen en

1) Ibidem- col. 153 en 156.
2) Gr. Geld. Plb. app. col 6.
3) Ibidem. col. 17.

wel voor „rittermatige luyden off beveelsluyden off andere eerlicke burgeren der steden, elck enen snaphaen des daeghs ind en syn sy van geenre geboirte elck drie Brabantsche stuyvers des daeghs."

Doch zooals we reeds zagen, tegenover de te verdienen belooningen stonden straffen voor onwilligen, terwijl tevens meestal een termijn bepaald was, binnen welken alles moest zijn afgeloopen: anders toch konden er alligt gevers gevonden worden, die, om de bepaalde belooning des te langer te verdienen, de zaak slepende hielden.

Zoo vinden we in het dijkregt in 1399 door Willem van Gulick aan den Tielerwaard 1) verleend, bepaalt, dat in driemaal veertien nachten, d. i. zes weken de geheele procedure moet zijn afgeloopen, terwijl voor 't geval van onwil bepaald wordt, dat, „wanneer eenigh van dese voergenoemde geveren wederspannigh weer en den voersz. dyck binnen drie veerthien nagten niet en geve als voerschreven is, dat wolden wij halden aen hoer lyf en aen hoer goet, ter tyds toe dat sy den onraet ende den kost vervallen hadden die upten dyck gegaen ende vervallen weer, ende den dyck mede gegeven hadden, ende daermede sullen se vry ende quyt wesen van ons." De dijkbrief voor den

1) Gr. Geld. Plb. app col. 61.

Bommelerwaard van het jaar 1409 1) bevat eene gelijkluidende bepaling.

Dat zulk een haast gemaakt werd met het inboezemen van landerijen is zeer natuurlijk, immers zoodra gedurende een geruimen tijd, bijv. een jaar, het herstellen en in orde houden van een vak dijk was nagelaten, kon reeds den volgenden winter het geheele district daarvan het nadeel ondervinden. Verwondering baart daarom eene bepaling in den brief door hertog Arnold aan Maas en Waal in 1423 2) geschonken, die aldus luidt „voert soe sal men alle verloren dycken heeren ende geven binnen drie jaeren." Hoe komt het, dat hier een verloren dijkvak gedurende drie jaren ten laste van ingelanden mag blijven liggen? Kon geen korter tijd daarvoor genomen worden? Zoodra het toch zeker was, dat een landeigenaar zijn erf verlaten had wist men tevens, wie als zevengevers moesten genomen worden. Waarom dan zooveel tijd verloren laten gaan? De geheele bepaling komt ons voor misplaatst te zijn, en strijdig met het algemeen belang.

De werkzaamheden der zevengevers bestaan in het onderzoeken welke landerijen, wanneer een vak dijk verlaten is, moeten worden ingeboezemd. De meest

1) Ibidem. col. 93.

2) Gr. Geld. Plb. app. col. 15.

uitgebreide bepalingen dienaangaande vinden we in den landbrief voor Neder-Betuwe van 1439 1). Wanneer de zeven op den dijk gekomen zijn, dan moeten zij den dijk geven, d. i. een perceel of perceelen daarmede belasten, „eerst op syn recht aenschot binnen dycks ende buyten dycks daer hy van alts mede her gekomen is. Ende is dat aenschot dan niet goet genoegh dien onraet te gelden dat sy dan voirt geven sullen dien dyck mit synen onraet daer hy mit regt behoert" en hoe dit op te nemen is volgt onmiddelijk, nl. dat zy naar eed en geweten zullen onderzoeken, welk land verder behoort ingeboezemd te worden. Wanneer nu een erf of goed blijkt belast te moeten worden, dan kan de dijkgraaf het verkoopen en wanneer het niet zooveel opbrengt als verkooper ter goedertrouw meent dat het waard is, het ophouden en het tegen taxatie aan den vroegeren eigenaer te koop bieden. „Ende" gaat de brief verder voort „ende wil die geene dan den koop niet hebben, nogh syn goet beschudden dien dat syn heft geweest soe sal onze Dyck greve tot onsen behoef dat erff ende goet behalden voer alsoe voel als die heem-raet dat werdieren, als voerschreven is, in afkortinge des onraets den hy verleggen sal van onser wegen in den verlaten dyck."

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 48.

Een enkelen keer vinden we, dat ook verloren dijken wel werden gegeven aan huizen en wel in den reeds vroeger vermelden brief van Hertog Arnold aan die van Tiel en Zandwijk van 't jaar 1447 1).

Voor 't vervolg toch werd bepaald dat huizen niet konden worden ingeboezemd, en wanneer zulk eene bepaling noodig was, is het duidelijk dat het vroeger wel gebeurde, hetgeen nog meer blijkt uit de uitzondering, waarin vastgesteld wordt dat nog wel konden ingeboezemd worden „soe wat huyse hoffstede off tymmer off thyns dat op datum dis bryeffs beboedelt is met eenige dycken tot Tyel off Zandwyck gelegen of daer 't mede bedoedelt is geweest binnen tien jaeren laest overleden voir datum des bryefs then alrelangsten ind niet langer."

Wanneer de zevengevers een verloren dijk aan een perceel toewezen, dan ging dit natuurlijk niet eenstemmig, er was wel eens verschil van gevoelen, waarom bepalingen hoe in zulke gevallen te handelen dringend noodig waren. In sommige dijkbrieven vinden we die dan ook. Meerderheid van stemmen besliste. De dijkbrieven van Tieler- en Bommelerwaard van 1409 2) bevestigen dit.

Tot zoover over het vroegere regt van spasteking

1) Gr Geld. Plb. app. col. 58.

2) Ibidem. col. 65 en 93.

en 't boezemregt. De bepalingen over dit laatste zijn zeer onduidelijk en duister is het welke landerijen moeten ingeboezemd worden, want vinden we in den eenen brief dat de zevengevers den dijk moeten geven „mit synen onraet daer hy met regt behoort;" op eene andere plaats dat zij verlaten dijken moeten „heeren ende geven op oeren eedt dien sy op ten dyck sweren ende wiesen mannen ende erven daartoe nae hoeren vyf sinnen den onraet af te nemen"; 1) op eene derde plaats 2) dat ze geven moeten „op oeren eedt op alsulcken goet ende erven als van regts komen is ende van regt daertoe behoert" we komen er niet veel verder mede, en kunnen slechts onzeker bepalen welke erven nu bedoeld zijn, en al heeft men nu in het dijkregt voor Tielerwaard ook de bepaling „dat men geenen dyck, die aan de Wael gelegen is vorder heeren ende geven sal op erve dan dat in den Eenige Tuyl gelegen is," en dat men Lingedyken niet geven mag dan „op erve dat in der Enonge van Deyl gelegen is;" veel duidelijker wordt ons het geheel er niet om. Is de voorstelling, die wij er van gegeven hebben juist, dan is het duidelijk, dat wanneer verjaring van dijkpligtigheid bevrijdt, het boezemregt niet veel be-

1) Brief, waarbij hertog Willem aan de Over-Betuwe hare landtbrieven confirmeert, anno 1383. Gr. Geld. Plb. app. col. 30.
2) Dijkbrief voor Tielerwaard van 1399. Geld. Plb. app. col. 61.

teekenis heeft. Immers als de zevengevers onderzoeken, welke erven vroeger met het verlatene tot denzelfden boezem behoord hebben, om deze te kunnen in boezemen, en verjaring bevrijdt dan zou 't niet mogelijk zijn landerijen, die een bepaald aantal jaren geleden vervreemd zijn, aan den tegenwoordigen eigenaar te ontnemen en de kracht van het regt zou eene zeer beperkte zijn. Bovendien zou zoodoende weer een ruim veld tot ontduiking der wet openstaan. Stel *A* heeft eenige perceelen land, waarvan een met een kostbaren, de anderen met goedkooper te onderhouden dijk zijn besmet. Nu verkoopt hij al zijne landerijen, op het overmatig bezwaarde na, aan *B*. Het perceel, dat hij aan zich gehouden heeft, blijft hij gedurende den tijd tot verjaring gevorderd, bebouwen, want volgens zijne vroegere belofte aan *B*, is hij daartoe verbonden, op voorwaarde, dat *B* hem er naar betale. Zoodra is nu het goed van *B* door de zevengevers niet meer te bereiken of hij verlaat zijn met „kwaê dyck besmet" perceel. Kostte hem het onderhoud aan zijn eigen dijkvak jaren lang veel geld, hij is er ruimschoots voor schadeloos gesteld door den grooten prijs, dien hij van B ontving. En wie is nu de benadeelde? „de waard." Hebben wij te veel gezegd, toen wij als onze meening te kennen gaven, dat ook uit het boezemregt voortvloeide dat verjaring niet bevrijdt?

IX.

Oorzaken der veranderingen in de 17. eeuw in verschillende dijkregten gebracht.

Wij kunnen ons voorstellen, dat eene zoo ingewikkelde procedure, waarbij de wettelijke bepalingen de zevengevers zoo vaak in den steek lieten, telkens ontevredenen maakte. Wij hebben vroeger als onze meening doen kennen, dat het boezemregt moet beschouwd worden als een gevolg van eene eertijds aangegane overeenkomst tot bedijking, en dat de zevengevers als 't ware moesten opzoeken, welke landerijen bij het aangaan van het contract, met het verlatene erf tot denzelfden boedel hadden behoord. Dat het, wanneer men telkens vreezen moest zijn land door inboezeming te verliezen, gevaarlijk werd om land te

koopen en dat door het boezemregt de eigendom precair gemaakt werd, ligt voor de hand 1). Bovendien werd het bij de gedurige verandering van eigenaren, op den duur bijna onmogelijk te vinden, welke landerijen primitief bij elkaar hadden behoord daar dijkcedullen, zooals wij die thans hebben, niet in gebruik waren; deze toch komen het eerst voor in het „accoort gehouden tusschen den land-genoten van Erckemeden sorterende onder Putten ende Nykercke ter eenre ende onder Harderwyck ter andere zyde" van 1588 2) waar gesproken wordt van dijkrollen.

Was in het begin der 14 eeuw groote verandering tot stand gekomen met opzigt tot de dijk- en waterwerken; waren verschillende dijkregten en dijkbrieven gegeven, die in de plaats traden der vroegere overeenkomsten; had de regeering zich meer en meer dezen tak van 't algemeen belang aangetrokken: al deze veranderingen, hoewel verbeteringen, waren op den duur niet voldoende. Men begon dit meer en meer te beseffen, want niet alleen dat in sommige opzigten de wettelijke bepalingen groote leemten lieten, men gevoelde ook meer en meer behoefte aan eene eenvormige regeling der dijk- en polderzaken in dit gewest. Want niet dat elke waard, elk district, zijne eigene

1) Zie Brouwer, Proeve enz. pag. 47. Aanteekening.

2) Gr. Geld. Plb. app. col. 163.

reglementen en verordeningen op het stuk van dijk- en polderzaken had, maakte verandering wenschelijk, maar de verscheidenheid van inhoud dier reglementen was zoodanig, dat op den duur verandering onvermijdelijk was. „Meer dan een dijk, welke één noodwendig geheel uitmaakte, werd door onderscheidene besturen op verschillende wijzen beheerd 1)."

Toen de tijd der graven en hertogen van Gelder voorbij was en alle deelen der Nederlanden onder den scepter van Karel V en later van Philips II vereenigd waren, werden nog enkele dijkbrieven, op den leest der vroegeren geschoeid, gegeven, doch niet lang na de afzwering van Philips zagen de Staten van Gelderland in, dat er dringende noodzakelijkheid bestond aan hervorming der verordeningen over de dijken. Ze besloten den 16[en] Mei 1603, te doen „concipieren eene generale goede ordonnantie op te dycks, die men overal in deze furstendoms end graefschap, doch mutatis mutandis, sal hebben t'observeeren" 2). In de verschillende quartieren werd hiervoor eene commissie benoemd.

Wij vinden evenwel niet dat deze commissiën veel hebben tot stand gebracht. Alleen vermoedt men, dat dit besluit de instelling van een gemeen dijkregt voor

1) Mr. L. A. J. W. baron Sloet, Bijdragen tot de kennis van Gelderland. Arnhem 1855, pag. 228.

1) Landagsreeessen van 28 Mei 1600, en 16 Mei 1603.

de vier stoelen van het Nijmeegsche Quartier in 1640 heeft ten gevolge gehad 1). Dit gemeene dijkregt voor Nijmegen is in het jaar 1679 herzien en verbeterd 2).

Behalve deze en nog een paar veranderingen van bestaande dijkregten bleef die gebrekkige toestand tot op onze eeuw voortduren, en de staten die in 1603 eene generale en goede ordonnantie wilden doen maken, bleven twee eeuwen nagenoeg geheel en al nalatig, in het tot stand brengen van hetgeen ze vroeger voor noodzakelijk hielden. Eene groote en doelmatige verandering greep evenwel in het laatst der 17e eeuw plaats. Wij bedoelen het geven van een gemeenschappelijk dijkregt aan Tieler- en Bommelerwaard in 1683. Beide polder-vereenigingen waren in het bezit van tamelijk uitgebreide dijkregten hun in 1409 gegeven. Groote leemten vooral wat betreft het boezemregt, werden er nog in gevonden, doch aan eene radicale verandering wilde men niet beginnen; men zag er tegen op, totdat eindelijk de noodzakelijkheid er toe drong. Wat was het geval?

Constantijn Huijgens heer van Zuilichem 3),

1) Thorbecke, Brief pag. 59. Sloet, ll. pag. 231.

2) Thieme, Diss. pag. 94.

3) Zie hierover: Van Dam van Brakel, De eer van Constantijn Huygens gehandhaafd tegen het vermoeden van oneerlijke dijkverlating te Zuilichem in 1679. Gorinchem 1855, en Mr. L. A. J. W. baron Sloet, In de bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, Dl. 9. St. 3 bl. 145.

voerde aldaar het beheer over zijne eigene goederen, over die van de kerk en nog over die van de vicarie. Dit waren dus drie administraties. De goederen der vicarie schijnen echter niet meer toereikend geweest te zijn om den dijk, waarmede zij geheel of gedeeltelijk bezwaard waren, te onderhouden, ten minste Huijgens deed, wat hij met volle regt doen mogt, hij besloot om den dijk met het besmette of aanhoorige vicarie-land groot 11½ morgen te verlaten en af te staan. De dijkstoel vond het dijkvak op 3 Julij 1679 ongemaakt, niemand trok het zich aan of wilde er goed voor spreken, zoodat de zevengevers werden beëedigd. Deze boezemden nu de 11½ morgen in het bezit van St. Jans altaar in, welke echter niet toereikend waren. Zij oordeelden nu, dat, daar Huijgens alle geestelijke goederen onder elkander administreerde, ook al die goederen konden worden ingeboezemd, „welke, zegt de heer van Dam van Brakel", dan ook te zamen meer dan toereikende waren, om in het onderhoud van dien dijk te voorzien, in welke overtuiging dan ook de zevengevers telkens en bij ieder opgesomd perceel aan Dijkgraaf en heemraden volgens usantie gevraagd hebben of het niet genoeg was".

Om evenwel den predikant, den koster en de armen zoodoende niet alleen de lijdende partij te doen zijn, ging men nog verder en betrok al de bezittingen van

Huijgens, te Zuilichem gelegen, onder de inboezeming. De heer van Dam, kan zich slechts eene reden denken, hoe het mogelijk was bij het boezemregt zoo ver te gaan, en dat is, dat men mogelijk heeft verondersteld of geweten, dat de 11½ morgen bij legaat of gifte door vroegere heeren van Zuilichem aan St. Jans altaar waren geschonken en derhalve eenmaal uit den boezem der heerlijkheid waren voortgekomen, waarom de zevengevers, die nu weder vereenigden en tot den zelfden boezem terugbrachten. Hoe het echter zij, Huijgens was er alles behalven tevreden over. Hij schreef dan ook — en de betuiging van zijn toorn nemen wij gaarne hierin op 1) — dat hij zich verbaasde over „tant d'iniquité bandée contre moy, en ce grand aage de 83 ans, par des gens malitieux, qui de guet à pent travaillent a me faire declarer proprietaire de ce qui n'a jamais esté a moy, n'ayant jamais possedé ni voulus posseder une pouce de terre dans Zuilichem qui est chargé de digue. On pretend que pour avoir eu soin de faire administrer en bon ordre des biens ecclesiastiques, ce serait à moy d'essuyer les charges au quelles ces biens la peuvent étre affectez sans jamais en avoir perceu le moindre sol".

Huijgens was er de man niet naar, om zoo maar

1) Overgenomen uit van Dam van Brakel, 11.

voetstoots toe te staan, wat hij voor onbillijk hield, maar het heeft hem niet geholpen. Waarschijnlijk heeft hij alle gevolgen van eene dijkverlating niet doorzien en was minder bekend met het, zooals de heer van Dam het noemt — zoo zeer ingewikkelde „alles op losse schroeven stellende en elk landbezit onzeker makende Geldersch regt 1) van inboezeming".

Den heer van Dam, was de afloop der zaak niet gebleken. Hij meent dat Huygens zal hebben toegegeven. Doch ten onregte. Tegen de gave kwam Huygens in oppositie bij den dijkstoel 2), doch werd in het ongelijk gesteld en in de kosten veroordeeld, den 5^{en} Februarij 1684. Hangende het geding had hij evenwel niet stil gezeten. Dewijl hij voorzag dat hij zijne zaak verliezen zou, en van de vonnissen van de dijkstoelen in Tieler- en Bommelerwaarden geen appel of revisie was („immers, — zoo luidt het M. S. — volgens sustenue van de dyckstoel") wendde de heer van Zuilichem, zich reeds voor het vonnis in zijne procedure was gewezen, bij adres tot de staten der

---

1) Ook de heer Brouwer noemt in zijne proeve het boezemregt eene specialiteit der Geldersche dijkregten. Door Thorbecke er op attent gemaakt, dat ook elders dit regt voorkomt, bekend hij in zijn brief aan dezen zijne dwaling ten dezen opzigte.

2) Wij ontleenen dit aan de vroeger meermalen aangehaalde „Historie van de dijkregten enz. in Tieler- en Bommelerwaarden," in M. S.

provincie, met het gevolg, dat de gereformeerde dijkregten van Tieler- en Bommelerwaarden zijn gearresteerd op den 10en November 1683, en daarbij cap. 20 allereerst een appel of revisie van het gewijsde van Heemraden van de Dijkstoelen geïntroduceerd en in gevolge van dien is van de sententie van den voors Dykstoel in Boemelerwaard aan het daarbij aangestelde appellations Gerigt, geappelleerd en daar bij de sententie, ter eerster instantie gewezen gereformeerd op den 24en Julij 1684 1)."

Hoedanig echter die reformatie was, is ons niet bekend. Genoeg evenwel dat, zooals ons bleek, die twist tusschen Huygens en den dijkstoel het heilzame gevolg had, dat aan de Tieler- en Bommelerwaarden een gemeenschappelijk dijkregt werd verleend, dat oneindig beter was dan de dijkbrieven van 1409, en dat vooral uitmunt door dat het in de plaats der onduidelijke bepalingen, die vroeger aangaande het boezemregt 2) bestonden, meer uitgebreide en tevens meer heldere verordeningen vaststelde.

---

1) M. S. § 30.

2) Dat dit regt ook in andere provinciën gold, blijkt duidelijk uit onderscheidene schrijvers. Voor Utrecht bijv., zie men van Ryckevorsel pag. 18, doch vooral voor Noord-Brabant het *Nederlandsch Placcaat en Rechtskundig Woordenboek*, IVe deel, alwaar men onder *Laaghemaal,* uitgebreide beschrijvingen vindt.

We willen dit dijkregt, voor zoover het bepalingen bevatte aangaande de dijkpligtigheid, wat nader beschouwen, daar het toch tot in het begin van onze eeuw van kracht is gebleven en dus niemand er groot belang aan ontzeggen zal.

X.

Gereformeerde dijkregten voor Tieler- en Bommelerwaarden van 1683.

De hoofdinhoud van het te bespreken dijkregt, was gewijd aan eene omschrijving der verschillende bepalingen, die moesten dienen in geval een dijk was verlaten; de verpligtingen der zevengevers en de wijze van inboezeming, beslaan er eene groote plaats in. De geheele inhoud is verdeeld in twee en twintig capittels, waarvan de meesten op hunne beurt uit verschillende artikels bestaan. Het 3e tot het 9e capittel behelzen bepalingen over de zevengevers, over verlaten dijken en over het inboezemen van landerijen.

We willen ze in het kort nagaan.

Wanneer het bij de schouw blijkt, dat iemand zijn

dijk niet gemaakt heeft 1), dan moet de dijkgraaf driemaal overluid vragen of er iemand is, die borg wil blijven, dat aan de keur zal worden voldaan. Is dit niet het geval, dan moet dezelfde vraag op dezelfde wijze worden herhaald. Wordt dan nog geen borg gevonden, dan mogen de heemraden het herstel van den dijk publiek aanbesteden. Wanneer nu de dijk gemaakt is en goedgekeurd, dan moet de dijkgraaf in het openbaar vragen of iemand voor het vervolg den dijk voor zijne rekening wil nemen (natuurlijk kwam dan de opbrengst van het met den dijk besmette land ten bate van zoo iemand en werd hij eigenaar) en de reeds gemaakte kosten betalen. Voor het geval niemand hiertoe genegen bleek, moesten heemraden bepalen, dat de dijkgraaf na veertien dagen het eerste „genecht" op den dijk zou leggen. Zulk een genecht was eene openbare plegtige vergadering van dijkgraaf en heemraden, op het bepaalde dijkvak, waarin op nieuw werd gevraagd of niemand den dijk voor zijne kosten wilde nemen Drie zulke „genechten" werden telkens na veertien dagen gehouden. Op het tweede moesten de zevengevers verschijnen na door den dijkschrijver of dijkbode, „alle voorhoofts geciteert," te zijn: ze moesten dan in handen van den dijkgraaf den

1) Cap. III.

eed afleggen, terwijl ze tevens verpligt waren op nieuw op het derde genecht te verschijnen. Zijn gemelde openbare vergaderingen allen afgeloopen, zonder dat op de eene of andere wijze het doel is bereikt, dan beginnen de werkzaamheden der zevengevers over welke in het volgend capittel bepalingen worden gevonden.

Zij, die in de termen vallen om als zevengever te moeten optreden, doch na behoorlijke oproeping niet verschijnen of weigerachtig zijn te doen, hetgeen de wet van hen vordert, worden zwaar gestraft. Zij moeten de kosten, tot nog toe op het verlaten dijkvak gevallen, betalen, den dijk het loopende jaar onderhouden en toch als zevengever optreden 1). Wanneer ze den dijk onderhouden hebben tot de naastvolgende aard- of pakschouw, dan mogen zij hem, mits de kosten betaald hebbende, na eerst „in loco" dat wil zeggen, op het bepaalde dijkvak, als de schouw er passeert, den dijkgraaf gewaarschuwd 2) te hebben, weêr laten liggen. Tot zoo lang moeten zij hem, tot straf voor hunne nalatigheid of onwil, onderhouden.

De vereischten voor zevengever worden door de gereformeerde dyckrechten van Thielre en Bommelreweerden, niet veranderd. Even als vroeger worden

1) Cap. IV, art. 1.

2) Cap. V.

als zoodanig genomen „seven verscheyden persoonen als drie boven ende vier beneden, een ongescheyden boedel voor een persoon werdende gehouden" 1).

Wanneer een persoon zoowel boven als beneden met zijn dijk lag, kon hij toch maar voor een perceel als gever optreden, terwijl, wanneer verscheiden dijkvakken door denzelfden dijkpligtige waren verlaten, er slechts eene gave werd geformeerd, die zamengesteld werd uit hen, die als zevengever moesten optreden voor het dijkvak, waar de schouw het eerst aankwam: een maatregel tot besparing van kosten ingevoerd, en zeer doelmatig, terwijl ter voorkoming van misbruiken „de gevers van alle andere vacken des voorsz boedels, die gevers van 't eerste werk pro quota sullen guarandeeren ende gecommitteerdens, soo sy het goetvinden, by de besoignes der geveren mogen hebben sonder belastinge nochtans der gaeve."

Wil het toeval, dat in het zelfde dorp of district geen vier dijkvakken beneden en drie boven het verlatene zich bevinden, dan worden de ontbrekende zevengevers aangevuld uit eigenaars van dijken van den tegenoverstelden kant, zoo dat het geval zich kan voordoen dat allen hun dijk boven den dijk hebben en geen beneden, en omgekeerd.

---

1) Cap. VI, art. 1.

In geval de dijken, wier eigenaars als gever moeten optreden, toebehooren aan kerspelen of buurtschappen, dan worden deze, zonder dat eenige nadere volmagt daartoe behoeft gegeven te worden, door schouten of buyrmeesters en waersluyden" vertegenwoordigd. Wanneer dijkgraaf of heemraden in de noodzakelijkheid zijn, als gever te fungeren, dan kunnen zij een ander eerstgemelde betrekking laten vervullen. De zevengevers zelven kunnen, vóór het derde genecht niemand als zoodanig voor zich doen optreden, behalve wanneer ziekte, noodzakelijke afwezigheid of eenige andere „ongelegentheyt tot erkentenisse van dijck-graeff en de heemraden", hun de vervulling van hun pligt verhinderen; ze moeten in persoon den eed afleggen en verklaren dat ze geen stukken, die tot vergemakkelijking der gave kunnen dienen, achterhouden. Doen ze zich door een ander vertegenwoordigen, zoo moet deze op zijne beurt in handen van den dijkgraaf, ten overstaan van twee heemraden, een eed afleggen. Pleegt een der zevengevers bedrog, dan wordt hij, behalven dat hij de straf beloopt, waarmede nalatigheid en onwil bedreigd zijn, bovendien eerloos verklaard.

Even als vroeger hebben ze tot het onderzoek naar de in te boezemen landerijen zes weken, doch dijkgraaf en heemraden kunnen nog eenigen tijd uitstel verleenen.

Voorziet iemand, dat wanneer de zevengevers met hunne werkzaamheden voortgaan, hij ten slotte ook nog schade zal lijden, dan kan hij den dijk, met beding van boezemregt, voor zijne rekening nemen, mits hij eerst de reeds gemaakte kosten betale en borg stelle, dat in het vervolg de dijk goed zal worden in orde gehouden 1).

Hij kan den loop der gave stuiten in elken stand der zaak 2).

Waren in sommige vroegere dijkbrieven belooningen voor de zevengevers vastgesteld, ook het gereformeerde dijkregt van 1683 bleef daarin niet achterwege en bevat in het 21e Capittel handelende over de jura ofte gerechtigheden in Dijcx-saecken bepalingen aangaande 't salaris voor de verschillende personen, die tot de dijken in de eene of andere betrekking staan. Voor de zevengevers 3) is bepaald dat het geheele „collegie met den gaefschrijver daeghs hebben sullen twintigh gulden onder malkanderen, nae qualiteyt van persoonen in ordre te verdeylen, inde in val van versocht uytstel nae de ses weecken sullen die kosten van die dagen verblijven tot laste derselver geveren, sonder die gave daermede te moghen beswaeren". Tot zoover

---

1) Cap. VII, art. 1.
2) Cap. VII, art. 1.
3) Cap. XXI, art. 12.

de bepalingen over de zevengevers. Waren de vereischten om in deze functie te kunnen optreden vroeger vrij duidelijk omschreven, ze worden door de bepalingen van ons dijkregt zeer uitgebreid en aangevuld en wanneer men nagaat, dat de vroegere verordeningen, voor zoo ver ze door het latere regt niet werden afgeschaft, van kracht bleven, zal men gemakkelijk inzien, dat ze niet vaak de belanghebbenden in den steek lieten, doch tevens zal het ieder duidelijk zijn, dat het onderzoek in de verschillende quaestien, die zeker telken reize ontstonden, naar de verbindende voorschriften allermoeilijkst was. Eerst moest men onderzoeken wat de gereformeerde dijckrechten van Thielre- en Bommelrenweerden voorschreven. Lieten deze de belanghebbende in den steek, dan moesten de bepalingen der dijkregten van 1409 en 1399, worden geraadpleegd, en eindelijk die van het verloren dijkregt van 1307, terwijl wanneer deze allen geene oplossing in de twistvraag aanboden, de gewoonte moest worden te baat genomen, om daarnaar te beslissen. Wat de zevengevers betreft, over hen worden in de verschillende dijkregten overvloedige en uitgebreide bepalingen gevonden, doch dit was niet het geval met alle andere onderwerpen, bij de verschillende dijkbrieven geregeld, en wanneer wij nagaan dat buiten de vermelde dijkregten nog, tallooze oude „gebruicken, usantien en de heerkomen", beston-

den, die, wanneer ze bij de behandelde ordonnantie en reformatie niet zijn veranderd of afgeschaft, kracht van wet blijven houden, terwijl ook de „hooghe ende dagelicxe Heeren in allen desen haer van outs goedhebbende Recht" 1) worden bevestigd, dan zal men zich ligt kunnen voorstellen hoe gebrekkig ten tijde der republiek, de regeling van dijkszaken was, hoe groote chaötische verwarring telkens plaats greep, hoe eindelooze twisten aanhoudend de verschillende ingelanden verdeelden.

Doch ter zake. Na de bepalingen over de zevengevers volgen die over het boezemregt 2). Van zeer veel belang voor de kennis van dit regt is het hoofdstuk dat handelt „van de ordre, die in 't boesemen des verlaten dycks sal moeten worden gevolght".

Gaven we vroeger als onze meening te kennen, dat het boezemregt steunde op en een gevolg was van het maatschapsregt, in de bepalingen van hoofdstuk VIII, vinden we overtuigende bewijzen tot staving van dit gevoelen. De wijze van inboezeming wordt er duidelijk in omschreven en, voor den minder bevattelijken belanghebbende, met voorbeelden toegelicht. Dat evenwel in 1683 nieuwe regels aangaande het boezemregt gesteld werden, meenen wij ten sterkste te mogen be-

1) Geref. Dyckr. van Thielre- en Bommelreweerde: Conclussie.
2) Cap. VIII.

twijfelen; het gereformeerde dijkregt was een gevolg van twisten ontstaan uit verkeerde toepassing of verschillende uitlegging der bestaande gewoonte: om voor het vervolg die twisten af te snijden, werd de gewoonte, die de oorzaak was van den twist; vervat in wettelijke voorschriften. Het dijkregt van 1683 was in vele opzigten slechts eene codificatie van het bestaande gewoonteregt. Het bewijs dezer stelling is gemakkelijk.

Zooals we zagen waren de wettelijke voorschriften aangaande het boezemregt gegeven, voor 1683 zeer onnaauwkeurig en laten zij den onderzoeker telkens in den steek. De heer Brouwer evenwel geeft eene beschrijving van den loop eener inboezeming, die volkomen slaat op hetgeen in 1683 verordend is en laat deze geheele beschrijving steunen op een document van 1680; waarvan het bijzondere is dat het volkomen weergeeft de geheele oorzaak van den twist tusschen Huygens en den dijkstoel, die ten gevolge had de reformatie der bestaande dijkregten. Het is eene copie van de acte van inboezeming 1), waarbij Huygens van zijn eigendom werd beroofd. Die acte

1) Copie der acte van inboezeming van 1680 in originali bij Mr. Brouwer voorhanden, te vinden als bijlage C achter zijn brief aan den hoogleeraar Thorbecke. Gorinchem 1843.

van inboezeming steunde geheel op het gewoonteregt, ze past volkomen op het verorderde in 1683, ergo was dit laatste slechts de codificatie van het eerste. Wij willen den loop van de inboezeming zooals Brouwer die beschrijft, hier overnemen, ieder die de voorschriften over het boezemregt in de Gereformeerde dyckrechten voor Thielre- en Bommelreweerden opslaat, zal dan terstond zich van de waarheid onzer bewering kunnen overtuigen.

„Wanneer" schrijft Mr. Brouwer 1), „een eigenaar van met dijk besmet land in gebreke bleef, den last, op dat eene perceel speciaal klevende, te vervullen dan werd zulks met al de gemaakte proceskosten verhaald op zijne overige goederen. — Bij ongenoegzaamheid daarvan ging men met het verhaal daarvan over op de overige, in den ban deszelfden dijkstoels gelegen onroerende goederen, welke behoorden of behoord hadden tot den boedel waaruit dat met „kwae dyck" besmet perceel ook afkomstig was, — zonder verschil te maken in wiens handen zich die percelen bevonden. — De werkelijke eigenaars dier aangesproken vastigheden, konden zich aan het op zich nemen van dien onvervulden last niet onttrekken, dan door de verlating, ten behoeve van dien „kwaê dyck" van

1) Brouwer, Bijdrage tot het onderzoek naar de regtsbeginselen omtrent dijk- en polderzaken. Gorinchem 1843, pag. 17.

alle vastigheden, welke zij uit die aangesproken boedels bezaten. Mogt intusschen een hunner dien „kwaê dyck" op lijf en goed nemen dan kreeg hij dien met al de daarvoor verlaten vaste goederen; doch de oude term met „kwae dyck besmetten", duidt aan dat hij zijn overigen boedel dan ook daarmede bezwaarde. Mogten intusschen de, uit de naaste dijkburen gekozen zevengevers vermeenen, dat vreemden dien verlaten dijk wel zouden willen opnemen voor de daarvoor verlaten percelen, dan werd door hen eene openlijke aanbieding daarvan gedaan in tegenwoordigheid des inboezemenden dijkstoels."

Men had genoeg van dien langdurigen twist over 't boezemregt tegen Zuilichem's stijfhoofdigen heer, en bracht de gewoonte in schrift niet alleen, men helderde de geschreven wet door voorbeelden op, zoodat zelfs wanneer de bepaling der wet, dubbelzinnig was en grond opleverde tot twijfel, het voorbeeld sub. art. IV daar was, om elken twist onmogelijk te maken.

De wijze van inboezeming was nu bekend, doch er bleven nog altijd moeilijkheden. Men wist wel in welke volgorde men landerijen moest inboezemen, men moest uitvorschen welke erven vroeger tot den boedel behoord hadden, waaruit het met kwaê dyck perceel was gekomen, doch het behoeft geen betoog, dat het dikwijls moeilijk was, te weten te komen wat tot eene

billijke inboezeming noodig was. Hoe kon men weten welke percelen voor tien, voor vijftig jaren tot denzelfden boezem hadden behoord. Het hervormde dijkregt voor Tieler- en Bommelerwaard gaf voor het vervolg voorzorgen om dit te gemakkelijk kunnen onderzoeken en voor 't verledene waarborgen voor eene zoo billijk en regtvaardig mogelijke ontzetting der ingelanvan hun eigendom.

De eerste bestond in den last, aan de schouten en buurmeesters opgelegd, om binnen het jaar eene dijkcedul te maken, ten einde voortdurend te kunnen zien met welke dijken de verschillende percelen waren bezwaard. In deze dijkcedullen moesten worden opgenomen, niet alleen de goederen, die met den dijk belast waren, en met welken dijk, maar ook alle andere goederen, die aan de dijkpligtigen toekwamen. Elke zes jaren moesten ze herzien worden. Het is duidelijk, dat men, wilde men onderzoeken welke goederen eenmaal tot denzelfden boezem behoord hadden, dadelijk de dijk-cedullen opsloeg, en dat deze den zevengevers tot groot gemak en onberekenbaar nut strekten, terwijl, daar het onderzoek niet zoo lang behoefde te duren, de onkosten minder groot werden. De schouten en buurmeesters waren verpligt de schouwen met de dijk-cedullen te volgen, terwijl ze aanteekening moesten houden, van de percelen, door dijkgraaf en heem-

raden bekeurd en belanghebbenden onmiddelijk van elke bekeuring kennis geven 1).

Wat betreft het onderzoek naar de verschillende in te boezemen landen, waarbij de dijk-cedullen, de zevengevers het spoor niet konden doen vinden, dit werd hun evenwel zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt. Zoodra zij niet met zekerheid konden bepalen welke erven bij den verlaten dijk konden worden geboezemd, moesten ze aan den dijkgraaf verzoeken de „stille waerheyt te besitten" dat is hem vragen om door middel van den dijkschrijver of den dijkbode, voor hen te ontbieden, allen, van wie zij wisten, dat ze in staat waren, hetzij door zegels of schriftelijke bescheiden hen op het spoor te brengen, hetzij hun mondelinge inlichtingen te geven. Niemand, daartoe opgeroepen, mogt nalatig blijven, in hunne vergadering ten overstaan van den dijkgraaf en twee heemraden gehouden, te verschijnen, tenzij hij een gevolmagtigde gezonden hadde. Het geven van verkeerde inlichtingen, het achterhouden van de noodige bescheiden en het wegblijven zonder een plaatsvervanger te hebben gezonden werd zwaar gestraft 2).

Zijn alle in te boezemen goederen niet voldoende het onderhoud van den dijk goed te maken, dan werd

1) Cap. XI, art. 2 en Cap. VII, art. 2.
2) Cap. IX, art. 4.

hiermede belast, eerst het dorp, dat bij de eerste verdeeling van den dijklast, met het verlaten dijkvak was bezwaard. Bestond zulk een dorp niet, zoo werd dat er voor aangewezen, waarin het gezegde dijkvak gelegen was en bij ongenoegzaamheid van het laatstgenoemde dorp, kwam het onderhoud van den verlaten dijk ten koste van het ambt.

Vond iemand zich bezwaard door eene handeling der zevengevers, hij behoefde in hun vonnis niet te berusten, doch had nog veertien dagen tijd om bij den dijkstoel in oppositie te komen, nadat hem eerst eene maand na de uitspraak der gevers was toegestaan, om van hen de stukken, die hem dienen konden op te eischen. Waren de zes weken verstreken zonder dat hij zich die had ten nutte gemaakt, dan was alles uit en kon de geërfde, die vermeende door eene gave te zijn benadeeld, door geen middel tegen de besluiten zijner zeven dijk-buren opkomen.

Toen wij vroeger het verbod om landerijen anders te verdeelen of te vervreemden dan met den dijk er toe behoorende behandelden, hebben we doen opmerken, dat slechts enkele oude dijkregten bepalingen bevatten uit welke het verbod is op te maken. Wij gaven als onze meening te kennen dat een uitdrukkelijk verbod onnoodig was, dewijl het èn uit den aard der dijkpligtigheid èn uit den regel „mergen mergen ge-

lyck", stilzwijgend voortvloeide: de staten van Gelderland schenen er in 1683 anders over te denken, althans een afzonderlijk capittel in de gereformeerde dijkregten van dat jaar is aan het verbod gewijd 1). Voor het vervolg kon dus op dit punt geen quaestie meer bestaan.

Wat het buitengewoon onderhoud der dijken betreft, hierin bracht het behandelde dijkregt eenige verandering: in ons oog geen verbetering. We hebben gezien hoe doorgebroken of „waedige" dijken ten koste van het ambt zoo ze in Bommelerwaard zich bevonden, werden hersteld, terwijl in den Tielerwaard de „eeninge" van Deil en van Tuil, het buitengewone onderhoud, dat in elk respectievelijk te doen viel, bekostigen moesten.

Het nieuwe dijkregt gaf voor elken waard verschillende bepalingen. In Tielerwaard moest een dijkbreuk, van minder dan zes voeten diepte, door den eigenaar van het geschonden dijkvak worden gemaakt; de toestand der dijkgeslaagden werd dus enorm verzwaard. Overigens bleven de vroegere bepalingen van kracht. We hebben nu opgemerkt drieërlei stelsel voor het buitengewoon onderhoud aan de dijken. Eerst, toen verordeningen op het stuk van dijkwezen niet aanwezig waren, moest ieder, zooals we zagen, zijn eigen

1) Cap. XV.

dijkvak maken, hetzij slechts gewone herstellingen te doen waren, hetzij buitengewoon onderhoud benoodigd was; eerste stelsel. Later kwame de gewone reparatien ten koste van den dijkgeslaagden, de buitengewone aan het ambt; tweede stelsel. Nu eindelijk komt het gewone onderhoud aan het individu, het buitengewone daarentegen in sommige gevallen aan het ambt in andere aan den eigenaar van het dijkvak; middenstelsel. Dit middenstelsel evenwel is in ons oog niet het ware en meest doelmatige, want bij de gronden, die wij voor het stelsel tot 1683 vigerende hebben aangevoerd, komt nog dat de ingelanden toen sedert ruim 280 jaren gewend waren geworden aan voorschriften, die alleen het gewoon onderhoud der dijken aan bijzondere personen oplegden, en wanneer geen groote en duidelijk uitkomende voordeelen het gevolg van veranderingen zijn, is het publiek liever gebonden door wetten en verordeningen, waaraan ze gewend en door lengte van tijd gehecht zijn geworden. Die groote voordeelen biedt de verandering, door het gereformeerde dijkregt van 1683 tot stand gekomen, niet aan. Het gevolg er van was slechts, dat, wanneer een breuk van minder dan zes voeten diepte was geslagen, een enkel persoon soms totaal geruineerd kon worden ten voordeele der gezamenlijke ingelanden, die bij zijn ongeluk slechts luttel gebaat werden. En moge men

ons al tegenwerpen, dat het voor ieder even goed was, dan antwoorden wij: „juist omdat dit zoo was, had men het oude stelsel moeten behouden, dat was ook voor ieder even goed.” Nu stond elken gedijkslaagde jaarlijks de kans voor de deur, dat hij geheel of ten deele door een dijkbreuk verarmd werd, vroeger was dit onmogelijk; toen bestond als het ware eene onderlinge assurantie der ingelanden, waartoe ze wel van hooger hand gedwongen waren, maar die toch gezegend in hare werking bleek; nu werd die op eens vernietigd en moest ieder voor zich zelven zorgen. Maar als die gedwongen assurantie zoo heilzaam in hare uitwerking was, waarom ze dan niet doen voortduren als eene vrijwillige? waarom hebben dan de geërfden elkaar mogelijke dijkschade niet gegarandeerd? Heel eenvoudig, dewijl het in den aard van ons volk ligt om zoo lang mogelijk de kat eerst uit den boom, (om deze uitdrukking te gebruiken) te kijken; men wilde de kans eens wagen of men niet tot de gelukkigen behoorden en men stelde het uit. Welligt ook dat sommige ingelanden elkaar wel instonden voor gevaar, maar waarom een maatregel afgeschaft, die bleek goed en nuttig te zijn, het aan de bijzondere personen overgelaten voor zich zelven te zorgen en den onwilligen de gelegenheid gegeven anderen te dwarsboomen?

Voor den Bommelerwaard bevat ons dijkregt andere bepalingen 1).

Viel daar een doorbraak voor, dan moesten de gezamenlijke ingelanden bijdragen tot het maken van een dam of kade om voorloopig het water te stuiten; zoo echter dat de morgentalen van de stad, het dorp of de heerlijkheid, waar de „waede geschoert" was, dubbel moesten opbrengen. Was op deze wijze in den nood voorzien, dan kwam de last tot herstel op de „mergentale onder welckers schouwe dat ongeval gebeurt is." Ook hier was dus groote verandering te weeg gebracht, en drukte in geval het ongeluk diende de last niet op zoovelen, op minderen drukte hij des te zwaarder.

Wat was buitendien nog het gevolg van deze veranderingen? Dat dijken minder goed werden hersteld dan dit vroeger het geval was geweest, terwijl de kosten grooter waren. Immers vroeger geschiedde het werk uit ééne hand, bij publieke aanbesteding werd het den goedkoopsten aannemer, die de meeste waarborgen voor soliditeit opleverde, gegund, terwijl bij de nieuwe regeling van zaken ieder, wien het ongeluk getroffen had, voor zich zelven moest zorgen, waarvan het gevolg was dat, wanneer zoo als in Tieler-

1) Cap. XVI.

waard een bijzonder persoon verpligt was tot herstel, hij zocht met zoo weinig kosten mogelijk aan de keur te voldoen, zoodat wat vroeger uit ééne hand solide en stevig werd gemaakt, later door verschillende personen op de goedkoopste wijs werd hersteld. En toch was die goedkoopste wijs nog duurder, daar het toch bewezen is dat een groot werk uit ééne hand gemaakt minder kosten vereischt, dan wanneer ieder zijn gedeelte op eigen gezag in orde brengt.

In Bommelerwaard, waar de eigenaren der „mergentalen onder welcker schouw dat ongeval gebeurt is,” met het herstel van doorbraken waren belast, deed zich het laatste bezwaar minder gevoelen. Die eigenaren toch zullen hun belang wel hebben ingezien, en gezamenlijk het werk hebben aanbesteed, omdat anders ieder slechts een ondeelbaar gedeelte zou hebben te maken, maar ligt het niet voor de hand, dat zij, die toch al zware kosten moeten dragen, eerder geneigd zullen zijn het werk zoo min kostbaar te maken als mogelijk is, dan dijkgraaf en heemraden, die meestal slechts een zeer kleine som moeten opbrengen? De eersten toch zullen aan de keur willen voldoen op die minst kostbare wijze, de tweeden op de wijze, waarmeê het ambt het meest is gebaat. Er bestond ook een hemelsbreed verschil tusschen beider verhouding. Als de eersten het werk bijv. *f* 1000 duurder aanbe-

steden, dan volgens de keur noodig was, dan wordt hetgeen zij moeten opbrengen er gevoelig mede vergroot, en ze zullen de groote kosten zoo lang mogelijk willen vermijden, de tweeden daarentegen begrijpen, dat de som van *f* 1000 over het geheele ambt verdeeld, voor elke ingeland slechts een luttel bedrag uitmaakt, terwijl ze inzien dat de *f* 1000 rijpe vruchten zullen dragen, want ook in het stuk van dijkszaken geldt in ruime mate: goedkoop — duurkoop 1).

Doch te lang reeds hielden wij ons bezig met de gereformeerde dyckrechten voor Thielre- en Bommelreweerden, ook in andere polder-vereeningen waren gedurende den tijd der republiek veranderingen in de dijkregten gekomen, die we in 't kort wenschen te vermelden.

---

1) Reeds was dit proefschrift voor den druk gereed gemaakt, toen ons in handen kwam het 4e deel van Mr. Isaaäc van den Berg, *„Nederlandsch advys-boek, inhoudende verscheide Consultatiën en adeysen van voorname regtsgeleerden in Nederland,"* waarin de 7e, 8e, 9e, 10e, 11e, 12e, 13e, 14e, 15e, 71e, 96e, 97e, 99e en 100e consultatie aan dijkszaken zijn gewijd.

We vonden in die verschillende consultatiën slechts de bevestiging van hetgeen we over dijkverlating, boezemregt en zevengevers hebben medegedeeld. Alleen de 99e consultatie, die zegt, dat „naar het oude dijkregt, in geval de gevonde boesemen, niet goeds genoeg hadden, plag den verloren dyck gegeven te werden, op erven, die genen dyck en hadden," biedt ons moeilijkheid aan, daar wij dergelijke bepaling nergens gevonden hebben. Er wordt dan ook niet gezegd, welk oud dijkregt bedoeld wordt. Het was eene quaestie, die voorkwam te Driel in den Bommelerwaard.

XI.

Veranderingen in sommige andere dijkregten gemaakt.

Eene verandering, die reeds lang had plaats gegrepen, voor dat Tieler- en Bommelerwaard zich in een verbeterd dijkregt mogten verheugen, werd tot stand gebracht door de „ordonnantie op de dyckregten van Arckemehen" 1) van het jaar 1611. De geërfden van Arckemeen schijnen door eerlijkheid niet te hebben uitgemunt, althans werd er in 1414 over misbruiken geklaagd, in 1611, waren op nieuw „verscheyde misbruycken, swaricheyden ende disordren ingebroocken, soo in de regieringe als onderhoudinge van den Dyck,

1) Gr. Geld. Plb. II. 126. Thieme, Diss. pag. 107. J. Roëll, Historisch staatsregterlijk onderzoek naar het algemeen en het bijzonder bestuur van den waterstaat in Nederland van 1795 — 1848. Utrecht 1866 pag. 83.

daer over die gelederen ende erfgenoten desselven Dycks sich niet hebben kunnen vergelycken" weshalven de ridderschap en de steden eens vooral een einde aan dat eindeloos geharrewar wilden maken en in de wijze, waarop het onderhoud moest worden gedragen, eene radicale verandering te weeg brachten. Ten onregte zegt dus de heer Thieme, „eundem onerum aggeralium inter obligatos ingelandos dividendorum modum, quem sub comitibus in Gelria viguisse monuimus et Reipublicae tempore observatum invenimus." In het dijkregt voor de Arckemeen van 1611 greep juist een totale ommekeer plaats in de wijze, waarop het onderhoud werd verdeeld. Deze ommekeer wordt dan ook door den heer Roëll gebruikt om te bewijzen, dat bij eene onregelmatige verdeeling van den dijklast, zonder schending van verkregen regten, eene nieuwe meer billijke regeling kan worden ingesteld. De heer Roëll 1) noemt dit geen schending van verkregen regten, maar in tegendeel eene ontheffing van een wederregtelijk verkregen voorregt en haalt ten bewijze dat dit van oudsher geschiedde, de ordonnantie van 1611 aan.

Die dijkregten van de Arckemeen echter hebben naar ons inzien tot heel verkeerde gevolgtrekkingen aanlei-

1) Proefschrift pag. 82.

ding gegeven; bij het behandelen van den regel „mergen mergen gelyck," zagen wij hoe de hoogleeraar Thorbecke 1), ten betooge, dat de dijkpligtigheid in stede van uit vrijwillige verbindtenis te ontspringen, een publieke last is, die aan de bezitters wordt opgelegd, zich op den dijkbrief voor de Arckemeen van 1414 2) beroept en we hebben de gronden aangegeven, waarom wij het niet met dien Geleerden Staatsman eens zijn en waarom wij meenen, dat het beroep op dat dijkregt niet afdoende is; we willen bij deze gelegenheid trachten in korte trekken aan te toonen, dat ook het gevoelen van den heer Roëll niet het ware is.

We moeten daartoe met onze aandacht terug naar den 1[en] dijkbrief aan de Arckemeen in 1536 3) geschonken. Bij dien brief werd aan die van Putten en Nijkerk het regt verleend om een dijk te leggen, doch, zooals we reeds vroeger aanmerkten, vergeten, er als voorwaarde bij te voegen, dat de verdeeling van den dijklast zou moeten geschieden „mergen mergen gelyck." In 1414 kwamen er klagten over onregelmatigheden, die bij deze verdeeling, zouden hebben plaats gehad, en om deze te doen ophouden werd in het dijkregt van dat jaar uitdrukkelijk geboden, dat gezorgd moest

1) Brief van een lid der staten van Gelderland pag. 50.
2) Gr. Geld. Plb. app. col. 158.
3) Gr. Geld. Plb. app. col. 162.

worden, dat de verdeeling van het onderhoud aan de dijken geschiedde naar den regel „mergen mergen gelyck." Men kon dit doen steunende op den regel dat verjaring niet bevrijdt. De ingelanden van de Arckemeen evenwel waren onverbeterlijk, en in 1611 moest ten gevolge van aanhoudende klagten een nieuwe orde van zaken worden in het leven geroepen, hetgeen evenzeer geschieden kon, daar toch eene verjaring van 200 jaren evenmin bevrijden kon als eene van 58 jaren. In dit bijzonder geval is dus het gezegde van den heer Roëll zeer juist, doch wat op een bijzonder geval slaat is vaak niet van toepassing op andere gevallen, en juist daarom is het gevoelen van den schrijver der verdienstelijke dissertatie niet juist.

Dat de ordonnantie op de dijkregten van de Arckemeen van 1611 geen schending was van verkregen regten, stemmen wij den heer Roëll gereedelijk toe; daar waren ondanks een nieuw dijkregt in 1414 de onregelmatigheden, tot stand gekomen, onmiddelijk na de uitgave van het oude dijkregt, blijven bestaan, daar waren ondanks het bevel van den hertog, dat de dijk „mergen mergen gelyck" moest worden verdeeld, de grootste onbillijkheden een voortdurende bron van ongenoegen gebleven; men had den landsheer maar laten praten, en daarom brachten de staten in 1611 op nieuw verandering in het bestaande stelsel, dat de

bron was van de herhaalde klagten, zij zeggen: „vroeger hebt gij de verordeningen van hooger hand u geworden, niet in aanmerking genomen, we zullen u nu wel op eene andere wijze dwingen." Over die andere wijze spreken wij straks, voorloopig eerst nog het volgende: Wat voor dit geval door den heer Roëll zeer teregt is opgemerkt, kon onmogelijk voor alle gevallen gelden. In die districten, waar de onregelmatige verdeeling van den dijkslast steunde op en een gevolg was van eene, in vroeger dagen door de ingelanden, gesloten overeenkomst, kon deze zoo maar niet voetstoots worden omver geworpen en eene nieuwe er voor in de plaats gesteld; in deze gevallen zou het niet kunnen heeten eene ontheffing van wederregtelijk verkregen voorregten, doch wel degelijk eene schending van wettig verkregen regten, zoodat deze twee gevallen lijnregt tegen elkander over staan. Men moet in dezen niet slechts letten op den toestand van het oogenblik, maar teruggaan totdat men de bron gevonden heeft, waarop het te veranderen dijkregt steunt; is dit eene overeenkomst door de verschillende ingelanden onderling gesloten, dan mag men, zonder op de schromelijkste wijze aan de billijkheid te kort te doen, niet afwijken van de voorwaarden waarop het contract is tot stand gekomen; is dit een dijkregt door den landsheer gegeven bij het aanleggen van den dijk,

waarin hij den geërfden voorwaarden stelt, dan dient men te beginnen met de bepalingen van het eerste dijkregt na te gaan: is van deze afgeweken, dan moet het nieuwe dijkregt zooveel mogelijk de vervulling trachten te doen bereiken der voorwaarden bij het eerste gesteld. Het dijkregt van de Arckemeen nu steunde minder op overeenkomst, dan wel op de verordeningen door den vorst in 1356, toen hij zijne toestemming tot het aanleggen van den dijk verleende, gegeven: men was van deze afgeweken; de staten konden in 1611 dus dwingen er aan te gehoorzamen; de ondervinding evenwel had geleerd dat het niet voldoende was, de bepalingen, die gelegenheid gegeven hadden tot misbruiken, af te schaffen en nieuwe er voor in de plaats te stellen; men moest een stelsel aannemen, waarbij de ingelanden de wet niet meer ontduiken konden, maar gedwongen waren te gehoorzamen aan de bepalingen, die de staten hun voorschreven.

En dat door het stelsel van 1611 zulk eene noodzakelijkheid ontstond, wie zal het ontkennen? De verschillende percelen werden ontlast van den dijk waarmede ze bezwaard waren en art. I bepaalt „dat den vooraengetagen Dyck van Erckemeen voortaen sal gemeyn syn ende tot kosten van 't gemeyne Landt worden opgemaeckt ende onderhouden" terwijl wat het buitengewone onderhoud betreft art. II bepaalt, dat

„by so verre naemaels eenigen inbroeck geschieden, sal de verhooginge of verbreydinge soo daer eenige noodigh waere, nae dat die gaeten by Dyckgreef ende Heymraeden bevangen sullen syn, staen by die gemeene erf genooten." We zien dus voor het buitengewone onderhoud het algemeen geldige regt bewaard, doch voor het gewone zien we een stelsel aangenomen, dat we tot dusverre nergens in gebruik zagen. Toch zijn er voorbeelden van, dat het wel meer voorkwam, voorbeelden, die we reeds vroeger hadden willen vermelden, doch die ons hier beter geplaatst toeschenen. In het dijkregt voor Bommelerwaard van 1414 1) lezen we onder anderen „voert sullen alle dycken aan Oensel en Boemel gemeyn wesen ende blyven op alle erve inde gerichte voerschreven gelegen" terwijl in 1520 Karel van Egmond 2) omb des gemeynen besten will ind mede ter oetmoidiger beden syner ondersaten des kerspels van Gameren in Bomelreweerdt gelegen" toestond „dat sy van nv voirtain ten ewigen daegen toe gemeynen dyck, alle onse kerspell vurscr lanck durch, soe veer die schouwe idt kerspell doer geet, hebben gebruicken ind besitten sullen; alsoe te verstaen, dat die dyck vurscr onge-

1) Gr. Geld. Plb. app. col. 99.

2) Nyhoff. Gedenkw. uit de geschiedenis van Gelderland, VIe dl. 2^e^ stuk oork. pag. 656.

deylt blijven end totter gemeyne erfftaell ons kerspells vurgen gehoeren sall."

Doch ter zake. In de Arckemeen werden dus ook alle dijken gemeen en werden alle herstellingen, vernieuwingen en reparatien besteed. De gezamenlijke ingelanden droegen de kosten, die over hen werden omgeslagen volgens den regel, „margen margentaels gelyck" evenwel met dien verstande, dat op sommige plaatsen twee morgen zooveel betaalden als één in andere streken, die naauwkeurig werden omschreven; waarschijnlijk een gevolg er van dat ze minder van den dijk profiteerden. Van onregelmatige regeling en verdeeling van den dijkslast kon geen sprake wezen. Ieder betaalde zijn quantum en daarmede was hij van alles af: dijkgraaf en heemraden zorgden, dat de waterkeeringen voortdurend werden in orde gehouden.

Er komt echter in de ordonnantie ééne bepaling voor, die wij niet zonder stilzwijgen willen voorbijgaan: het is die van art. V. Het is natuurlijk dat in den tijd van 260 jaren, verloopen na het aanleggen van den dijk, de hoedanigheid over alle vakken niet voortdurend dezelfde was gebleven.

Bij de eerste verdeeling had ieder zijn dijkvak gekregen en het behoeft geen betoog dat in het onderhoud dier verschillende vakken niet altijd dezelfde verhouding bleef bestaan. Ieder had evenveel kans dat

door den tijd zijn dijk makkelijker of moeilijker te onderhouden zou zijn. Dit was dan ook niet de reden dat eerst in 1414 en later in 1611 eene totaal nieuwe verdeeling over de ingelanden van den dijk plaats had. Dit was, zooals wij zagen, alleen het gevolg van bedrog en misbruik, waardoor sommige landerijen totaal vrij van dijk waren, en niet van den natuurlijken loop der zaken. Het was dan ook niet billijk in 1611 ieders conditie ten opzigte der dijken in eens gelijk te maken, en de staten zelven zagen dit blijkbaar in, want ze bepaalden in art. V dat degene die „met de voorangetagen gemeenschap ontlast worden van haere tegenwoordige quade dijcken: te arbitreren bij de (voornoemde) gecommitteerden ende den wtschot wt de gemeene Erfgenaemen op de roytaele tot het seggen derselver een seeckers sullen contribueeren". Door dezen maatregel werd aan de billijkheid geenszints te kort gedaan; integendeel, de verhouding, die zonder toedoen der ingelanden was tot stand gekomen, bleef er door bewaard. Wij zullen hierna, bij de beschouwing van een nieuw dijkregt voor Oosterwolde, in de gelegenheid gesteld worden, ook daarin, een maatregel, eenigzints met den behandelde overeenkomende, op te merken.

Van het gemeen dijkregt voor de vier stoelen van het rijk van Nijmegen, zagen we, dat het, in 1640 tot

stand gekomen en in 1679 veranderd en verbeterd, waarschijnlijk een gevolg was van het besluit der staten in 1603 om eene generale en goede ordonnantie te doen concipiëren: het heeft veel overeenkomst met de gereformeerde dijkregten voor Tieler- en Bommelreweerden, en bevat vooral ook uitgebreide bepalingen over het boezemregt 1). Dit waren de voornaamste veranderingen tot het begin der 18e eeuw in de bestaande veordeningen op de dijken gebracht. Deze eeuw zelf kenmerkte zich door een zeldzamen stilstand in alles wat dijk- en polderzaken betrof. Wanneer we het plakkaatboek opslaan, en de verschillende plakkaten nagaan, dan is het werkelijk treurig te zien, hoe weinig er in voorkomen, die maar eenigzints betrekking hebben op eene afdeeling van inwendig bestuur, die toch voor de ingezetenen der polders van het grootste gewigt is.

In 1710 2) werd van wege de staten aan die van Beest en Rhenoy bevolen, zich een dijkregt te concipieren. Voorloopig moesten zij zich voegen naar de gereformeerde dijkregten van Tieler- en Bommelerwaard, of er echter iets van gekomen is, hebben wij niet kunnen te weten komen 3), doch daar de polders

1) Zie Thieme diss. pag. 94.

2) Gr. Geld. Plb. III col. 161.

3) Uit Sloet bijdragen tot de kennis van Gelderland pag. 414. schijnt te blijken, dat de dijkregten van Tieler- en Bommelerwaarden er voortdurend golden.

van Beest en Rhenoy genoegzaam dezelfde belangen hebben als de overige Linge-polders gelooven wij, dat ze zich wel zullen hebben kunnen schikken naar een regt, dat voor deze geldig was.

In 1713 1) werden voor den Tielerwaard eenige kleine wijzigingen gebracht in het dijkregt van 1683. Dijkgraaf en heemraden, klaagden dat de stroom enorme schade deed aan de dijken, zoodat het onderhoud voor de gedijkslaagden haast niet meer te dragen was en vele dijken verlaten werden. Ze verzochten nu van de staten magt en authorisatie om zinkpakkingen te laten aanleggen op punten, waar de dijken het meest van den stroom te lijden hadden en om „deselve door de dyck-geslaegene te doen maeken en onderhouden". Deze magt werd hun verleend. Verder verzocht de dijkstoel om, ten einde het water eene voor de dijken minder schadelijke rigting te geven, kribben te mogen leggen, na daartoe door de meerderheid des zamengeroepene geerfden, die „roei en mergentaels gewyse" zullen stemmen, te zijn gemagtigd. Ook op dit verzoek ontvingen ze een gunstig bescheid; evenwel slechts onder voorwaarde dat ze tot dergelijke werken niet zouden besluiten zonder medewerking van den ambtman van Tielerwaard.

1) Gr. Geld. Plb. III col. 220.

Over dat aanleggen en bekostigen der zinkpakkingen dunkt het ons hier de plaats een enkel woord te zeggen. Wij meenen namelijk, dat het laten dragen der kosten door de gedijkslaagden zeer onpraktisch is, en dat er nog al iets pleit voor het beginsel om dergelijke werken, door de gezamenlijke ingelanden te laten bekostigen. Dit is zeker dat de nieuwe bepalingen in 1713 gegeven met elkander in strijd zijn, want de eenige grond, die er is om de dijkgeslaagden te belasten met het maken en onderhouden der zinkpakkingen, is, dat zij er onmiddelijk mede gebaat worden, daar hun dijk voortaan aan zijn voet voor het inwroeten van het water wordt beschermd; doch dit is eveneens het geval met de kribben, die ten kosten van geërfden komen. Kribben toch leiden den stroom af, en strekken dus regtstreeks ten voordeele van hen, wier dijk in 't vervolg minder van dezen zal te lijden hebben. Neen! of men had zinkpakkingen moeten stellen ten koste van de gezamenlijke ingelanden of de kribben ten koste van hen, wier dijk er onmiddelijk door gebaat werd. Zooals men nu de bepaling maakte toonde men duidelijk, dat men geen beginsel voor oogen had. Doch mogt men de dijkgeslaagden dwingen, zinkpakkingen aan te leggen? Bij het aangaan van het contract had men den dijk verdeeld, en waarschijnlijk — althans in de dijkbrieven van 1399 en 1409 vinden

we het reeds — bepaald op welke wijze elk zijn dijk moest onderhouden. Mogt men nu de bepalingen van die overeenkomst en van die dijkbrieven maar wegcijferen, en voor hen, die, ongelukkig genoeg, een lastig te onderhouden vak hadden getroffen, verpligtingen daarstellen, waarvan anderen, die toch al gelukkiger waren, daar ze „beteren dijk" hadden gekregen, verschoond waren. Dat het onderhoud van de verschillende dijkvakken zoo uit een liep, had men bij de verdeeling kunnen zien en berekenen, en zich daarnaar regelen, en zoo dit niet het geval was had iedereen evenveel kans gehad, om het gelukkig te treffen met zijn dijk: maar om nu iemand, die het ongelukkig getroffen had, bovendien nog te bezwaren met het aanleggen van nieuwe en kostbare werken, dat was toch wel wat hard. Wilde men de kosten van deze werken niet door de gezamenlijke geërfden laten betalen dan had men ze niet moeten aanleggen, en den dijk op de gewone wijze laten onderhouden door hem, die er toe verpligt was; was hem dit niet mogelijk dan stond hem immers, wanneer het noodzakelijk was, zelf de weg open tot het aanleggen der zinkpakkingen. Aangenomen evenwel, dat de bepalingen, waarover wij handelen in elk opzigt regtens waren, en dat niemand klagen konde, dat hem onregt geschied was, mag men daarom toch niet zeggen, dat zij uitmunten door een

strijd met de motieven, waarop dijkgraaf en heemraden bij de provinciale staten hun verzoek om die meerdere magt steunden? Deze waren namelijk dat vele „dijcken in 't schaer syn geraeckt" en dat „in korte jaeren nog meer dycken in 't schaer staen te geraecken, *waer door de Ingesetenen en Dyck-geslaegene van den Tielre-weert reets sodanig zyn verarmt, dat nauwlycks in staet zyn, hare dycken langer te onderhouden, en reets seer vele van dien, hare dycken met alle haere goederen hebben geabandonneert en verlaeten*". Dus de menschen waren te arm, om zelfs het gewone onderhoud te kunnen voldoen en nu ging men hen bovendien nog belasten met het maken van zinkpakkingen. Het strijdt immers met het gezond verstand, dat ze deze dan wel zouden tot stand kunnen brengen. Immers, al deden zij al het werk zelf, ze moesten de materialen, waarvan ze de nieuwe werken vervaardigen wilden, zien te krijgen en zelfs dan, wanneer ze enkelen daarvan hadden, altijd bleven er anderen, die moesten aangeschaft worden en dat dikwijls — de moeilijke wijze van vervoer van vroeger dagen eveneens in aanmerking genomen —, voor groote sommen. En — het plakkaatboek behoeft het ons waarlijk niet te herinneren — de menschen waren over het geheel arm, zij hadden geen geld. Waarom dan zulke werken, evenals dit bij dezelfde resolutie der staten voor de kribben bepaald werd, niet door het

district doen bekostigen? Men had dan eene onregelmatigheid opgeheven, en tevens eene harde bepaling vermeden. De kosten voor de dijken waren wezenlijk al hoog genoeg, en nu stond het te voorzien, dat langzamerhand dijkverlating nog veel meer zou voorkomen, terwijl dan de kosten, op de dijken gevallen, nog veel hooger stegen, daar, zooals we reeds zagen, elke inboezeming, noodzakelijke en groote kosten met zich bracht, terwijl ten gevolge van het boezemregt, de ingezetenen somtijds, wanneer zij er niet de minste gedachte aan hadden, van hun eigendom werden ontzet. Dit staat vast: dijkverlating had inboezeming ten gevolge; inboezeming was eene bron van kosten voor de geërfden; kosten moesten zooveel mogelijk vermeden worden, ergo dijkverlating moest zoo weinig mogelijk voorkomen. En wat deed men nu in 1713? Men maakte bepalingen, waarvan te voorzien was, dat ze de oorzaak zouden zijn van gedurig ongenoegen en aanhoudend bezwaar. Waarom die nieuwe werken niet voor rekening van gezamenlijke ingelanden gesteld? Waarom ze niet door het geheele district laten bekostigen? Het was immers voor allen even goed; het kan immers, door verandering van den stroom als anderzints, iedereen gebeuren dat zijn dijk noodzakelijk door zinkpakkingen gesteund en beschermd behoort te worden. Het werd tijd dat werken, bij welke het

algemeen belang in hooge mate was betrokken, niet meer drukten op een enkel individu. Doch hoe het hiermede gesteld zij, het besluit was genomen en nog heden ten dage doen zich de gevolgen er van gevoelen. Het tegenwoordig polderreglement 1) toch bepaalt in art. 312: „alle kribben en andere in het water tot verdediging van dijken of behoud van voorland aan te leggen werken, zullen ten koste der districten gemaakt en onderhouden worden, alles voor zooverre door bestaande schriftelijke overeenkomsten of andere bescheiden hieromtrent niet anders mogt zijn beschikt." Dus alleen vervaardiging en onderhoud ten koste der districten van dergelijke nog te maken werken, en geenszins van vroeger vervaardigde, ten opzigte van welke van kracht blijven de verordeningen, die golden ten tijde, dat zij werden daargesteld. De zinkpakkingen dus van oudsher door de eigenaars der dijkpligtige landen onderhouden, worden voortdurend nog beschouwd als een deel van den dijk. Onder Hellouw in den Tielerwaard gelegen, is een eind schaardijk, door zinkpakkingen beschermd, die door de eigenaars der landen belast, met een gedeelte van dien dijk, moeten in stand en in orde gehouden worden. Zij geven echter tegen-

---

1) Reglement op het beheer der rivierpolders in Gelderland. Goedgekeurd bij K. B. van 3 September 1856 No. 111 en afgekondigd bij Provinciaal Blad No. 89.

woordig eene vaste jaarlijksche bijdrage aan het district, dat hiervoor hunne verpligting ten opzigte der zinkpakking overneemt 1).

Hun dijk evenwel onderhouden zij zelf, en ongeloofelijk is het welke kosten zij er aan moeten maken. Waren zij gegoede grondeigenaren, dan konden zij hun vak doen bazalten; dat is: aan den buitenkant aanzienlijke stukken rotssteen doen leggen, en dan hadden zij, als het ware, er geen omkijken meer naar, doch ongelukkigerwijze zijn de kosten voor de meesten hunner in ééns te groot en is hun weinig fortuin de oorzaak, dat de moeite, die zij telken jare, voor het in orde houden van hun dijkvak, moeten aanwenden, ongeloofelijk is, terwijl tevens hun dijk minder goed in orde wordt gehouden dan zulks mogelijk zijn zou, wanneer eene dikke laag bazalt de woede van stroom en ijs kon trotseren. Bovendien graven zij één waard, aan den polder toebehoorende, zoo uit, dat hij jaarlijks in waarde meer en meer vermindert. Er is nu dan ook sprake, dat deze polder in zijn eigen, welbegrepen belang en in dat der eigenaren van den dijk, dezen een voorschot doen zal, ten einde daarvan den schaardijk te doen bazalten. Het district zal er in veiligheid tegen de rivier door winnen, de polder Hel-

---

1) Zie hierbij art. 32 van het reglement op de rivierpolders van 1838, dat verpligte afkoop voorschrijft.

louw zal er door bevoordeeld, en de dijkgeslaagden door gebaat en geholpen zijn. De polder in quaestie kan van zijne groote middelen nooit een beter en nuttiger gebruik maken.

Als een bewijs van de enorme kosten, verbonden aan dat kleine vak dijks diene het volgende, dat wij hier als eene bijzondere bijdrage tot de kennis van de waarde van enkele dijkpligtige perceelen doen volgen.

In het eerste gedeelte dezer eeuw, toen de bepalingen over 't boezemregt nog van kracht waren, stonden gezamenlijke eigenaren, van een waardje, circa drie bunders groot, gelegen te Herwijnen, belast met een gedeelte van den schaardijk onder Hellouw, dit af aan een derde, onder conditie, dat hij den dijk voor zijne rekening zou nemen. De nieuwe eigenaar eenige jaren later naar Noord Amerika vertrekkende, stond het onder dezelfde voorwaarde aan zijne zonen af, die daar ze het werk, dat tot herstel van gaten in den dijk vereischt werd, zelf doen konden, met voordeel het konden overnemen. Voor dien tijd was de opbrengst van het waardje niet voldoende om de kosten te dekken. Dat in vroeger eeuwen geheele polders, zooals bijv. Vuren en Dalem, met den dijk werden verlaten, is, de mindere waarde van den grond van toenmaals in aanmerking genomen, te begrijpen, maar dat in deze eeuw, toen de waarde der landerijen zoo buiten-

gewoon was gestegen, een perceel uiterwaard niet voldoende was, om de kosten goed te maken van een klein vak dijk, is onzes inziens zeer geschikt om een denkbeeld te geven, hoe bezwaarlijk dit vak viel te onderhouden.

Doch het wordt tijd dat wij onze aandacht gaan schenken aan de andere verordeningen op het stuk van dijkzaken in de 18e eeuw gegeven. Vooreerst ontmoeten we dan het reglement voor den dijk te Oosterwolde 1). Den eersten April 1715 hadden de staten van Gelderland, het quartier van Veluwen gemagtigd een nieuw dijkregt voor de landen van Oosterwolde te maken. Dit was dringend noodig, want de oude dijkregten waren in verval geraakt en de dijken zelven, ten gevolge van het slechte onderhoud in betreurenswaardigen toestand, waarvan het gevolg was dat „verscheyde misbruicken, swarigheden en disordres in gekropen" waren. Het dijkregt zelf, dat het gevolg was van die magtiging, heeft veel overeenkomst met dat voor de Arckemeen van 1611. De hoofdbepaling was dat de dijk voortaan gemeen zou zijn, „ende tot kosten van 't gemeene Landt worden opgemaeckt ende onderhouden." De kosten evenwel voor den nieuwen dijk, die gelegd werd, zouden voor de eerste maal

1) Gr. Geld. Plb. III col. 294.

worden omgeslagen over de landerijen, naar evenredigheid van den dijk, waarmede ze vroeger waren belast, doch overigens zou in 't vervolg alle land, „mergen mergentaels gelyck" moeten dragen in het onderhoud.

Om de verhouding tusschen de verschillende dijkvakken, die ten gevolge heeft, dat de een veel minder aan zijn dijk behoeft ten koste te leggen dan de ander, te bewaren, eene verhouding alleen door toevallige omstandigheden te weeg gebracht, bevat het dijkregt voor Oosterwolde geene bepaling gelijk er eene gevonden wordt in dat voor de Arckemeen van 1611. Ze werd overbodig gemaakt, door eene andere van gelijke strekking en die hetzelfde gevolg had. Alle onbillijkheid namelijk werd afgesneden door de bepaling, dat de onkosten voor den nieuwen dijk moesten omgeslagen worden over de landen naar evenredigheid van de goede of kwade dijken, die ze vroeger gehad hadden: doch dit was slechts voor eenmaal. De verklaring hiervoor is niet ver te zoeken; de dijk te Oosterwolde was zoodanig in verval, dat er sprake was van een' *nieuwen*, die gemaakt moest worden. Tot de kosten voor dien nieuwen droegen de geërfden bij, naar evenredigheid van den last, dien ze van den ouden gehad hadden, doch met betrekking tot het onderhoud van den nieuwen dijk, van dat nieuwe werk, werd natuurlijk weder de oude regel „mergen

mergen gelyck" gevolgd. Hetgeen sommigen bij den aanleg meer dan anderen moesten betalen, was slechts gekapitaliseerd, — om het eens zoo uit te drukken — hetgeen hun het onderhoud van hun vroeger dijkvak meer zou gekost hebben, dan het deed aan hen, die minder „quaden dyck" te onderhouden hadden. Zoodoende werd immers alles gevonden en had niemand over onbillijkheid te klagen.

Overigens biedt ons dit dijkregt niets meer ter nadere beschouwing aan, en we kunnen dit in het algemeen zeggen van alles wat de 18e eeuw op ons terrein oplevert. Enkele resolutien van weinig aanbelang vinden we nog. Onder anderen ontmoeten wij er een van 1716 1), waarbij aan den dijkstoel van den Bommelerwaard, op dezelfde wijze en onder dezelfde voorwaarden werd toegestaan kribben en zinkpakkingen te cieren, als dit drie jaren vroeger gebeurd was met den Tielerwaard. We hebben bij dit laatste eenigzints langer stil gestaan, behoeven dus over het eerste niet nader te handelen en meenen te kunnen volstaan met eene bloote vermelding.

1) Gr. Geld. Plb. III col. 326.

XII.

Behartiging der Staatszorg na de omwenteling.

Tot nog toe hebben wij ons bezig gehouden, de beginselen in de voornaamste dijkregten tot op de 19e eeuw in Gelderland gevolgd na te gaan, en overvloedig gelegenheid gehad te doen opmerken hoe vele en velerlei bepalingen aangaande het in orde houden der dijken gegeven zijn.

Ieder zal wel met den schrijver instemmen, die als zijne meening te kennen gegeven heeft, dat de dijkregten in de 14e eeuw gegeven en bekrachtigd, de grondslagen geweest zijn van de verouderde, dikwerf onverstaanbare en in velerlei gevallen onuitvoerbare reglementen en usantien 1), tot op de eerste helft der

1) Mr. L. A. J. W. baron Sloet. Bijdragen tot de kennis van Gelderland.

negentiende eeuw van kracht gebleven. Het is onbegrijpelijk, dat wettelijke voorschriften, die zoovele leemten bevatten, zoolang hunne werking hebben behouden, dat niet reeds lang vóór de 19e eeuw door de staten van dit gewest beproefd was, éene algemeene regeling van de dijk- en polderzaken tot stand te brengen; dat ze niet reeds voor langen tijd bepalingen, als die over het boezemregt hadden afgeschaft. Dat dit laatste gevoegelijk had kunnen geschieden, zal ieder met ons instemmen, wanneer hij overweegt dat, als men in geval de goederen van een geërfde, die nalatig was aan de keur te voldoen, ontoereikende waren om de kosten van zijne dijken te dekken, het te kort komende uit de algemeene kas betaalde of omsloeg over de gezamenlijke geërfden en den dijk in het vervolg voor rekening van het district hield, dit 1° voor elken geërfde slechts eene kleine bijdrage zou zijn en 2° alle grondeigenaars er mede gebaat zouden wezen, daar hunne landerijen er door in waarde zouden stijgen. Door het boezemregt toch moest men er wanneer men een stuk land kocht, op rekenen dat het geval zich elk oogenblik kon voordoen, dat een vak dijk werd verlaten, waarmede een perceel land was besmet, dat met het gekochte vroeger tot denzelfden boezem had behoord, en vreezen zoodoende van zijne landerijen beroofd te worden. Het was genoegzaam,

dat de goederen eenmaal in ééne hand geweest waren om niet alleen al de in den polder gelegene goederen des verlaters van dien dijk, maar zelfs de onschuldige koopers van eenig goed, dat uit dezelfde boedels als die dijkpligtige landen kwam, daarvan te doen ontzetten 1). Was het dan niet voor alle eigenaars van landerijen beter, dat een regt, dat het grondbezit zoo onzeker maakte werd afgeschaft, en de ingelanden zoo-doende zekerder waren, dat ze in hun eigendom niet gestoord werden niet alleen, maar ook dien konden vervreemden voor een prijs, dien ze, wanneer de vrees voor eene mogelijke inboezeming de koopers afschrikte, niet zouden kunnen bedingen.

In het laatst der 18e eeuw evenwel, begon men eindelijk in te zien, dat de bestaande toestand op den duur onhoudbaar was, en dat zooveel mogelijk eenvormigheid in de regeling van de belangen, die verschillende provinciën somtijds, verschillende districten veelal te zamen hadden bij eene goede wetgeving op dijk- en polderzaken, moest verkregen worden.

Reeds vroeger had het niet aan pogingen ontbroken om gemeenschappelijke belangen te zamen te regelen 2),

1) Brouwer. Brief aan den hoogleeraar Thorbecke. Bijlage C aanteekening pag. 152.

2) Onderhandelingen tusschen Holland, Utrecht en Gelderland ziet men in Stuart, vaderlandsche historie, II pag. 195 en 345 en Ned. Jaarboeken van 1763, 1764 en 1765. Roell diss. pag. 23

doch telken reize hadden deze pogingen op de halstarrigheid der belanghebbenden schipbreuk geleden. Van 1764—1769 hadden insgelijks herhaaldelijk pogingen plaats gehad van gecommitteerden van verschillende provinciën, doch ter naauwernood is één enkel hoofdverschil aan te wijzen, dat in der minne werd opgeheven 1). De staten-generaal konden er zich niet mede bemoeijen, daar de provinciën hierin onafhankelijk waren; „doch" zegt de heer Roëll, „het bondgenootschappelijk gemeenebest was zijn einde nabij; met de vestiging van eene nationale souvereiniteit, brak een gewigtig tijdperk voor den waterstaat aan." Toen de verschillende gewesten van ons vaderland na de omwenteling vereenigd waren, was het mogelijk ook met betrekking tot den waterstaat meer eenvormigheid te bereiken. De heer Roëll beschrijft in zijne dissertatie 2) uitvoerig, hoe in 1797, de nationale vergadering, na langdurige discussiën den 25en April er toe gekomen was, in het

---

Utrechtsch Plb. II pag. 88 bevattende het plakkaat en reglement van waterregt op den Neder-Rhijn van 22 Jan. 1662 vastgesteld door de staten van Gelderland, Zutphen en Utrecht. Gr. Geld. Plb. III pag. 266 bevattende eene conventie tusschen gecommitteerden des Quartiers van Veluwen en de provincie van Utrecht over het toemaecken en verswaren van den Grebbe-dijck en het maecken van eene Waterlossinge door den Slaeperdijk, ingegaan. Deze conventie is van Jan. 1714.

1) Roëll pag. 23.

2) Ibidem pag. 33 sqq.

plan van constitutie, aan de Departementale Besturen het oppertoezigt op te dragen over de dijk- en water-collegiën, polder- en kerspelsvergaderingen en gemeente-besturen binnen hunne departementen: hoe evenwel reeds den 10[en] Mei het lid Pompe van Meerdervoort voorstelde, om den waterstaat in de republiek onder één toezigt te brengen; hoe hij dit daarom wilde opdragen aan een nationaal dijk- of water-collegie, blijvende desniettemin het Departementaal Bestuur tot het houden van een naauwkeurig oppertoezigt verpligt; hoe dit voorstel niet door de nationale vergadering werd aangenomen, en hoe het volk zelfs het geheele plan van constitutie verwierp; hoe eindelijk in 1798 bij de staatsregeling, de benoeming van een bijzonderen agent onder het uitvoerend bewind werd vastgesteld voor de inwendige politie en het toezigt op den staat der dijken, wegen en wateren 1). Wij kunnen dus volstaan met eene bloote vermelding van dit alles en voor den verderen loop der zaken verwijzen naar meermalen aangehaald proefschrift. We merken evenwel op, dat toen dus reeds eenige eenheid verkregen was, en dat de discussiën duidelijk aantoonen, hoe groot belang men in de zaken stelde. Toen men eenmaal aan het hervormen was, stond men niet stil, met verba-

1) Zie Brouwer. Proeve pag. 5.

zingwekkende snelheid volgen de verschillende besluiten elkander op.

Bij de staatsregeling van 1801 1) werd aan de departementale besturen opgedragen „het toevoorzigt over het behoorlijk onderhoud van alle dijken, waterwerken, wegen, bruggen en dergelijken, welke door onderscheidene gemeenten, collegiën of particulieren onderhouden of bekostigd moeten worden,'' terwijl het volgende art. hunne werkzaamheden nader omschreef door hen op te dragen, dat ze moesten „zorgen dat de aan te leggen werken, noch het bevaren der rivieren of zeegaten, noch ook de belangen der ingezetenen van eenig ander Departement benadeelen of hinderlijk zijn,'' en verder „dat zij zich moesten gedragen naar de bevelen van het staatsbewind. Zij zenden dadelijk na het arresteeren van eenig werk, de opgave van hetzelve aan het Staatsbewind en zorgen dat zulks mede geschiede door alle collegiën, opzicht hebbende over eenige zee-, rivier- of dijkwerken.''

Bij het staatsbesluit van 14 Maart 1803, n°. 58 2) werden ingesteld twee commissiën van super-intendentie, als eene voor het werk der rivieren en eene voor het

1) art. 68.

2) Roëll pag. 62. J. F. Boogaard. Wetten, decreten, besluiten, en traktaten op den waterstaat in Nederland met aanteekeningen en een alphabetisch register dl. I pag. 9.

werk der zeehavens en zeegaten; doch in 1805 1) onder het bestuur van Schimmelpenninck werden deze weder opgeheven en vereenigd tot ééne nieuwe directie en beheering van den nationalen waterstaat. Deze nieuwe commissie zou bestendig gepresideerd moeten worden door den secretaris van staat voor de Binnenlandsche zaken.

In 1806 2) werd op voordragt van den raadpensionaris den 24 Februarij door het wetgevend ligchaam gearresteerd, eene wet houdende een algemeen rivier- of waterregt over de rivieren en stroomen der republiek. Deze wet is ook voor ons van belang, als zijnde door geene latere wet afgeschaft en thans nog van kracht 3). Hare werking strekt zich verder uit dan die van het arrêté du directoire exécutif du 9 Mars 1798 contenant des mesures pour assurer le libre cours des rivières et canaux navigables et flottables 4) bij K. B. van den 28 Augustus 1820 Stbld. no. 19 nog vigerend en tevens van toepassing verklaard op alle werken, welke door stroomend water, onverschillig of het al

1) Boogaard t. a. p. pag. 16.

2) Brouwer. Proeve pag. 6. Boogaard. t. a. p. pag. 19. Roëll. diss. pag. 75 Thorbecke Aant. Grondwet. II. pag. 276.

3) Thorbecke Aant. Grondw. II. pag. 275. Boogaard. t. a. p. pag. 23.

4) Boogaard t. a p. pag. 3. Wij nemen het gevoelen van den heer Boogaard over. Ons bestek laat ons geene uitweiding toe over de kracht van het arrêté en der wet.

of niet bevaarbaar zij, worden bewogen of daaraan gelegen zijn. Beiden vormden één geheel. Voor Limburg, waar de wet van 24 Februarij 1806 niet geldt, is alleen het arrêté van toepassing. Bij koninklijk besluit van 8 Maart 1822 1) werd de wet van 1806 gehandhaafd.

Haar inhoud bestaat uit 12 artt., die ten doel hebben het aanleggen van water- of andere werken, die van invloed kunnen zijn op de rigting van den stroom en dergelijken te verbieden en te bepalen, dat schadeloosstelling behoort te worden uitgekeerd aan ieder, die grond moet afstaan om te dienen voor den aanleg van waterwerken. Wil men werken, wier aanleg door de wet van 1806 is verboden toch vervaardigen, dan heeft men daartoe noodig de toestemming van de commissie van super-intendentie over den waterstand der republiek en na Jan. 1807, toen de commissie van super-intendentie was afgeschaft en vervangen door een directeur-generaal en administrateurs 2), van dezen, terwijl, toen in December 1808 3) ook deze betrekkingen werden opgeheven, de toestemming werd vereischt van den minister van Binnenlandsche Zaken, naar

---

1) Zie dit in P. van Lange. Bijvoegsel tot het Stbld. IX. 3e st pag. 1651.

2) Boogaard t.a.p. pag. 34.

3) Ibidem pag. 47.

wiens departement toen de waterstaat werd overgebracht. Voor het algemeen belang was de wet van het hoogste gewigt. Het was nu aan particulieren, ja zelfs aan dijks besturen voor 't vervolg verboden, zonder toestemming van hooger hand, die natuurlijk niet verleend werd in strijd met het algemeen belang, werken aan te leggen, waarbij hetzij de ingelanden van hetzelfde, hetzij die van een ander district of ook wel de scheepvaart werden benadeeld. Vroeger toch was bijv. de groote magt van dijkgraaf en heemraden dikwijls de oorzaak van enorme kosten voor de districten. Wanneer men onder anderen de resolutie der staten nagaat, waarbij in 1713 aan den dijkstoel van den Tielerwaard en eenige jaren later aan dien van den Bommelerwaard, werd toegestaan kribben te cieren, waartoe ze slechts door de meerderheid der opgekomen geërfden en den ambtman behoefden gemagtigd te zijn, dan zal men ligt begrijpen, dat zulke werken telken reize tot groot nadeel moesten strekken voor het tegenoverliggend district, tegen welks dijken men zoodoende de rigting van den stroom kon leiden. En een waarborg, dat men elkander geen nadeel doen zou, te zoeken in het billijkheidsgevoel van den dijkstoel of van het meerendeel der geërfden, dunkt ons al te gewaagd, want het ligt o. i. in den aard der zaak dat de dijkstoel, wanneer de wet haar toestaat, water-

werken aan te leggen, waardoor de belangen van een ander district worden benadeeld, wanneer hij het in het belang van zijn eigen district keurt, zich niet ontzien zal te doen, wat hij met volle regt doen mag, en in de overtuiging dat hij niet geroepen is de belangen van een vreemd district te behartigen, zich niet door een gevoel van medelijden zal laten afschrikken. Hij zal al ligt volgender wijs redeneren „het aanleggen van eene krib is in 't belang van het district, ik heb op mij genomen voor dat belang te zorgen, de wet geeft mij het regt tot het aanleggen, derhalve laat de dijkstoel van het tegenoverliggende district voor zich zelven zorgen". Neen! de beslissing over het al of niet daarstellen van dergelijke werken, hoort niet aan de belanghebbenden zelve, zij moet aan eene magt overgelaten worden, aan wie aller belangen evenzeer ter harte gaan. Gelukkig dat de kracht van de resolutie van 1713, dus geheel door de wet van 1806 is gebroken.

Langzamerhand zien we de waterstaats-zaken meer en meer door de regeering ter harte genomen. Lodewijk Napoléon in 1806 de waardigheid van erfelijk koning van Holland aanvaard hebbende, deed reeds den 20[en] November van dat jaar van zijne belangsteling in dien tak van inwendig bestuur blijken, door te bepalen, dat er in het vervolg zou wezen een directeur-generaal

der dijken, bruggen en wegen geassisteerd door een permanenten raad en door een of meer inspecteurs-generaal 1). Reeds den 20en Jan. 1807, werden de directeur en de leden van den permanenten raad benoemd, bij hetzelfde besluit, dat de opheffing der commissie van super intendentie inhield 2). Bij K. B. van 28 Dec. 1808 no. 2 werd de algemeene administratie van den waterstaat vereenigd met het ministerie van Binnenlandsche zaken 3). Het K. B. van 20 November 1806 bleef niet lang van kracht daar koning Lodewijk reeds bij besluit van 21 Jan. 1809 4) het directeur-generaalschap en de algemeene commissie van administratie ophief, aan den minister van Binnenlandsche zaken de werkzaamheden, vroeger door den directeur-generaal waargenomen, opdroeg en aan de beide overgebleven administrateurs (les deux administrateurs actuels) den titel van commissaris-generaal van den waterstaat verleende. Verder bepaalde Zijne Majesteit de instelling van een committé central du Waterstaat, zamengesteld uit minstens vijf en hoogstens negen, voor hun leven benoemde, savans et expers. Dit committé was alleen een raadgevend en wetenschappelijk collegie,

1) Boogaard. t. a. p. pag. 33. Roëll diss. pag. 76.
2) Boogaard. t. a. p. pag. 34.
3) Boogaard. t. a. p. pag. 47.
4) Boogaard. t. a. p. pag. 47.

het K. B. bepaalt uitdrukkelijk, l'administration ne le concerne en aucune manière. Doch ook deze verandering bleef niet voortdurend van kracht; de koning bracht nog eenmaal verandering in den bestaanden toestand. Den 22sten Mei 1809 namelijk werd 1), „in aanmerking genomen het onbetwistbaar groot belang van den waterstaat, de uitgebreidheid der verpligtingen, welke op den minister berusten, welke met dit zoo aangelegene vak is belast; en de zeer groote moeilijkheid, welke er in gelegen is omeene vol komene kennis van al hetgeen ten aanzien van de zee- en rivier-weteringen en alle andere waterwerken vereischt wordt en werkelijk wordt besloten en verrigt" enz. enz. de minister van Binnenlandsche zaken, de heer Twent, uitsluitend belast met dat gedeelte van zijn ministerie, hetwelk tot den waterstaat betrekkelijk is, onder den titel van minister van den waterstaat. Zoo had men toen reeds een ministerie voor den waterstaat 2) en de tak van bestuur, die bijna 500 jaren op dezelfde hoogte was gebleven, werd meer en meer een voorwerp van groote zorg voor het bewind.

1) Boogaard. t. a. p. pag. 49.

2) Bij K. B. van 1 Dec. 1813 werd de waterstaat gevoegd bij Binnenlandsche zaken; bij dat van 16 September 1815 ltr. H op nieuw tot een afzonderlijk ministerie gemaakt, dat bij K. B van 27 Junij 1819 weer opgeheven en op nieuw bij Binnenlandsche zaken gevoegd werd.

Doch te lang reeds hielden we ons bezig met de beschouwing der veranderingen op het gebied van het algemeen bestuur van den waterstaat voorgevallen; we meenden het echter tot regt verstand van hetgeen verder ook op het punt der dijkpligtigheid gegeven werd, niet ondienstig in korte trekken de aandacht te vestigen op de groote belangstelling, die sedert de omwenteling in het laatst der vorige eeuw der verschillende gezaghebbenden in ons land vervulde. We zijn nu gekomen tot eene verandering, die in naauwere betrekking tot ons onderwerp staat en die we in het volgend hoofdstuk willen behandelen.

XIII.

Wet van Louwmaand 1810.

Ondanks alles, wat met betrekking tot den waterstaat tot het jaar 1809 gedaan was, bestonden toch nog altijd de oude dijkregten, usantiën en costumen, van oudsher van kracht. Toen evenwel de aandacht meer op dezen was gevestigd, deden de gebreken, waarmede die regten in zulk eene ontzettende mate behebt waren, zich telkens meer gevoelen. Geen wonder dan ook dat Koning Lodewijk, in zijne kortstondige regeering door uitstekende raadslieden voorgelicht, er spoedig op bedacht was, ook in dit opzigt verandering en verbetering aan te brengen. Hij deed dit door het uitvaardigen der wet van 31 *Januarij* 1810, *vervattende de verordeningen van de wijze, waarop en de fondsen waar-*

uit voortaan de dijken zullen worden onderhouden, en door het arresteren van een *reglement op het beheer der dijken en instructie voor de leden der ringcommissiën in de verschillende dijkringen* den 15^{en} Junij 1810 1).

De wet van 31 Louwmaand 1810 2) verdient wel eene nadere beschouwing, zoowel om den strijd, die over hare al of niet verbindbaarheid, als over hare billijkheid is gevoerd. Geheel ingevoerd is zij nimmer. In Gelderland, Groningen en Drenthe was zij nooit van kracht, in Holland en Overijssel slechts voor een klein gedeelte, in Utrecht en Friesland voor het meerendeel 3). Hare bestemming was: eene radicale verandering te brengen in de wijze, waarop tot nog toe de dijken werden onderhouden. Zij bepaalde dan ook in art. 2 „alle onderhoud van dijken en daartoe behoorende werken, door eigen hand- of spandiensten van particuliere dijkpligtigen of zoodanige corpora of collegiën als welke tot nog toe daarmede zijn belast, wordt bij deze voor altijd afgeschaft en door contributie in geld vervangen." Ten einde te bepalen hoeveel ieder moest betalen, moesten de ringcommissiën,

---

1) Beiden te vinden in van Hamelsveld, Nederlandsche Pandekten III. pag. 1 en 10 en in G. Luttenberg, Verzameling van wetten, besluiten, reglementen, enz. n°. II, (betrekkelijk den waterstaat, de wegen, bruggen, enz.) pag. 7 en 13.

2) V.d. Poll. Verzameling van vad. wetten en besluiten pag. 462.

3) Boogaard t. a. p. pag. 51.

drie onpartijdige deskundigen „binnen den ring, doch niet in den polder of het district, waarin zij tauxatie zullen moeten doen woonachtig en gegoed" als taxateurs benoemen. Deze moesten de kosten aan de dijken van eenige jaren dooreenslaan en daaruit een maximum bepalen, dat ieder, wiens land dijkpligtig was, in de algemeene districts- of polderkas moest storten, uit welke dan de dijken worden onderhouden. De bijdragen der dijkpligtigen zouden wel minder, doch niet meer kunnen zijn dan het bepaalde maximum. Zijn die eerste bijdragen der bijzonder dijkpligtigen niet genoegzaam om al de bij raming opgemaakte kosten aan de dijken te bestrijden, dan moet het meerder benoodigde gevonden worden uit een omslag morgen morgen-gelijke over alle landerijen in den polder of het district gelegen, zonder onderscheid of ze dijkpligtig zijn al dan niet, zullende echter het beloop van dien omslag met de bijdragen der bijzonder dijkpligtigen te zamen genomen, niet te boven gaan, het derde gedeelte van het montant der onzuivere huren of huurswaarde van al de landen in zoodanigen polder of district gelegen.

Wanneer de bijdragen der bijzonder dijkpligtingen het gemelde derde reeds overtroffen of er mede gelijk stonden, werd niet tot den omslag overgegaan, terwijl bij polders of districten, waar de kosten aan de dijken

bij de invoering van de wet van Louwmaand reeds bij omslag over de ingelanden werden gevonden, deze niet tot het derde gedeelte van het montant der onzuivere huren of huurswaarden behoefden te worden teruggebracht.

Wanneer de sommen, bijeen gebracht door de bijzonder dijkpligtigen en door de ingelanden van het district of den polder, nog niet voldoende waren om het noodige onderhoud of herstel der dijken te bekostigen, dan mogen de ringcommissiën, die over de dijkringen gesteld zijn, ten einde het ontbrekende te vinden, eene contributie uitschrijven van stuivers te ponde van de verponding over alle landerijen, tienden en gebouwen, zoo in de steden en dorpen, als buiten dezelven, in den geheelen ring gelegen. Deze heffing zal niet zoo ver mogen gaan, dat het gezamenlijk bedrag, zoodoende door den geheelen ring opgebracht, het derde gedeelte overtreft van de onzuivere huren en huurswaarden van alle landerijen binnen den ring gelegen. Het te kort komende eindelijk moet worden gevonden uit subsidiën of andere beneficiën uit de publieke schatkist.

Ziet daar nu op eens een einde gemaakt aan de eindelooze twisten en misbruiken, die het gevolg waren van de vroegere dijkregten, ziet daar een waarborg voor goede waterwerken, tot dus verre vergeefsch ge-

zocht. „Groot was het verzet tegen deze bepalingen; sterk werd en *met regt* aangedrongen op de onbillijkheid, die in deze wet was gelegen, daar nu vroonlanden" d. i. vrij van dijklasten, onregtmatig bezwaard werden en aan grondeigenaars en geheele polders *nieuwe*, hun geheel vreemde, lasten werden opgelegd 1)." Er was veel, dat pleitte voor bepalingen als die van de wet in quaestie, doch minstens evenveel tegen. Immers waar de dijklast eerst bleef rusten op de landerijen, die speciaal reeds vroeger met het onderhoud bezwaard waren, doch bij ongenoegzaamheid van het getaxeerde bedrag, erven, tot dusverre geheel vrij van elk onderhoud, moesten bijspringen, meenen wij in tegenstelling van den heer Roëll, dat de eigenaars van deze laatsten wel degelijk regt hadden te klagen, dat hun verpligtingen werden opgelegd, die in strijd waren met hun verkregen regt. Wanneer enkele perceelen bij het verdeelen van den dijk waren vrij gebleven, en de gezamenlijke contractanten hadden in dien vrijdom toegestemd, dan kan toch de regeering zoo maar niet voetstoots, die overeenkomst verbreken en nieuwe bepalingen er voor in de plaats stellen. Doch dat de wet van 1810 dit wel deed was, — behalven

---

1) Gevers Deynoot, Bijdrage tot de kennis der Hoogheemr. en Waterschappen. Rotterdam 1841, pag. 74.

dat wij den heer Roëll toegeven, dat de regeering in districten, waar de regel „mergen mergen gelyck" had moeten gevolgd worden, en waar men van deze was afgeweken, door bepalingen als de koning ze bij de onderwerpelijke wet gaf, in plaats van wettig verkregen regten te schenden, wederregtelijk verkregen voordeel deed ophouden, — nog hare grootste fout niet, want zulke perceelen, die geheel vrij zijn, zijn er slechts enkelen, en wanneer de dijkpligtige landerijen het maximum, waarop ze getaxeerd zijn opgebracht hebben en dit niet voldoende is, dan zal in den regel wel buitengewoon onderhoud, veroorzaakt door doorbraken als anderszints, de reden zijn, dat niet-dijkpligtige landen mede moeten betalen. Is dit zoo, dan hebben de eigenaars dezer „vroonlanden" niet te klagen, daar wij toch reeds herhaaldelijk gezien hebben, hoe buitengewoon onderhoud „mergen mergen gelyck" wordt verdeeld over al het land, gelegen in den waard of de eeninge (in Tielerwaard), die het ongeluk heeft getroffen; doch eene grootere onbillijkheid van de wet, waarover wij handelen zit o. i. daarin dat, wanneer het onderhoud meer kost dan één derde van de onzuivere huren en huurswaarde der landerijen van zulk een district, de tot dusverre onverpligte landen in denzelfden *ring* gelegen, moeten deelen in de kosten. Dat is eene geheel nieuwe bepaling, tot dus verre nog

nergens gevonden. Er was bijv. één ring bevattende al het land gelegen tusschen de Zuider-Lek en Noorder-Waal- en Merwedijken, van het Pannerdensche kanaal tot bij Krimpen. Vielen nu in Tielerwaard de kosten aan de dijken zoo groot, dat ze het bepaalde quantum overschreden, dan moesten alle landerijen binnen dien ring gelegen, bijdragen om dat district te gemoet te komen. Dit was eene bepaling, die streed met dit alles, wat tot dus verre regtens geweest was en waaraan de ingelanden van oudsher gewoon waren. En al moge men ons al tegenwerpen, dat toch de ingelanden van denzelfden ring, in den regel hetzelfde belang bij den goeden staat der dijken hadden, en dat het voor alle districten even goed was, daar ze allen even veel kans hadden om bij voorkomend ongeval van de andere districten te profiteren, dan zeggen wij, dat bijv. de Tielerwaard veel minder belang bij den goeden toestand der dijken van de Betuwe heeft, dan dat district zelf, daar het water daar reeds tot eene aanmerkelijke hoogte moet gestegen zijn, voor het over de verschillende zomerkaden en wegen, in eerstgenoemd district kan stroomen, en zoo omgekeerd de Betuwe, die hooger ligt, nog minder bij den toestand der waterkeeringen in Tielerwaard en wat betreft de verontschuldiging, dat het voor de verschillende districten even goed zijn zoude, dan ant-

woorden wij, dat dit geheel en al afhangt van den toestand der dijken en de verschillende waarden. Niet overal waren de keuren toch even streng en de dijken even zwaar. Door nu in sommige gevallen den ganschen ring te laten bijdragen tot de kosten der bedijkingen, die hem omzoomen, bragt men plotseling verandering in de waarde der landerijen. Sedert honderden van jaren toch waren bij elken verkoop van erven in aanmerking genomen de dijken, waarmede zij belast waren, en de mogelijke buitengewone uitgaven voor de waterwerken; de wet van 1810 deed nu de waarde der landerijen in districten, die minder kosten aan de dijken hadden, waar minder gevaar voor doorbraken stond, verminderen ten voordeele van andere erven, in vreemde districten gelegen.

Maar toch zou ons hoofdbezwaar tegen de nieuwe orde van zaken, de gedwongen contributie in geld zijn. Voor den rijken grondeigenaar, voor den vermogenden landheer was dit niets, maar op plaatsen waar het grondbezit, voornamelijk verdeeld is onder geringe eenvoudige landbouwers, die een gering aantal bunders ter bebouwing hebben en daarvan in hun levensonderhoud moeten voorzien, was dit eene harde bepaling. In den regel toch hebben deze juist zooveel geld, dat ze hun hoogst noodige levensbehoeften, die hunne akkers hun niet verschaffen, daarmede kunnen

betalen, en aan 't eind van het pachtjaar, de huur van die perceelen, die ze, omdat hun eigen goed hun geen voortdurende bezigheid verschaffen kan, er bij gehuurd hebben, te kunnen voldoen; hunne polder-, districts- en grondlasten te kunnen opbrengen. Voor die menschen is het onderhoud van een vak dijk niet kostbaar. Hun schiet toch gedurig van hun arbeid op het veld, tijd genoeg over, om zelf, zonder kosten te maken en zonder iets te verzuimen, den dijk in orde te houden. Zij werken een weinig harder, en maken nu hun dijk, die hun wel zweet, maar geen geld kost. En — dit zij ter eere van onze landbewoners gezegd — op een droppel zweet zijn ze niet karig. Doch nu komt de wet van 1810. Eigen hand- of spandiensten worden afgeschaft, en vervangen door contributien in geld. En ze hebben geen geld of slechts weinig, door jaren hard werken vergaard om hun kinderen een toekomst te bezorgen, een weinig minder zorgvol dan de hunne geweest is of zich zelven een onbezorgden ouden dag. Het was toch hard, dat ze hun snipper-uren niet konden gebruiken om zelf hun dijk in orde te houden. En om deze reden alleen wenschen wij de ingelanden van onze waterschappen geluk, dat de wet van 1810 nimmer tot uitvoering is gekomen.

Dat het niet vaak voorkwam, dat de contributien der bijzonder dijkpligtigen onvoldoende waren om de

noodige herstellingen te bekostigen, behoeft geen betoog: de taxateurs hadden toch voor deze na te gaan, hoe groot de kosten voor de dijken sedert jaren herwaarts geweest waren; en konden daaruit besluiten tot een maximum, dat de dijkgeslaagden moesten betalen; het is duidelijk, dat dus alleen exceptionele toestanden konden noodzaken tot den omslag „mergen mergens-gelycke" over het geheele district over te gaan. Wij zien dus dat landen, die vroeger, „mergen mergen gelyck" moesten bijdragen tot de kosten aan de dijken, doch, door misbruiken als anderszints langzamerhand onbezwaard waren geworden, in een beteren toestand bleven dan de eigenaars billijkerwijze, als gevolg van den regel, dat verjaring niet bevrijdt, konden verwachten: ze behoorden toch evenzeer als elk ander perceel bij te dragen voor het onderhoud der waterkeeringen, doch ze kwamen er mede vrij, wanneer ze slechts bij ongenoegzaamheid der opbrengst van de speciaal verbondene perceelen, morgen morgens-gelijke bijdroegen voor het te kort komende. Waar de verdeeling van den dijk primitief steunde op een contract, konden zij, die een onbezwaard perceel bezaten, klagen over de wet van Louwmaand 1810, en dat nog eerst dan, wanneer de voorwaarden der overeenkomst waren geschonden, voorwaarden, waarvan de inhoud niet tot ons is gekomen, zoodat het altijd nog quaestieus is of

ze wel sommige perceelen totaal onbelast lieten. Bovendien bleef in alle gevallen de verhouding tot den omslag over het district bewaard, zoodat dus in dit opzigt de klagten veelal niet op billijke gronden zullen gesteund hebben, daar toch deze omslag in den regel zal veroorzaakt geworden zijn door doorbraken of dergelijke ongevallen.

De slotsom van dit alles is, dat billijkerwijze klagen konden, ingelanden van denzelfden ring, die bij een 2^{en} omslag, zooals wij zagen, mede moesten betalen de kosten tot onderhoud en herstel der dijken in andere districten en vooral zij, die, gewoon door eigen noeste vlijt en handenarbeid aan hunne verpligtingen ten opzigte van den dijk te voldoen, gedwongen waren anderen voor *hun* geld *hun* werk te laten verrigten.

Doch tegenover deze nadeelen en bezwaren staan ook enkele voordeelen, die we in deze weinige woorden kunnen zamenvatten: beter en goedkooper werk.

Wanneer het herstellen der dijken bij publieke aanbestedingen aan verschillende aannemers werd opgedragen, werd overal op dezelfde solide en doelmatige manier het werk gemaakt. Punten, die meer dan anderen bloot stonden aan het geweld van stroom en ijs, konden beter beschermd worden, en het geval zou zich, zooals nu, niet kunnen voordoen, dat een gegoed eigenaar een vak dijk, dat minder last van het water

had, dit liet bazalten, terwijl een ander, dat telkens dringende reparatie noodig had, op de gewone manier werd in orde gemaakt, daar de mindere rijkdom van zijn eigenaar, dezen niet toeliet, zooveel kosten te maken.

De voordeelen die het gevolg zijn, dat men een werk uit ééne hand verrigt, behoeven wij niet op te noemen. We kunnen niet beter doen dan uit de dissertatie van den heer Thooft 1) de gronden overnemen, waarop men een dijkregt voor het land van Kleef in het jaar 1767 liet steunen. „Nach der Deichordnung A 1575" heet het daar „ist bisher für jedem Stück Land, ein Stück des Deichen zur Unterhaltung und Bewahrung bei hohem Wasser zugetheilt gewesen; daher hat mancher Beërbte zehn und mehr Stücken von dem Deich, die bisweilen ein oder etliche Stunden von ein ander entlegen sind zu unterhalten, die ihm viele Beschwehrlichkeit und Kosten verursachen, ferner sind nach deren kleineren Deichblöcken bisher die Reparationen an den Deichen vorgenommen, wodurch nicht allein viele Bemühungen und Kosten unnöthig verursacht, sondern auch die Deiche niemals dauerhaft und egal gemacht worden; anderer Umständen nicht zu gedenken, die der bisherichen Deichvertheilung entgegen stehen,

1) Thooft. dissert. pag. 89.

und um welcher Willen dieselben nicht beizubehalten ist, zumahlen niemahls eine Gleichheit unter deren Deichschlägern erhalten werden kann, so, wie es in einer, aus billigen Absichten, erichteter Societät allezeit erforderd wird, dasz kein Mitglied derselben vor dem anderen beschweret werde, daher ordnen und befehlen wir enz."

Wat in dezen voor Duitschland geldt, zal ook wel voor Nederland waar zijn, doch hoewel we dus niet te vergeefsch naar voordeelen behoeven te zoeken in de wet van 1810, zijn wij toch, steunende op het reeds vroeger aangemerkte, van oordeel, dat het goede dat deze wet aanbood, niet kon opwegen tegen het kwade en de onbillijkheden, die er uit voortvloeiden en verheugen wij er ons in, dat ze nimmer overal verbindend, onder Koning Willems bestuur, hare kracht geheel verloor.

XIV.

De Fransche Overheersching.

Doch slechts vier jaren behield ons vaderland zijn eersten koning, wiens oppermagtige broeder, eerder genegen zelf te heerschen, dan een ander, al ware het dan ook zijn naasten bloedverwant, den scepter te zien voeren, in 1810 reeds, de Nederlanden bij zijn uitgebreid gebied voegde.

Wat betreft de inrigting der polders en waterschappen, het beheer over of de zorg voor de dijken, bracht de keizer, voorgelicht door eene commissie van 15 bekwame en aanzienlijke mannen uit Holland naar Parijs ontboden, geen verandering in den bestaanden toestand; art. 39 toch, van het décret impérial du 18 Octobre 1810 1), contenant réglement général pour l'organisa-

1) Fortuyn, Verzameling enz. III. pag. 183 en Boogaard t. a. p. pag. 66.

tion des départements de la Hollande, bepaalde „l'administration des polders, digues et routes ainsi que leur entretien et leurs réparations, restera provisoirement telle qu'elle est aujourd'hui" en art. 40 „il sera pourvu aux dépences, ainsi qu'il en a été usé jusqu'à présent sans préjudice néanmoins de l'exécution de la loi du mois de Janvier 1810, qui sera mise en activité aussitôt que les mesures préparatoires le permettront". De toestand bleef dus voorloopig zooals hij was, doch Napoléon zag zeer goed in, dat zijne nieuwe onderzaten het hoogste belang hadden bij eene goede regeling van alles, wat op den waterstaat betrekking had en bleef daarom in dit opzigt niet werkeloos; in tegendeel: de besluiten, waarbij bepalingen over polders, dijken, schorren enz. gegeven werden volgen elkander met verbazende snelheid op. Waren reeds vroeger bij het arrêté du directoire exécutif du 9 Mars 1798 (19 Ventôse an VI) contenant des mesures pour assurer le libre cours des rivières et canaux navigables et flottables, welk arrêté bij Kon. besluit van 28 Augustus 1820, van toepassing is verklaard, en bij de wet van 24 Febr. 1806, houdende een algemeen rivier- of waterregt over de rivieren en stroomen der republiek, beiden hierboven vermeld, bepalingen gegeven, die beletten moesten dat werken in, aan of bij rivieren werden vervaardigd, die aan den stroom een minder

goede rigting gaven of hem belemmeringen in den weg stelden, de keizer strekte deze bepalingen nog verder uit, door te bepalen bij art. I van zijn decreet van 2 Nov. 1810 1) „il ne pourra être construit d'habitations sur les digues de Hollande ni sur les talus sans une permission spéciale obtenue sur l'avis de la direction des digues du district ou l'on voudra bâtir.

Dit decreet is nog steeds van kracht en wordt dagelijks toegepast, het heeft de strekking zoowel om te zorgen, dat den stroom bij hoog water geen hinderpalen worden in den weg gelegd, als om te waken dat de dijken overal in goeden staat zijn en blijven en niet hetzij dan van binnen hetzij van buiten worden uitgegraven. Den 14en November gaf de keizer een nieuw decreet 2), portant organisation de l'entretien des digues et du service des ponts et chaussées en Hollande, dat in den eersten titel handelend de l'entretien des digues, den bestaanden toestand voorloopig bevestigde. Van meer belang evenwel is het décret impérial du 11 Janvier 1811 contenant réglement sur l'administration et l'entretien des polders 3). Het gold blijkens art. 2 speciaal alleen voor de departementen van de Schelde, van de Lijs, van de beide Nèthes, van de monden der

1) Boogaard, t. a. p. pag. 67. Luttenberg, t. a. p. pag. 47.
2) Boogaard, t. a. p. pag. 68. Fortuyn, III. pag. 226.
3) Boogaard, t. a. p. pag. 70. Fortuyn t. a. p. III. pag. 253.

Schelde en der monden van den Rijn, met uitzondering echter van den 1sten titel, blijkens art. 43 voor alle départementen van toepassing verklaard 1). Dit decreet van 11 Jan. 1811 bepaalt o. a. 1°. dat de inkomsten der polders en zelfs de waarde van den grond bij privilegie verbonden zouden zijn voor de kosten tot onderhoud herstel en vernieuwing 2) en 2°. dat de polders, die onderling gemeenschappelijke belangen hebben te zamen in hun wederkeerig belang eene associatie zullen vormen: dat in die associatie elke polder als een individu zal worden beschouwd 3), terwijl de eigendommen der polders onderling voor elkander verbonden zouden zijn 4). Groote veranderingen hadden evenwel door deze wet in de bestaande regeling der dijkplig-

---

1) Zie hierbij: Brouwer, Proeve pag. 11. Roëll, Diss. pag. 88. Boogaard, t. a. p. pag. 115. Mr. H. J. Dijckmeester, Iets over het bestaan van de regtsmagt der dijkstoelen en heemraadschappen. Tiel 1836, pag. 13. A. Elink Sterk Jr., Oud en Nieuw, Nasporingen en opmerkingen ter zake van de heemraadschappen en wat daartoe betrekking heeft Utrecht 1849, pag. 61. Mr. R. Scheers van Harencarspel, Het Geldersche polderreglement in verband beschouwd tot de laatst goedgekeurde reglementen ingevolge art. 222 der voormalige grondwet, met betrekking tot het dorp Neerbosch. Nijmegen 1842, pag. 10, en Jhr. Mr. P. A. M. V. O. van Rijckevorsel, Bijdrage tot de kennis der hoogheemraadschappen en waterschappen in de provincie Utrecht. Utrecht 1846, pag. 56.

2) Art. 5.

3) Art. 32 en 33.

4) Zie hierover: G. K. van Hogendorp, Bijdragen tot de huishouding van staat, IV. pag. 208 sqq.

tigheid niet plaats; deze waren verkregen door de wet van Louwmaand 1810, omtrent welke het décret impérial du 21 October 1811 1) bepaalde „la loi Hollandaise du 31 Janvier 1810 et le décret du 15 Juin suivant, relatif à l'entretien des digues et polders et à la formation des arrondissemens et des directions des polders, sont maintenus dans toutes leurs dispositions".

Was dus de wet van 1810 de laatste wet, bij welke een radicale ommekeer plaats had gegrepen in de wijze, waarop voortaan in het onderhoud der dijken moest voorzien worden, we hebben tot dusverre, voldoende, dunkt ons, aangetoond dat ook Napoléon trots alle beslommeringen, welke zijn uitgebreide heerschappij en aanhoudende oorlogen hem veroorzaakten, geenszins blind was voor het belang, dat ons vaderland heeft bij eene wel beraamde regeling van alles, wat met den waterstaat in betrekking staat, en overtuigend bewees, dat onze polders een voortdurend voorwerp voor zijne belangstelling waren, eene belangstelling, die hij spoedig weder betoonde door het uitvaardigen van het décret impérial du 16 Décembre 1811 contenant réglement de police des polders dans les Departements de l'Escaut, des Bouches de l'Escaut, de la Lys, des Deux-Néthes, des Bouches du Rhin et de la Roer 2). Dit decreet

1) Boogaard, t. a. p. pag. 79.
2) Boogaard, t. a. p. pag. 81.

was eene keur, op de dijken in gezegde departementen. Art. I begon met te bepalen „la surface des digues sera entretenu de manière qu'elle soit unie et solide dans toutes ses parties. Het is daarom van belang, omdat het tot voor weinige weken nog gedeeltelijk in Zeeland gegolden heeft 1). In Noord-Brabant en Gelderland, voor zooverre beide provincien deel uitmaakten van het département du Rhin is het vervallen door de in beide provincien bestaande reglementen 2).

Waar Napoléon verandering bracht, deed hij dit onder den schijn van de bestaande toestanden te eerbiedigen en enkel naar de behoeften en eene gebiedende noodzakelijk te wijzigen. Dit blijkt uit hetgeen de rekwestmeester directeur-generaal der polders, Charles Maillard, bij de toezending van het decreet van 11 Jan. 1811 bij circulaire aan de polderbesturen schreef 3). „S. M. a jugé convenable de consacrer de nouveau, par un décret, les principes, qui ont toujours dirigé l'administration des polders, et dont l'expérience a démontré la nécessité en appliquant seulement à ces principes

1) Dit decreet is afgeschaft door de wet van den 8sten April 1870, St.bld. n°. 70. Reeds vroeger was door Mrs. Fokker en Asser gestreden over het regt der provinciale staten, om het te veranderen. Zie ook Mr. G. W. Vreede, Een twintigjarige strijd, pag. 335.

2) Boogaard, t. a. p. pag. 88.

3) Te vinden bij Mr. Scheers van Harencarspel, pag. 11.

les modifications que les circonstances et la législation française devaient nécessairement y introduire".

Wij twijfelen evenwel of dit ernst geweest is, de keizer zal wel evenals ieder, die de vroegere bepalingen met die van den vreemden dwingeland vergeleken heeft, ingezien hebben, dat de laatste te zeer verschilden van de eersten, om te kunnen heeten, wijzigingen „que les circonstances et la législation française devaient nécessairement y introduire". Neen! wij zeggen het den heer Scheers van Harencarspel na 1). „De geheele en voor ons nieuwe Fransche wetgeving werd ingevoerd, weinig, in de daad al te weinig voor ons land gewijzigd. Om de zaak behagelijker te maken, keert de rekwestmeester het om, spreekt eerst van de principes der polderbesturen en alsof die waren geconsacreerd, en nú vervolgt de Fransche rekwestmeester: en appliquant seulement".

1) Pag. 12, l. c.

XV.

De Polderreglementen.

De vreemde overheersching drukte evenwel niet lang op ons vaderland: de dagen van November 1813 toonden, dat de oude volksgeest wel onderdrukt, doch niet vernietigd was. Mannen, die zich door hunne daden en edele opofferingen een duurzamer eerezuil gesticht hebben, dan het dankbare nageslacht ooit hun kon oprigten, leidden de beweging, en zorgden tevens, dat, na de verdrijving der Franschen, het volk zich niet kon overgeven aan eene brooddronkenheid, het gevolg van wetteloosheid en erger nog dan vreemde druk. Verwonderlijk is het, hoe die wakkere en beproefde vaderlanders, te midden van alle beslommeringen, die hunne bemoeijingen voor het algemeen belang

hun gaven, te midden van alle zorgen, die de nog niet geregelde staat hun veroorzaakte, te midden van alle angsten, die ze uit vrees voor eene eventuële mislukking van hunne grootsche onderneming, hadden door te staan, en zeker ook te midden van tegenwerking, het gevolg van veler tegenstrijdig belang, zoo veel gedaan hebben en — wie spoedig helpt, helpt dubbel — dat met zooveel spoed.

Bij besluit toch van het algemeen bestuur der Vereenigde Nederlanden van den 1en December 1813 1), werd uit overweging, dat het ten uiterste belangrijk is, met den meesten spoed het bestuur van Binnenlandsche Zaken, waaromtrent geene algemeene voorziening gedaan was, te brengen op dien gelijkvormigen voet en onder zoodanig bepaald oppertoezigt, als noodig waren, om den geregelden loop der zaken te verzekeren, bij art. 5 de directie van den waterstaat, bruggen en wegen vereenigd met de Binnenlandsche zaken; een besluit dat — om dit in parenthesi te zeggen — zijne kracht ten dezen opzigte verloor, toen bij K. B. van 16 Sept. 1815, lr. H 2), voor het departement van den waterstaat en de publieke werken een afzonderlijk ministerie werd in het leven geroepen, dat op zijne

1) Boogaard, t. a. p. pag. 118.
2) Ibidem pag. 136.

beurt slechts vier jaren bestond, daar toch bij K. B. van 27 Junij 1819, l^r. A 1) en van 31 Dec. 1819 n°. 115 2), de waterstaat weder gevoegd werd bij het departement Binnenlandsche zaken.

Gijsbert Karel van Hogendorp, wachtte in 1813, zooals trouwens algemeen bekend is, den met vurig verlangen te gemoet gezienen Willem op, met een schets voor eene constitutie gereed. Deze bevatte slechts een art. 3) aan den waterstaat gewijd, waarbij bepaald werd, dat deze zou worden bestuurd door den souvereinen vorst in het departement van inwendig bestuur. De grondwet van 1814, wijdde er in haar VIIe hoofdstuk uitgebreider bepalingen 4) aan, doch spoedig opgevolgd door die van 1815, is zij voor ons van minder belang. Van groot gewigt is daarentegen de laatstgemelde, omdat een harer bepalingen de oorzaak was, van belangrijke verbeteringen in de dijkregten van Gelderland, sedert de eerste jaren dezer eeuw gebracht.

Nog altijd toch waren, ondanks het feit, dat de belangstelling voor alles, wat op den waterstaat be-

1) Boogaard, t. a. p. pag. 169.

2) Ibidem pag. 196.

3) Art. 59.

4) Zie Mr. van Hasselt, Verzameling van Nederlandsche staatsregelingen en grondwetten, pag. 178. Roëll, t. a. p. pag. 90. Brouwer, Proeve pag. 19.

trekking heeft 1), bijzonder vermeerderd was, de oude dijkregten van kracht en moesten daar, waar de wettelijke voorschriften de belanghebbenden in den steek lieten, de oude gewoonten en costumen worden te baat genomen. Daargelaten evenwel, dat de bepalingen van die oude dijken, telkens ontevredenen maakten, dat bijv. voorschriften als die over het boezemregt, een reden waren van aanhoudende twisten, haarkloverijen en kosten, de tijd der „olde costumen ende herkommen" was voorbij, men wilde liever vaste regels hebben, waaraan zich te houden. En de grondwet van 1815, stelde een wijden weg open voor veranderingen. Zij handelde in het negende hoofdstuk over den waterstaat, waaraan elf artikels zijn gewijd. Art. 222 gaf aan de provinciale staten het toezigt en gezag over alle hooge en andere heemraadschappen, wateringen, waterschappen, dijk- en polderbesturen, en andere dergelijke collegiën, onverminderd evenwel de bepalingen van art. 220, die aan het onmiddelijk toezigt van de algemeene directie van den waterstaat opdragen zoodanige zee- of rivierwater-keerende dijksluis- en andere water-

---

1) Over de quaestie of laatst goedgekeurde reglementen moeten beschouwd worden, de wetten van koning Lodewijk en keizer Napoléon of wel de vroegere dijkregten, costumen en gewoonten. Zie Brouwer, Proeve pag. 35 sqq.

werken, als door collegiën, gemeenten of particulieren bekostigd en beheerd worden.

De tweede alinea van art. 222 bepaalt voor de in de eerste genoemde collegiën „dat hunne laatstgoedgekeurde reglementen, den voet derzelver inrigting uitmaken; behoudens nogthans het regt der staten om daarin, onder goedkeuring van den koning, veranderingen te maken en onverminderd de bevoegdheid dier collegiën, om aan de staten zoodanige veranderingen, daaromtrent voor te stellen, als zij voor het belang der ingelanden zullen vermeenen te behooren.''

De provinciale staten van Gelderland lieten geen tijd verloren gaan om de veranderingen, die zij noodig keurden in de reglementen te brengen. Al dadelijk in 1818 toch benoemden zij, volgens sommigen 1), uit hun midden eene commissie tot herziening, welke reeds in het volgende jaar een rapport en een concept-reglement indiende; welk concept niet aangenomen doch ter zijde gelegd schijnt. Volgens den heer Sloet 2) evenwel had men twee jaren langer laten voorbijgaan en was in 1820, de gouverneur baron van Lynden, de eerste, die op eene herziening aandrong. Op zijn

1) Thorbecke, Brief pag. 3. Brouwer, Proeve pag. 46. Thooft, Diss. pag. 52.

2 Mr. L. A. J. W. baron Sloet, Bijdragen tot de kennis van Gelderland, pag. 231.

voorstel werd eene commissie benoemd, „ten einde de bestaande reglementen op het stuk der dijken en het beheer der polders te onderzoeken, en na te gaan in hoever zij met de algemeene wetten overeenkwamen en aan de vereischten eener goede administratie voldeden; voorts om te concipiëren zoodanige artikelen, als welke in alle polder-reglementen zullen behooren te worden geïnsereerd, ten einde, die algemeene beginselen aangenomen zijnde, de bijzondere polder-reglementen zulke détails zullen kunnen bevatten, als van de localiteit afhankelijk en met die algemeene grondbeginselen niet strijdig zijn" 1).

Dit voorstel had ten gevolge, dat eene commissie van negen leden werd benoemd. Den 6en October 1837 werd evenwel eerst het door Z. M. goedgekeurde reglement op de rivierpolders in Gelderland afgekondigd en verklaard, dat het met 1 Januarij 1837 zoude in werking treden. Eerst toen kon Gelderland er zich op beroemen, dat het in het bezit was van de grootste proef van provinciale wetgeving, die men sinds 1814 in eene onzer provinciën nam 2). De wijze nogtans, waarop deze is tot stand gekomen, de verschillende concepten en het herhaalde weigeren van Willem I

1) Notulen van 5 Julij 1820, n°. 9.
2) Thorbecke, Brief pag. 2.

om zijne goedkeuring te verleenen, wenschen wij niet na te gaan: elders is er reeds genoeg over gehandeld 1).

Nog enkele veranderingen in het nieuwe reglement werden goedgekeurd bij K. B. van 22 September 1838, 18 September 1839 en 25 October 1840 2).

Den 1[en] Julij 1842 reeds deden gedeputeerde staten aan de provinciale het voorstel, om, onder behoud der hoofdbeginselen, het juist sedert vier en een half jaar geldige reglement, te herzien. De redenen, die zij voor dit voorstel opgaven, waren: 1° dat, daar sedert de afkondiging van het reglement, reeds verschillende veranderingen er in hadden plaats gegrepen, het noodzakelijk was, alle wettelijke voorschriften in ééne wet te zamen te vatten; 2° dat onderscheidene grondeigenaars de afschaffing en verandering van enkele artt. hadden verzocht; 3° dat veranderingen dringend noodzakelijk waren wegens de wet van 9 October 1841, St.bl. n°. 42 3), betrekkelijk de regtsmagt der hooge

---

1) Sloet, Bijdragen enz. pag. 232—240. Beknopt overzigt van het verhandelde bij de prov. staten van Gelderland over een reglement op de rivierpolders, loopende over een tijdvak van 12 jaren, en verslag van hetgeen voorgevallen is in de vergadering van de commissie, benoemd bij besluit van de staten van 4 Julij 1837. Nijmegen, Vieweg 1841. Thooft, Diss. pag. 52. Thorbecke, Brief enz.

2) Beknopt overzigt enz. Thorbecke, Brief enz. Brouwer, Proeve. Thooft, Diss.

3) Te vinden bij Boogaard, t. a. p. pag. 424.

en andere heemraadschappen, dijk- en polderbesturen, enz.

De benoeming van eene commissie van twaalf leden, op den 7en Julij 1842, had een nieuw polderreglement ten gevolge, dat, vastgesteld bij besluiten der provinciale staten, dd. 9 Julij 1844 n°. 3, 11 Julij 1844 n°. 10 en 8 Januarij 1846 n°. 3, door Z. M. werd goedgekeurd bij besluit van 4 Februarij 1846 n°. 92.

Ziedaar dus weder een nieuw reglement, bestemd om aan billijke klagten te gemoet te komen, of om hetgeen niet behoorlijk geregeld was, eene juistere regeling te bezorgen.

Doch ook dit bleef niet lang verbindend. Herhaalde veranderingen werden reeds spoedig na de invoering er in gebracht, sedert goedgekeurd door den koning, bij besluit van 4 Julij 1849 n°. 44, van 9 November 1849 n°. 45, van 12 Februarij 1851 n°. 53, van 20 Januarij 1851, n°. 5 van 26 Augustus 1851 n°. 41 1).

Deze veranderingen werden op hare beurt, zoowel als het geheele reglement, afgeschaft door het nieuwe, dat in werking trad den 9en September 1856, en dat nog voor Gelderlands polders van verbindende kracht is. Het is eene herziening en omwerking van de vroe-

1) Zie ontwerp voor het polderreglement van 1854. Overgangsbepalingen.

gere polderreglementen, hetgeen der commissie van redactie, verkieslijk voorkwam boven het brengen van veranderingen alleen in die bepalingen, welke verbetering behoefden; te meer nog daar, zooals zij zelf verklaarde, het meermalen was opgemerkt, dat in het vroegere reglement niet de noodige orde heerschte 1).

Zoo had men dan in een tijdvak van 20 jaren drie reglementen op het beheer der rivierpolders; een duidelijk bewijs dat men algemeen overtuigd was van 't overwegend belang, dat onze provincie had bij 't onderwerp, dat er bij die reglementen werd geregeld. Het zou ons te ver voeren, de bepalingen van allen naauwkeurig na te gaan; het ontbreekt ons daartoe voorshands aan bouwstoffen. We willen dus nog in het kort enkele bepalingen van de drie reglementen, die op de dijkpligtigheid betrekking hebben nagaan en daarmede dit proefschrift besluiten. Was het eerst ons voornemen geweest ook de bepalingen van de sedert 1838 geldige reglementen meer uitvoerig na te gaan, liever willen we dit voorloopig uitstellen, dan dat op ons van toepassing zou worden: qui trop embrasse mal étreint.

Het behoeft niet gezegd te worden, dat, toen men eenmaal had besloten, aan de polders van onze pro-

1) Zie de memorie van toelichting, gevoegd bij het ontwerp-reglement op het beheer der rivierpolders in Gelderland.

vincie een reglement te geven, men het plan had voor het vervolg alle moeilijkheden en alle quaestiën, die herhaaldelijk voorkwamen, in eens den pas af te snijden. Ruim vier eeuwen waren voldoende geweest om aan te toonen, dat zekerheid, ook in dijkzaken, hoofdvereischte was. Het eerste reglement 1) op de rivierpolders bepaalde dan ook, dat binnen één jaar dijkcedullen gemaakt en deze telken jare moesten herzien worden. De beide andere reglementen grondden hierop de bepaling 2): de dijkpligtigheid blijkt uit de dijkcedullen. In een volgend artikel schrijven beide, eene jaarlijksche herziening van deze voor. Het eerste reglement verbood een stuk land te vervreemden, zonder dijk en beval de vakken, waarmede het erf was bezwaard, of de uitkeering die het onderhoud in natura heeft vervangen, bij het koopcontract te vermelden. De beide volgende bepalen, dat, ten einde elke overgang tijdig in de dijkcedullen kunne opgenomen worden, de verkrijger binnen drie maanden na de overschrijving van den eigendoms-overgang, daarvan schriftelijk aan de poldermeesters kennis geven moet. Zoolang hij dit niet gedaan heeft blijft de vroegere eigenaar, tot het onderhoud van den dijk verpligt.

---

1) Art. 23.
2) Art. 48 art. 275.

Deden wij vroeger opmerken, dat het verbod, om goederen anders te vreemden dan met den dijk er bij behoorende, uit den aard der dijkpligtigheid voortvloeit, ook dat, om hen anders te verdeelen, waarvan wij hetzelfde aanteekenden, vinden wij in geen der reglementen vergeten. Zekerheidshalve, vinden wij deze bepalingen zorgvuldig opgenomen. Worden door de verdeeling der dijkvakken, deze te klein, dan staat het aan den dijkstoel, het onderhoud en natura te doen afkoopen door jaarlijksche bijdragen in geld, door poldermeesters, onder nadere goedkeuring van den dijkstoel, te bepalen 1).

Over al deze bepalingen, onthouden wij ons van bedenkingen of opmerkingen en gaan haar dus na bloote vermelding voorbij. Één artikel evenwel is er, dat in de drie reglementen voorkomt en waarbij wij eenigzints langer willen stil staan. Het is art. 30 — 56 — 280. „Het gewoon onderhoud der dijken zal aan de dijkpligtigen blijven, tenzij" zoo luidt art. 280 van het laatste reglement, welk artikel in andere woorden hetzelfde moet uitdrukken als de beide artikelen uit de vroegere reglementen „tenzij die dijkpligtigen, welke met het onderhoud van meer dan de helft van den dijk van de aan- tot de uitschouw van eenen dorps-

1) Art. 28—55—278.

polder belast zijn, de vervanging van het onderhoud in natura, door uitkeeringen geld mogten verlangen; in hoedanig geval gedeputeerde staten daarvan de uitvoering, ingevolge de voorschriften van dit reglement, verzekeren."

De oorsprong 1) van deze bepaling is te zoeken in de bekende wet van 31 Januarij 1810, die, zooals we gezien hebben, in plaats van onderhoud in natura, verpligte uitkeeringen in geld gebood. We hebben gezien, dat dit eene willekeurige bepaling was, die ontzettend hard op den minderen man drukte. De Staten van Gelderland zagen de onbillijkheid, die er in deze bepalingen van de wet van Koning Lodewijk gelegen was, zeer goed in, en kozen een middenstelsel: ze wilden de gelegenheid tot afkoop niet afsnijden, maar evenmin de ingelanden dwingen aan den dijkstoel het in orde houden van hunne vakken over te laten. Ze gaven dus het gezegde voorschrift. Doch zij lieten het daar niet bij. Art 33 toch van het polderreglement van 1838 bepaalde „het onderhoud der kribben en andere in het water aangelegde werken, tot verdediging van dijken of behoud van voorgronden, met welke tot nog toe bijzondere personen of corporatiën

1) Zie de memorie van toelichting van het ontwerp-reglement op het beheer der rivierpolders in Gelderland van 1854, pag. 34.

zijn belast zal worden gewaardeerd en voortaan door de polderdistricten der 1e en 2e klasse, tegen genot der jaarlijksche bijdragen worden daargesteld. Nieuwe werken van dezen aard zullen altijd ten koste der polderdistricten aangelegd en onderhouden worden, alles enz." Ziet daar dus voor 't vervolg de bepalingen van de resolutie der staten van 1713, reeds vroeger behandeld, ten opzigte der zinkpakkingen eenigzints krachteloos gemaakt, en de ingelanden, die dergelijke werken te onderhouden hadden, tegen uitkeering eener jaarlijksche bijdrage, ontheven van de zorg voor deze. Waren wij zeer gestemd tegen den gedwongen afkoop van het gewone onderhoud der dijken, den gedwongen afkoop van het onderhoud van zinkpakkingen en dergelijke werken keuren wij allezints goed. Wat is toch het geval? Het maken van zulke werken is ieders werk niet, dus moesten de ingelanden in den regel, het opdragen aan aannemers en dergelijken, zoodat zij ten slotte, toch betalen moesten. Nu komen de herstellingen aan deze werken niet jaarlijks voor, soms gaan wel twintig jaren voorbij, zonder dat het onderhoud iets belangrijks kost, maar zijn er herstellingen noodig, dan zijn er veelal uitgaven van veel aanbelang te doen. Is het nu niet veel beter, dat de belanghebbenden jaarlijks eene betrekkelijk geringe bijdrage in de algemeene kas storten, tegen welke dan

het district hunne verpligting op zich neemt, dan dat zij — al is het dan maar zelden — op eens uitgaven te doen hebben, die zij moeilijk kunnen bestrijden? Bovendien kan vooral het district dergelijke werken veel goedkooper en degelijker doen vervaardigen dan een enkel ingelande. Zinkpakkingen kunnen somtijds, door meerdere geërfden moeten worden in orde gehouden, het district besteed ze uit éene hand. Daarenboven kan, daar vaak meerdere werken moeten vervaardigd worden, de aankoop der materialen, dewijl de dijkstoel dit in het groot doet, voor veel minderen prijs geschieden. En dan de degelijkheid? Vroeger hebben wij reeds aangemerkt, dat de dijkstoel zal vragen „hoe brengen wij de meest duurzame werken aan," de dijkpligtige, „hoe maak ik de goedkoopste?" In de meeste gevallen zal iemand, die niet ruim bij kas is liever nu 100 en over acht of tien jaren weer 100 Gl. betalen, dan in eens 140; en daar gelaten nog het het geldelijk voordeel, zouden, wanneer de werken tot beschutting aangelegd minder solide zijn, ook de dijken zelve niet meer onderhoud vorderen?

Dat wij, onzen onverdeelden bijval schenken aan de bepaling, dat dergelijke werken in het vervolg ten kosten der districten zullen aangelegd en onderhouden moeten worden, zullen wij, na het aangemerkte bij de resolutie der staten van 1713 wel niet behoeven te verklaren.

Het polderreglement van 1846 bevat in art. 59 eene bepaling, die dezelfde strekking heeft, als de juist behandelde, dat van 1856 zwijgt van den afkoop van dergelijke werken, omdat toen werd geacht, dat die bij de invoering van het reglement was afgeloopen 1).

Doch nu nog eens over den afkoop van het gewoon onderhoud, zooals die in de drie reglementen veroorloofd is. Keuren wij de wijze waarop goed? Neen. En waarom niet? Ten eerste, omdat wij het verkeerd vinden eerst dan den afkoop toe te staan, wanneer de dijkpligtigen belast met meer dan de helft van den dijk van den aan- tot den uitschouw van eenen dorpspolder, het verlangen. Uit de memorie van toelichting 2) schijnt te blijken, dat de meerderheid dan de minderheid kan dwingen: in de bepalingen van het reglement kunnen wij het niet lezen. Doch is dit zoo, dan zijn de bezwaren, die we tegen de wet van Januarij 1810 hadden, hier voor een groot gedeelte van toepassing. Waarom toch gewacht totdat een groot vak dijk kan worden overgenomen? Ons dunkt dat het meest rationele zijn zou, ieder, die wilde, toe te staan, zijn onderhoud in natura door uitkeeringen in geld te vervangen.

---

1) Memorie van toelichting voor 't reglement van 1856.

2) Pag. 34, (de memorie van toelichting van 1854 wordt hier bedoeld).

Langzamerhand zou dan het district van zelf een groot gedeelte dijks te onderhouden krijgen; zooals nu de bepalingen zijn gelooven wij, dat slechts zelden genoegzame zamenwerking zal gevonden worden. En werpe men ons al tegen, dat zoo doende het district met het onderhoud zou worden belast van verschillende vakken dijk, die heinde en ver verspreid liggende, verbazend veel zouden kosten, dan antwoorden wij, dat daar tegenover staat: 1° dat men dan de jaarlijksche contributie wat hooger kan stellen, 2° dat hoe meer men van het verlof, om het onderhoud af te koopen gebruik maakt, zich het bezwaar minder zal doen gevoelen en 3° dat men in elk geval veel zou winnen door beter werk. De dijkstoel zou waarschijnlijk ook wel moeilijk te onderhouden dijk krijgen, die, omdat de eigenaars te weinig vermogend zijn om hun vak te doen bazalten, telken jare veel kost; hij kon hem nu met bazalt doen beleggen, en had er als het ware geen omkijken meer naar. Het algemeen belang zou er zeer door gebaat worden en men behoefde niet zooals thans mogelijk wel eens het geval is, zijn toevlugt tot omwegen te nemen. Een dijkstoel, het nut van het bazalten zeer duidelijk inziende, en ijverig wakende voor het algemeen belang, zal toch al ligt eene ciering uitvaardigen voor het gewoon onderhoud der dijken, zoo zwaar, dat de ingelanden van zelf er toe moeten

komen om tot bazalt hunne toevlugt te nemen. Ware het nu niet beter den weg tot afkoop ruimer open te stellen, dan kon immers de dijkstoel deze wijze van bedijking in toepassing brengen, zooveel en waar hij in het algemeen belang noodig oordeelde?

Ons tweede bezwaar tegen het stelsel van afkoopbaarheid, zooals dit thans geldt, is dat de uitkeeringen jaarlijks moeten gedaan worden. Waarom maar niet in eens eene bepaalde som genomen en daarmede de ingelanden, die verkozen hun goed vrij te koopen, ontslagen.

Men meende, volgens de memorie van toelichting voor het reglement van 1856 1) — en teregt — dat het niet aanging, de minderheid door de meerderheid te laten dwingen, de jaarlijksche bijdrage in eens gekapitaliseerd op te brengen, en stond dit daarom in het geheel niet toe. Het bezwaar was, dat werd het partieel toegelaten, „het zou kunnen uitloopen tot nadeel der kassen, welke zulke kleine sommen zouden kunnen ontvangen, dat een rentegevend beleggen niet mogelijk is.” Wij meenen echter ten sterkste te mogen betwijfelen of dit ernst geweest zij. Alleen dan kon het bezwaar geldig zijn, wanneer slechts één dijkvak voor eene kleine som werd vrijgekocht, en als het

1) Pag. 34.

district bovendien volstrekt geen andere middelen had. Of meenden de ontwerpers van het polderreglement, dat elke afkoopsom afgezonderd moest worden gehouden, zoodat men het geld van verscheidene afkoopen verkregen, niet gezamenlijk mogt uitzetten? Dus bijv. perceel A vrijgekocht voor *f* 70, en perceel B voor 30, maakte twee kapitaaltjes, die niet vermengd, maar elk afzonderlijk moesten worden belegd. Op die manier zou — dat moeten wij toegeven — het finantieel beheer van een district hoofdbreken gekost hebben. Doch bezoodra al het geld, door verschillende dijkpligtigen betaald als afkoopsom voor hunne verpligting ten opzigte van den dijk, in dezelfde kas ging, waren tien kapitaaltjes van 100 even goed als één van 1000 en behoefde men, uit vrees voor eene rentegevende belegging, den vrijen afkoop niet te belemmeren. Ware nog de jaarlijksche afkoopsom verschillend geweest, dan was er nog iets — al is het dan ook weinig — te zeggen geweest voor onze belemmerende bepaling, doch nu de bijdrage telken jare dezelfde is, is het ons niet mogelijk, eenige reden te vinden voor het vreemde verbod.

Dit weinige over het gewone onderhoud: wat het buitengewone betreft, eene bepaling die de drie reglementen gemeen hebben is, dat de kosten voor het herstellen van doorbraken, verzinkingen, wegspoelingen

voor het daarstellen van beringen, voor het verleggen der dijken en het maken van noodkeeringen uit de districtskas moeten worden betaald 1). Verhoogingen en verzwaringen komen voor $^3/_4$ ten laste van het polder-district en voor $^1/_4$ ten laste der dijkpligtigen. Waarom? eene billijke reden kunnen wij ons niet denken; wanneer toch de dijkpligtigen altijd aan de keur hebben voldaan, en dus in hunne verpligtingen niet te kort zijn gekomen, dan bestaat er o. i geen reden om hen, wanneer de dijk niet aan zijn doel als waterkeering voldoet, met $^1/_4$ van de kosten der verzwaring te belasten.

Is een dijk korter geworden, dewijl hij verlegd is, dan strekt dit ten voordeel van de dijkpligtigen; wordt hij langer, dan worden zij er niet door bezwaard 2). Dit is eene uiterst billijke bepaling; wanneer het algemeen belang eischt, een dijk korter te maken, dan kan men toch, om dat het toeval dit zoo gewild heeft, een ingelande, wiens dijk nu zooveel korter wordt, geen geld laten betalen; en hem wanneer de dijk langer geworden is, maar met dat langere vak te belasten, gaat toch ook niet aan. In het eerste geval wordt niemand er door geschaad: het tweede zou

1) Art. 31, 57 en 292.
2) Art. 1, 58 en 296.

wederregtelijk iemands verpligtingen verzwaren genoemd mogen worden.

Een overblijfsel van de wet van 31 Louwmaand van 1810 vinden wij nog in een artikel 1) in de beide eerste polderreglementen voorkomende. Wij hebben gezien, dat deze wet eischte dat, wanneer de contributiën der dijkgeslaagden en van het district eene zekere som te boven gingen, de geheele ring tot een bepaald bedrag zou bijspringen; nu lezen wij in het gemelde artikel, „de Geldersche polderdistricten zullen zich onderling ondersteunen"; en welke districten is te lezen in hetzelfde artikel. Het volgende bepaalt de gevallen, wanneer deze onderlinge ondersteuning zal plaats hebben en wel „tot herstel van doorbraken, waaronder mede de beringing is begrepen of aanleg van zeer belangrijke en kostbare kribben of andere soortgelijke; het bedrag van twintig duizend guldens te boven gaande, zal het polderdistrict, waarin de doorbraak valt, of de werken worden aangelegd, ¾ der kosten moeten voldoen en het overige ¼ door de polder-districten in denzelfden ring gelegen, worden gedragen". Bij de gronden, die wij hebben aangevoerd tegen dezelfde bebepaling in de wet van Louwmaand 1810, hebben wij niets te voegen. Zij gelden tegen deze bepalingen van de

1) Art. 40—70.

beide eerste polderreglementen evenzeer. Of de provinciale staten dezelfde meening ten dezen opzigte ook toegedaan waren, weten wij niet, doch zeker is het dat in het laatste polderreglement, de verordening over onderlinge ondersteuning der districten niet voorkomt.

En hiermede wenschten wij dit proefschrift te eindigen. Is de keuze van een onderwerp voor eene verhandeling in den regel moeilijk, wij hebben niet lang geaarzeld, toen ons het behandelde werd aan de hand gedaan. Gaarne hadden wij de polderreglementen eenigzints naauwkeuriger nagegaan, doch de tijd en zooals wij gezegd hebben, de noodige bouwstoffen ontbraken ons. Mogen anderen zich door het oogenschijnlijk drooge van de stof niet laten afschrikken, maar hunne studie ook eens wijden aan het ruime veld, dat, met betrekking tot dijk- en polderzaken, nog ter bearbeiding overblijft. Zoodoende zullen zij menig uur, in genotvolle studie doorgebracht, kunnen winnen, want behagelijk is het onderwerp niet alleen, maar ook van groot gewigt.

En weinig is er nog over geschreven. Het geheele polderreglement wacht nog op eene verklaring. Wij vertrouwen dat onze beoefenaars van staats- en administratief regt, zich meer en meer op dit onderdeel van hunne wetenschap zullen toeleggen. Hoe spoediger dit geschiede, hoe beter. Onze polders kunnen niet

anders dan er door winnen, want hoe meer de aandacht aanhoudend op hunne belangen wordt gevestigd, hoe grooter zorg allen, die zich die belangen moeten aantrekken er voor zullen hebben; eene behandeling en leiddraad bij de toepassing der polderreglementen, hetzij geheel ten deele, zou tot onmiskenbaar gerief van velen strekken.

STELLINGEN.

I.

L. 55 D. ad legem Aquiliam strijdt met L. 95 § 1 D. de solut.

II.

De, door Keller en Dernburg voorgestelde, verklaring van L. 12 D. de pignor. is af te keuren.

III.

Hij, die eene zaak precario gegeven heeft, kan door verjaring eigendom verkrijgen.

IV.

De eigenaar kan door den vruchtgebruiker nimmer gedwongen worden tot het doen van reparatien.

V.

Aan den uitvoerder eener uiterste wilsbeschikking kan het bezit voor langer dan een jaar gegeven worden.

VI.

Die venia aetatis heeft verkregen kan uitvoerder van een uitersten wil zijn.

VII.

Compensatie werkt bij ons ipso iure.

VIII.

De omschrijving van kansovereenkomst in art. 1811 B. W. is onvoldoende.

IX.

De vennootschap onder eene firma is door den dood van eenen vennoot ten aanzien van derden ontbonden al heeft geene bekendmaking in de dagbladen plaats.

X.

Endossement op een vervallen wissel geldt voor cessie.

XI.

De gewezen koopman kan failliet verklaard worden als hij heeft opgehouden te betalen toen hij nog koopman was.

XII.

Tweede failliet-verklaring vóór rehabilitatie kan niet gevraagd worden.

XIII.

In geval van art. 76 Wb. van Burg. Regtsv. behoeft de eischer zijne vordering niet volledig te bewijzen.

XIV.

Hij, die door gewelddadigheden, doch zonder opzet, den abortus eener vrouw zal hebben bewerkt, maakt zich niet schuldig aan het feit bedoeld in art. 317 C. P.

XV.

Art. 434 C. P. straft alleen brandstichting aan den eigendom van anderen.

XVI.

Het beginsel van art. 31 Wb. van Strafv. is nuttig en noodig.

XVII.

Het gedwongen ter kerk gaan van militairen behoort te worden afgeschaft.

XVIII.

Het is in het belang van pachters zoowel als van eigenaars, dat de huurcontracten voor langen tijd worden aangegaan.

XIX.

Het invoeren van nieuwe verbruiksbelastingen, ter vervanging van bestaande, is af te keuren.

XX.

Landverhuizing in de hand te werken als middel tegen overbevolking, verdient afkeuring.

ZINSTORENDE DRUKFEILEN.

Pag. 11,	regel 9,	*staat:*	over; *moet zijn:* vóór
" 140,	" 16,	"	waterstand; *moet zijn:* waterstaat.
" 144,	" 11,	"	zee- en rivierweteringen; *moet zijn:* zee- en rivierweringen
" 184,	" 1,	"	beringen; *moet zijn:* beringingen.

LOIS
5
CODES